

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Ekonomická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2010

Jana Skrbková

Technická univerzita v Liberci
Ekonomická fakulta

Studijní program: **N 6208 – Ekonomika a management**
Studijní obor: Podniková ekonomika

Analýza vztahů Evropské unie s Tureckem

Analysis of Relationship between the European Union and Turkey

DP – PE – KEK 2010 39

Jana Skrbková

Vedoucí práce: Ing. Kocourek Aleš, Ph.D., katedra ekonomie
Konzultant: Doç.Dr.Canan Madran, Çukurova Üniversitesi, Adana

Počet stran: 106 Počet příloh: 0

Datum odevzdání: 7. května 2010

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom(a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne 7. května 2010

Jana Skrbková

Anotace

Diplomová práce se zabývá problematikou vztahů Evropské unie s Tureckem a v současné době velmi diskutovaným tématem možnosti členství Turecka v EU. Mezi evropskou veřejností převažují negativní postoje k vstupu Turecka do EU, které ovšem ve většině případů pramení ze subjektivní averze k islámu, nebo z obav z odlišné kultury.

Obsahem diplomové práce je studie historického vývoje a analýza současné úrovně turecko-evropských vztahů. Práce dále rozebírá jednotlivé argumenty hovořící pro, nebo proti vstupu Turecka do EU, sporné aspekty společné kooperace a hodnotí možné důsledky tureckého členství.

Cílem diplomové práce je zhodnocení všech významných aspektů v evropsko-tureckých vztazích a vytvoření podrobné analýzy, která by potenciálnímu čtenáři umožnila globální náhled na danou problematiku.

Klíčová slova

Dopady tureckého členství, Evropská unie, Mezinárodní vztahy, Přístupové jednání, Turecko

Annotation

The diploma work focuses on the problematic of relations between the European Union and Turkey and on a very frequently discussed subject of potential Turkish membership in the EU. The attitudes toward the entry of Turkey to EU seem to be among the European public rather negative, then positive. Those attitudes mostly arise from subjective aversion to Islamic religion, or from fears of a different culture.

The diploma work contents a study of historical development and an analysis of current Turkey-European relations. Further the work focuses on particular arguments for or against Turkish membership, on controversial aspects of the current corporate cooperation and evaluates the possible effects of Turkish membership.

The aim of this study is evaluation of all important aspects in the Turkey-European relations and construction of a detailed analysis, which could afford to a potential reader a global overview about the discussed problematic.

Key Words

Accession negotiations, Impact of Turkish membership, International relations, The European Union, Turkey

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především Ing. Aleši Kocourkovi, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce za jeho trpělivost, motivaci, podporu, cenné rady a inspiraci při vypracování této diplomové práce.

Další dík patří Doç. Dr. Canan Madran, která byla ochotna navzdory geografické vzdálenosti i částečné jazykové bariéře konzultovat průběh diplomové práce.

Nakonec bych chtěla poděkovat svému příteli a rodině za poskytnutí zázemí, podporu a pochopení.

Obsah

Seznam zkratek	10
Seznam tabulek.....	11
Seznam obrázků	12
1. Úvod.....	13
1.1 Stanovení cílů a formulace hypotéz.....	13
2. Historický vývoj Turecka	15
2.1 Historický vývoj Turecka do roku 1923.....	15
2.2 Vývoj Turecka a turecko-evropských vztahů od roku 1923 do 60. let.....	20
3. Vývoj vztahů Turecka a Evropské Unie	28
3.1 Turecká domácí po roce 1963	28
3.2 Turecko-evropská spolupráce.....	33
4. Analýza současných vztahů Turecka a EU	38
4.1 Obchodní vztahy	38
4.2 Zahraniční politika.....	42
4.3 Předvstupní finanční výpomoc	44
4.4 Další oblasti působení turecko-evropských vztahů	45
4.5 Sporné aspekty turecko-evropských vztahů	48
5. Porovnání Turecka s některými členskými státy EU.....	61
5.1 Základní rozdíly.....	61
5.2 Konkurenceschopnost států	62
6. Potenciální přínosy a hrozby vstupu Turecka do Evropské unie.....	68
6.1 Argumenty hovořící proti vstupu Turecka do EU	68
6.2 Argumenty hovořící pro vstup Turecka do EU	81
7. Zhodnocení hypotéz, závěry a doporučení.....	92
7.1 Shrnutí analýzy současných evropsko-tureckých vztahů	92
7.2 Zhodnocení ekonomické úrovně Turecka	95
7.3 Potenciální přínosy a hrozby vstupu Turecka do EU	96
7.4 Vyhodnocení hypotéz	99
8. Závěr.....	102
Seznam použité literatury	103
Citace.....	107

Seznam zkratk

EC	Evropská komise (<i>European Commission</i>)
EP	Evropský parlament (<i>European Parliament</i>)
GDP	Hrubý domácí produkt (<i>Gross Domestic Product</i>)
MENRTR	Ministerstvo energetiky a přírodních zdrojů Turecké republiky (<i>Ministry of Energy and Natural Resources of the Republic of Turkey</i>)
MFATR	Ministerstvo zahraničních věcí Turecka (<i>Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey</i>)
MZVCR	Ministerstvo zahraničních věcí České republiky
TCMB	Centrální banka Turecké republiky (<i>Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası</i>)

Seznam tabulek

Tabulka 1: Nejvýznamnější obchodní partneři Turecka	39
Tabulka 2: Dopady ekonomické krize na turecký zahraniční obchod	42
Tabulka 3: Porovnání klíčových ukazatelů Turecka, Bulharska, Polska a Rumunska	61
Tabulka 4: Porovnání konkurenceschopnosti Turecka, Bulharska, Polska a Rumunska.....	67

Seznam obrázků

Obrázek 1: Osmanská říše ve svém největším územním rozmachu v roce 1683	17
Obrázek 2: První turecký prezident Mustafa Kemal Atatürk.....	21
Obrázek 3: Vývoj GDP Turecka mezi lety 1995 - 1999	32
Obrázek 4: Obchodní bilance Turecka s EU	39
Obrázek 5: Vývoj importu z Turecka do EU	40
Obrázek 6: Vývoj exportu z EU do Turecka.....	41
Obrázek 7: Rozdělení kyperského území.....	49
Obrázek 8: Území obydlené Kurdy.....	53
Obrázek 9: Mapa Arménie	58
Obrázek 24: Porovnání konkurenceschopnosti Turecka, Bulharska, Polska a Rumunska	65
Obrázek 11: Porovnání GDP EU, Německa a Turecka.....	73
Obrázek 13: Vývoj míry inflace v Turecku.....	74
Obrázek 14: Dlouhodobý vývoj míry nezaměstnanosti v Turecku a v EU.....	76
Obrázek 15: Výdaje z rozpočtu EU na zemědělství.....	77
Obrázek 16: Porovnání rozpočtového schodku v % GDP v EU a Turecku	82
Obrázek 17: Porovnání míry růstu GDP v EU a Turecku.....	83
Obrázek 18: Plánovaný ropovod Samsun – Ceyhan	85
Obrázek 19: Projekt NABUCCO	86
Obrázek 20: Populační pyramida v EU (pro rok 2010).....	87
Obrázek 21: Populační pyramida v Turecku (v roce 2009)	89

1. Úvod

Možnost vstupu Turecka do Evropské unie je již řadu let jedním z nejkontroverznějších témat v oblasti rozšiřovací politiky EU. Vášnivé diskuze na toto téma ještě zintenzívněly po nedávné návštěvě německé kancléřky Angely Merkelové v Ankaře, na které otevřeně vyjádřila svůj nesouhlas s tureckým členstvím v EU a nabídla Turecku alternativu „privilegovaného partnerství“. Turecký premiér Erdogan tuto nabídku označil za urážlivou a nepřijatelnou, což je po deseti letech náročných přístupových jednáních, nespočetných reformách a změnách ústavy, poměrně pochopitelná reakce (STEJSKALOVÁ 2010).

V souvislosti s kandidátským statutem Turecka se objevuje velká řada diskutabilních argumentů a polemik, zda by úzké spojení dvou, v mnoha směrech naprosto odlišných regionů, mohlo přinést nějaký užitek, nebo by mělo být vnímáno jako hrozba. Evropská společnost je tak v současné době prakticky rozdělena na dva tábory, z nichž je každý přesvědčen o „své“ pravdě.

Cílem diplomové práce je poskytnout čtenáři podrobnou analýzu všech významných aspektů v evropsko-tureckých vztazích a umožnit mu globální nadhled na danou problematiku.

V první části práce je shrnut historický vývoj Turecka a jeho dlouhodobá spjatost s evropským kontinentem. Druhá část analyzuje současné ekonomické, politické, sociální i kulturní vztahy Evropské unie s Tureckem. Následující kapitola porovnává Turecko s některými evropskými státy, s cílem poukázat na jejich ekonomické rozdíly a konkurenceschopnost. Poslední kapitola sleduje argumenty hovořící pro, nebo proti vstupu Turecka do EU. Mimo jiné se kapitola zaměřuje na problematické aspekty v rozvoji společné spolupráce, kam patří uznání celní unie s Kyprem, otázka kurdské menšiny a genocidy Arménů. V závěru práce jsou shrnuty celkové poznatky a zhodnoceny hypotézy.

1.1 Stanovení cílů a formulace hypotéz

Diplomová práce se zabývá analýzou vztahů Evropské unie a Turecka, což je v současné době velmi aktuální téma, především v souvislosti s možným vstupem Turecka do unie.

Na jedné straně stojí argumenty zpochybňující smysluplnost tureckému členství. Mezi politickou elitou zemí EU jsou převažujícími argumenty geografická poloha Turecka, nedostatečná ekonomická „zralost“ země a především nevyřešené otázky v rámci mezinárodních vztahů. Nejčastější obavy veřejnosti pramení z rozdílnosti kultur a náboženského vyznání, přílivu tureckých migrantů a ztráty evropské identity.

Na straně druhé jsou zde fakta, která naznačují, že vývoj Turecka je již značnou dobu orientován proevropsky a je výrazně odlišný od ostatních islámských zemí. Turecko je více než sto let sekulární stát, tudíž náboženské vlivy nehrají v jeho politice žádnou roli. Turecko je velmi aktivním členem NATO, Rady Evropy a o členství v tehdejší Evropském hospodářském společenství poprvé zažádalo již v roce 1959.

Diplomová práce se zabývá vztahy Evropské unie s Tureckem z různých úhlů pohledu a měla by tak vytvořit ucelený obraz turecko-evropské reality. Současně je zde kriticky rozebrána většina objektivních i subjektivních argumentů týkajících se možného členství Turecka v EU a pomocí porovnání s některými členy EU zhodnocena ekonomická úroveň Turecka. Cílem diplomové práce je poskytnout podrobnou analýzu aspektů v evropsko-tureckých vztazích, zdůraznit jejich sporná místa se zaměřením na ekonomickou úroveň Turecka a současně definovat možné následky tureckého členství v EU.

S ohledem na stanovený cíl práce byly formulovány čtyři základní hypotézy:

- 1) Integrace Turecka do Evropské unie není možná vzhledem nepřekonatelným kulturním, náboženským a geografickým rozdílům.
- 2) Nízká rozvinutost turecké ekonomiky a vysoká míra nezaměstnanosti v Turecku by omezovala ekonomický rozkvět a konkurenceschopnost celé unie.
- 3) Turecko by se po vstupu do EU stalo nejlidnatější členskou zemí a výrazně by ovlivnilo směr evropské politiky.
- 4) Vysoce rozvinuté diplomatické i obchodní vztahy Turecka s jeho sousedními státy a dalšími islámskými zeměmi by mohlo zvýšit globální bezpečnost Evropské unie.

2. Historický vývoj Turecka

V roce 1999 bylo na Evropském koncilu v Helsinkách Turecko poprvé formálně označeno za kandidátskou zemi EU a tím byla oficiálně zahájena jeho předvstupní strategie (BAKANLIGI 2001). Kořeny turecko-evropské kooperace sahají ovšem mnohem hlouběji. Již před vznikem Turecké republiky se na jejím území objevují proevropsky orientované proudy odpůrců ortodoxního islámu. Zásadní zvrát v turecko-evropských vztazích přichází v roce 1923, kdy první turecký prezident Mustafa Kemal Atatürk zahajuje radikální západoevropsky orientované reformy školství a politického a soudního systému (DUYMAZ 1999).

V roce 1963 se Turecko stalo přidruženým státem Evropského hospodářského společenství, v současné době je tedy nejdéle přidružený stát Evropské Unie (BAKANLIGI 2001). O tom, zda Turecko ještě patří k Evropě, nebo by mělo být považováno za část Asie, se polemizuje již několik let. Ucelenou představu o tom, zda je reálné a žádoucí, aby se Turecko stalo členem Evropské unie, lze ovšem vytvořit pouze na základě studia současných turecko-evropských vztahů a jejich historického vývoje.

Následující kapitola je rozdělena do dvou částí: První stručně mapuje vývoj Turecka do založení republiky roku 1923 bez ohledu na vývoj v Evropě. Cílem této podkapitoly je především ukázat k jak rapidním a radikálním změnám došlo v Turecku po roce 1923. Podkapitola 2.2 je zaměřena na prudký rozvoj Turecka, postupnou orientaci na západní Evropu a navazování vzájemných vztahů.

2.1 Historický vývoj Turecka do roku 1923

Historický vývoj Turecka je velmi spletitý. Podle nejstarších archeologických nálezů byla oblast dnešního Turecka osídlena již mezi léty 6500 – 5500 před n.l. V průběhu staletí se turecká politická a vojenská moc rozrůstala až na území afrického kontinentu, do Asie a Evropy, docházelo zde k četným bojům, prolínání kultur či zpětnému zabírání území, což výrazně ovlivnilo kulturní, sociální i politický vývoj celého euroasijského prostoru (AYLIFFE 2002).

2.1.1 První státní útvary na tureckém území

První státní útvar založily kolem roku 2000 př. n.l. v severní části dnešního Turecka indoevropské kmeny Chetitů. Tento kmen byl natolik silný, že si postupně podmanil celou babylonskou říši a posunul své hranice až na území dnešní Sýrie. Postupem času na toto území však pronikaly evropské kmeny. V oblasti Egejského zálivu se usadili Řekové, kteří s sebou přinesli krétskou a mykénskou kulturu. Chetitě i Řekové byli následně vytlačeni Peršany, kterým se toto území podařilo udržet až do roku 133 př. n.l., kdy bylo podrobena Římu (AYLIFFE 2002).

Nová epocha tureckých dějin nastává s rokem 395 n.l., kdy došlo k rozdělení římské říše. Turecko se tak stává centrem byzantské říše a dochází k prudkému rozkvětu trvajícím více, než 400 let. Byzantská říše se v tomto období stává světovým centrem nové kultury a vzdělanosti.

Na počátku 11. století n.l. končí pro Byzanc období klidu a rozvoje. Z východu na ni útočí bojovné kmeny Turkomanů. Turkomané byli původně součástí nomádkého národa migrujícího na západ za účelem nalezení nových pastvin. Při své migraci ovšem narazili na Araby, kteří je přivedli na islám, objevili jejich vojenský potenciál a začali najímat příslušníky těchto kmenů coby vojenskou sílu (AYLIFFE 2002).

V průběhu 11. až 13. století ohrožují Byzanc křížové výpravy Janovanů a Benátčanů přicházející ze severu. Byzanc jim podléhá, stává se součástí „svaté říše“ a je zde vyhlášeno tzv. Latinské císařství.

Rokem 1300 začínají v Turecku dějiny Osmanské dynastie. Osmané byli jedním z turkomanských kmenů sídlících na hraničním území Byzantské říše. Díky vojenským i politickým schopnostem osmanských vůdců tento kmen velmi rychle a radikálně expanduje. V průběhu let se hranice osmanské říše postupně posunuje směrem na západ, na přelomu 14. století se stává její součástí celý poloostrov Malé Asie a v roce 1453 je Osmany dobyta i Konstantinopol. Ta je přejmenována na Istanbul a stává se hlavním městem. Osmané si v průběhu 15. a 16. století podmaňují další území, mezi něž patřila Persie, Egypt a celý

Balkánský poloostrov. V tomto období je Osmanská říše nejmocnější říší tehdy známého světa (PIRICKÝ 2006).

Obrázek 1: Osmanská říše ve svém největším územním rozmachu v roce 1683

Zdroj: www.westmifflinmoritz.com

2.1.2 Úpadek Osmanské říše

18. století je charakteristické úpadkem Osmanské říše a ztrátami dříve vydobytých území. Příčin způsobujících úpadek bylo hned několik.

Absolutní moc sultána je radikálně omezena a zemi *de facto* vládou vezírové, velmi snadno podléhají korupci. Současně dochází k přeměně společenské hierarchie z původního systému založeného na zásluhách na systém dědičné aristokracie. Vznikají obrovské neměnné třídní rozdíly a dochází k úpadku profesí (které je možné předávat pouze po dědičné linii) i úrovně vojenských sborů, jejichž dřívější význačné postavení a finanční ohodnocení klesá. Dochází k rebeliím a pustošení venkova (PIRICKÝ 2006).

Další příčiny úpadku přicházejí z vnějšího prostředí. Díky zámořským objevům dochází k rychlému bohatnutí středomořských států, což vede ke vzniku inflace a znehodnocení měny. Dalším důvodem je renesance a industrializace Evropy, která s sebou přináší výrazný rozvoj a posílení vojenského sektoru, zatímco Osmanská říše v té době stagnuje (AYLIFFE 2002).

Úpadek vrcholí na konci 18. století porážkou Osmanů ruskou armádou a vydobytím práva carského Ruska na výhradní přístup k černému moři a povolením zasahovat do vnitřních záležitostí Osmanské říše. Od této doby přetrvává rusko-turecké nepřátelství až do 20. století (AYLIFFE 2002).

19. století je v Osmanské říši ve znamení reform, vojenských neúspěchů a vnitřního odporu proti sultanátu. Na počátku století, za vlády Mahmuda II. dochází k prvním významným reformám v politice i náboženství. Jednou z nejdůležitějších reform je donucení všech politických i vojenských autorit podřídit se světskému administrativnímu systému. V roce 1839 je vydán „Tanzimat“, který je ve své podstatě listinou svobod obsahující kompletní reorganizaci dosavadního společenského systému v Osmanské říši. Zásadními body této listiny je garance rovnoprávného postavení muslimů i nevěřících před zákonem, regulace daní a omezení sultánovy moci (PIRICKÝ 2006). Tyto reformy jsou sice pokrokové, ale nevedou k uspokojení odpůrců absolutistické vlády - „Společnosti mladých Osmanů“, kteří usilují o vznik konstituční monarchie. (AYLIFFE 2002).

Současně dochází k posílení zahraničního obchodu vlivem rostoucích podnikatelských aktivit přístavních měst. Díky těmto obchodním aktivitám vznikají hluboké rozdíly mezi vnitrozemními a přímořskými oblastmi. Přístavní města zahraničním obchodem vzkvétají, vnitrozemské oblasti nejsou schopny konkurovat evropskému zboží a dochází k jejich úpadku.

V 70. letech znovu dochází k četným ztrátám území na evropském i africkém kontinentu. Zahraniční politika se po těchto ztrátách začíná orientovat na Asii. Vnitřní politika Osmanské říše je stále velice nestabilní, odboj proti sultánově moci, která je již razantně omezena, se neustále zvyšuje. V roce 1889 vzniká spolek „Pro jednotu a pokrok“ tvořený intelektuální elitou Osmanské říše. Tento spolek si získává přízeň široké veřejnosti a na konci 19. století se mu podaří donutit sultána k abdikaci a znovupřijetí ústavy z roku 1876 (PIRICKÝ 2006).

Po řadě nepokojů se konají první spravedlivé volby, je sestaven parlament a vlády se ujímá politická strana sestavená Mladoturky¹ „Výbor pro jednotu a pokrok (VJP)“. Ani v této straně ovšem nepanuje politická jednota. Existují zde tři rozdílné politické směry: „osmanismus“ – založený na rovnoprávnosti veškerých etnik a náboženství, „panislamismus“ – ospravedlňující pouze islám jako jediné přijatelné náboženství a „panturanismus“ neboli „turkismus“ – rasistický směr vyzdvihující pouze turecky mluvící většinu. V roce 1912 propukají balkánské války, které se pro VJP stávají záminkou pro zavedení vojenského režimu a prosazení nacionalistického programu (PIRICKÝ 2006).

2.1.3 První světová válka a genocida Arménů

Ideologie VJP je silně proněmecká, proto Osmanská říše vstupuje do 1. světové války po boku Ústředních mocností. Během pěti let války utržila Osmanská říše četné vojenské i územní ztráty, mezi které patřila ztráta veškerých území v oblasti Středního východu (DUYMAZ 1999).

V roce 1915 zahájila VJP genocidu Arménů. Tento počin byl vyústěním masakrů arménských menšin, ke kterým docházelo v Osmanské říši již v průběhu let 1894-1896 a roku 1909 (ROUBEN 1999). VJP tento zásah „vysvětlovala nutností zajistit bezpečnost východních hranic během probíhající války s Ruskem, v níž se arménské obyvatelstvo stavělo na stranu postupujících carských jednotek. V důsledku těchto masakrů, které nejen arménská strana označuje za genocidu, bylo zabito podle různých zdrojů 300 tisíc (neoficiální turecké prameny) až 1,5 milionu lidí (arménské prameny)“ (SOULEIMANOV, 2005). Cílem genocidy bylo totální vyhlazení arménské menšiny. Do dnešní doby je tato historická událost považována za nevyřešenou, jelikož Turecko za ni odmítá přijmout zodpovědnost a v určitých směrech dokonce fakt genocidy zcela popírá (ROUBEN 1999).

Jediným tureckým úspěchem během 1. světové války se stala porážka britské armády při pokusu o dobytí průlivu Dardanely a proniknutí po moři do Istanbulu. Toto vítězství je

¹ Skupina Mladoturků byla založena v roce 1889 vysokoškolskými studenty, jejichž cílem byla reformace politického systému v Osmanské říši. Původní myšlenkou skupiny bylo nastolení demokratického sekulárního systému, postupem času se začali přiklánět k nacionalismu a panturanismu (PIRICKÝ 2006).

připisováno v té době prakticky neznámému plukovníku Mustafu Kemalovi, který těmto válečným operacím velel (DUYMAZ 1999).

Po skončení války je Osmanská říše okupována spojeneckými armádami. V Istanbulu nastolují Britové diktaturu, které se kolaborantsky podvolil sultán podpisem „Švéřské smlouvy“ (AYLIFFE 2002). Reakcí na sultánovu odevzdanost je formování nacionalisticky založených vlasteneckých skupin, jejichž vedení se ujímá Mustafa Kemal. Vzniká organizovaný odboj proti Spojencům. V roce 1919 zahajuje Kemal vojenskou ofenzivu a vydává „Národní pakt“, v němž požaduje mimo jiné ustanovení tureckých hranic odpovídajících nynějším hranicím a rovnoprávnost všech minorit. V roce 1920 vstupuje pakt v platnost, avšak Britové na něj reagují nastolením vojenského okupačního režimu v Istanbulu. Kemal je nucen ukrývat se spolu s dalšími členy parlamentu v Ankaře (DUYMAZ 1999).

O rok později dochází k řecké expanzi, která je opět zastavena Kemalem. Tímto vítězstvím potvrzuje nacionalistické hnutí svou sílu a získává mezinárodní respekt. Jeho odezvou je uzavření příměří mezi Turky a Francouzi a Italy, kteří se posléze stahují z okupovaného území. V roce 1922 zahajuje Kemal poslední proti-řeckou ofenzivu, která donutila Řeky definitivně opustit Turecko, následně je i s nimi uzavřena mírová dohoda (AYLIFFE 2002).

Dne 1. listopadu 1922 dochází ke zrušení sultanátu. V červenci 1923 uzavírají Spojenci s Tureckem „Laussanskou mírovou dohodu“, ve které jsou uznány turecké hranice a striktně garantována turecká nezávislost. Boj za svobodné Turecko je tak úspěšně završen (AYLIFFE 2002).

2.2 Vývoj Turecka a turecko-evropských vztahů od roku 1923 do 60. let

Po zrušení sultanátu se může zdát, že nejtěžší vývojová etapa Turecké republiky je již překonána. Opak je však pravdou. Plánovaný přerod zaostalého feudálního státu v demokratickou zemi s sebou nese množství problémů, odporu a rozporuplných opatření, jejichž dopady se odrážejí ještě v dnešní době.

2.2.1 Vznik Turecké republiky a Atatürkova reformy

V září roku 1923 je založena Republikánská lidová strana (RLS) Turecka a Mustafa Kemal je zvolen jejím předsedou. Hlavním cílem této strany je vytvořit moderní stát s prozápadně orientovaným sekulárním politickým, soudním a vzdělávacím systémem.

Obrázek 2: První turecký prezident Mustafa Kemal Atatürk

Zdroj: www.ataturkiye.com

Dne 29. října 1923 je Turecko vyhlášeno republikou, za hlavní město je zvolena Ankara. Prvním prezidentem je jednohlasně zvolen charismatický Mustafa Kemal. Ten jmenuje ministerským předsedou bývalého plukovníka Ismeta İnönü, který se mimo jiné zasloužil o vyjednání Laussanské dohody (AYLIFFE 2002).

Brzy po svém zvolení zahajuje Kemal řadu reforem, jež mají za cíl přeměnit Turecko na vyspělou průmyslově orientovanou zemi. Základním kamenem Kemalových reforem je nastolení principu sekularity, v němž je státní činnost zcela oddělena od náboženství. Proto bezprostředně po svém zvolení ústavně zakazuje vládu chalífátu² a zákony šaría³. Aby měly

² Chalífát – forma vlády založená na islámu, „zákoníkem“ býval většinou Korán, tento způsob vlády fungoval v Turecku až do roku 1923

reformy hladký průběh a eliminovalo se nebezpečí znovunastolení sultanátu, dochází na počátku roku 1924 k vyhoštění členů otomanské dynastie z Turecka (DUYMAZ 1999).

Autokratický přístup, kterým Kemal realizoval své reformy, vyvolal silný odpor v řadách jeho příznivců. Ti rezignují na své funkce a v roce 1924 zakládají Progresivní republikánskou stranu (PRS). Tato strana si postupem času získává stále větší přízeň konzervativců a odpůrců plánovaných reforem a její popularita brzy začíná ohrožovat jedinečné postavení RLS. V roce 1925 dochází k prvním kurdským nepokojům ve 20. století a PRS je pod záminkou nutnosti nastolit v krizové situaci politickou jednotu zrušena. K dalšímu pokusu o založení nové politické strany dochází v roce 1930, její existence však netrvá déle než dva měsíce (PIRICKÝ 2006).

Za Kemalovy vlády dochází ke komplexní restrukturalizaci a reorganizaci politického, soudního a školského systému. Soudní dvory podléhající zákonům šaría jsou nahrazeny „neustrannými“ soudy řídicími se nově sestaveným světským zákoníkem. Je založeno ministerstvo školství, které má na starost sjednocení vzdělávacího systému v Turecku, náboženské školy jsou zrušeny. Princip sekularity se projevuje i v ústavě. V roce 1928 je vydán dodatek ústavy, jenž vylučuje z ústavy větu ustanovující islám jako státní náboženství. V roce 1937 je do ústavy přidán další dodatek prohlašující Turecko za sekulární stát (DUYMAZ 1999).

Kemalovy aktivity nejsou zaměřeny pouze na reorganizaci státních orgánů, ale jsou také přímo cíleny na „obyčejné“ obyvatele. Mezi tyto reformy se řadí „klobouková revoluce“. Kemal vyhlásil zákaz nošení turbanu a fezu, jenž byly považovány za symboly islámu a minulého režimu, což většina obyvatelstva přijímá s velkým odporem. Stejně tak byly z oděvů odstraněny symboly indikující třídní postavení nebo náboženskou příslušnost. Dne 26. listopadu 1925 byl muslimský lunární kalendář nahrazen gregoriánským kalendářem. V únoru roku 1926 vstupuje v platnost nový občanský zákoník a následně po něm občanský soudní řád, trestní zákoník a obchodní zákoník, které jsou nově sestaveny tak, aby vyhovovaly demokratickým principům (DUYMAZ 1999).

³ Šaría – islámské náboženské zákony

Velmi významným počinem Kemalovy vlády je zavedení zákonů ochraňujících ženská práva a umožňujících jejich emancipaci. Patří sem na prvním místě zrušení polygamie a institucionalizace sňatků a rozvodů. Ženy získávají volební právo, o čtyři roky později mohou být voleny v komunálních volbách, později i v národních volbách (DUYMAZ 1999).

Významnou reformou je zavedení nové turecké abecedy sestavené z latinských písmen. Její univerzální používání bylo přikázáno zákonem (DUYMAZ 1999). Během několika dalších let se reforma vztáhla i na běžně používaný jazyk. Tento počín vedl ke značnému zvýšení gramotnosti a vzdělanosti tureckého obyvatelstva. Zároveň však vedl k izolaci mnoha Turků od vlastní imperiální historie, která zůstala uchována pouze v arabštině (AYLIFFE 2002).

V roce 1934 je uzákoněna povinnost přijmout příjmení. Mustafa Kemal tak získává příjmení „Atatürk“, neboli otec Turků.

Zahraniční politika je založena na mírových dohodách a izolacionismu. Atatürk si byl plně vědom toho, že stát, který se po deset let zmítal ve válečných konfliktech, potřebuje ke svému rozvoji především klid a mír. V průběhu 30. let dochází k uzavření dvou mírových dohod se státy sousedícími s Tureckem. Balkánský ochranný pakt zaručoval spojení s Řeckem, Jugoslávií a Rumunskem, Saadabádský pakt o neútočení s Irákem, Iránem a Afghánistánem. Jediné válečné tažení proběhlo v roce 1936 a bylo při něm k Turecku připojeno území Hatay, původně náležící francouzskému protektorátu (DUYMAZ 2002).

Turecká ekonomika v době Atatürkovy vlády stagnuje a zhoršuje se. Jeho reformy jsou zaměřeny především na jednoduché, rychlé a efektní sociální a politické změny, složité ekonomické problémy, jejichž řešení vyžaduje dlouhodobé úsilí a trpělivost, nejsou pro Atatürka prioritou (PIRICKÝ 2006).

V období před 1. světovou válkou byl téměř veškerý obchod a velká část zemědělské produkce zajišťována řeckými a arménskými minoritami, které před rokem 1914 tvořily téměř 20 % turecké populace. Po genocidě Arménů a odsunu Řeků jsou Turci nuceni začít budovat zemědělství i obchod od samých počátků, v čemž jsou po řadu let neúspěšní (PIRICKÝ 2006).

Teprve v roce 1929, v době hospodářské krize se Atatürk rozhodl zasáhnout do zoufalé hospodářské situace Turecka. Jeho cílem bylo vytvořit zcela nezávislý soběstačný stát (AYLIFFE 2002). „Skutečná nezávislost podle tohoto myšlenkového proudu předpokládala omezení úlohy zahraničního kapitálu v domácím hospodářství, protekcionistickou politiku směřující ke zvýhodnění vlastních výrobců a redukci dovozu“ (SOULEIMANOV, 2002). V Turecku tak dochází k rozvoji železniční dopravy, hutnictví, ocelářství, papírenského a stavebního průmyslu. Zatímco se tato odvětví velmi rychle zdokonalují, ostatní sektory hospodářství, především pak zemědělství se ocitají v bídném stavu. Východ země je zcela odsouzen k živoření. Atatürkův záměr vytvořit autonomní hospodářství se ukazuje jako nereálný (AYLIFFE 2002).

Atatürk byl a stále bezesporu je nejvýznamnější osobností moderních tureckých dějin. Většina Turků jej stále vnímá jako zcela bezchybného, téměř božského zakladatele moderního Turecka, jemuž připisují veškerý pokrok země. Světoví historici a politologové na něj mají většinou poněkud odlišný názor. Příkladem je holandský historik, prof. Eric Zürcher, který Atatürkovy reformy přirovnává k praktikám bolševického režimu. Atatürkův směr byl silně ideologický, avšak prosazovaný velmi autoritativně. Například během jeho „kloboukové revoluce“ byly pro výstrahu desítky odpůrců této modernizace odsouzeny k smrti oběšením. Přestože se Atatürk snažil o modernizaci, jeho mnohdy kontroverzní metody vedly zpátky k uniformitě a potlačovaly individualitu.

Ač se mohou zdát Atatürkovy reformy rozporuplné a ne vždy etické, po své smrti v listopadu roku 1938 za sebou zanechává stabilní obranyschopný stát s pevně ukotvenou, osobitou ideologií, která přežívá do dnes (DUYMAZ 1999). Přestože jeho ekonomické teorie jsou považovány za zcela neefektivní a řada jeho reform byla v průběhu let zrušena, kult osobnosti, který za dobu svého působení vytvořil, je v Turecku patrný na každém kroku.

2.2.2 Druhá světová válka

Po smrti Mustafa Kemala Atatürka se stává prezidentem předseda vlády İsmet İnönü. Ten se snaží nadále udržovat tureckou neutralitu a prosazuje mírovou politiku. Na počátku 2. světové války, v říjnu roku 1939, podepisuje smlouvu o spojení s Velkou Británií a Francií. Díky

tomuto aktu je Turecku oficiálně ratifikováno zabrání území Hatay. V březnu roku 1941 dochází k uzavření „Smlouvy přátelství“ mezi odvěkými nepřáteli Tureckem a Sovětským svazem. O dva měsíce později, několik dní před německým útokem na Rusko, podepisuje İnönü smlouvu o přátelství i s nacistickým Německem. Díky této politice si udržuje Turecko až do konce války neutralitu. Do války vstupuje až v lednu 1945, kdy vyhláší Německu válku a staví se tak na stranu vítězů (DUYMAZ 1999).

Přestože Turecko do 2. světové války *de facto* nezasáhlo, po celou dobu byla země ve válečné pohotovosti, státní rozpočet se nacházel v obrovském deficitu a prudce stoupaly ceny téměř všech komodit. Chyběly základní potraviny a ekonomika byla charakterizována převážně černým trhem. V roce 1942 byla zavedena „daň z bohatství“, která měla posílit státní rozpočet, která silně diskriminovala bohaté buržoazní menšiny tvořené především Armény, Řeky a Židy. V případě opoždění platby nebo nezaplacení daně byl jejich majetek konfiskován a „neplatiči“ deportováni do pracovních táborů. V roce 1944 bylo toto opatření zrušeno především proto, že zisky, které měla „daň z bohatství“ přinést státní pokladně, byly zcela zanedbatelné. Jeho výsledkem byla pouze ztráta důvěryhodnosti Turecké republiky jak na domácí společenské scéně, tak i v mezinárodním měřítku (PIRICKÝ 2006).

İnönü se pokoušel obnovit průmyslovou výrobu v Turecku prostřednictvím státních podniků. Jeho iniciativa se však ukázala jako zcela nevhodná. Vznikla řada státních monopolů, které nebyly schopné hospodárně využívat státní investice a zároveň svou činností brzdily jakékoli snahy střední vrstvy o rozvoj soukromého sektoru a tím celkový ekonomický rozvoj země (AYLIFFE 2002).

2.2.3 Poválečné období a politika multipartismu

Po válce vytváří Turecko spojení se Spojenými státy americkými a dokonce je jedním ze zakládajících členů OSN. Důsledkem tureckého prozápadního postoje je okamžité vyhnání etnických Turků z Bulharska (které se stalo členem Varšavské smlouvy) a zároveň celkové ochlazení vztahů se sousedními arabskými státy (které se ještě zhoršily po uznání Izraele). (SOULEIMANOV 2002)

Zatímco mezinárodní politické postavení Turecka se v poválečném období slibně prozřadně rozvíjí, na domácí politické scéně narůstá nevole a odpor proti vládě jedné politické strany. Dokonce sám Ismet İnönü poukazuje na nutnost liberalizace režimu a vlády více politických stran. Na počátku roku 1946 tak vzniká nový politický subjekt, „Demokratická strana“ pod vedením Celala Bayara, který rezignoval na svou funkci v Republikánské lidové straně, Adnana Menderese a dalších dvou významných činitelů, kteří byli z RLS vyloučeni. Turecko se tak stává jednou z prvních opravdových parlamentních demokracií ve východní Evropě i na Blízkém východě (DUYMAZ 1999).

Nová politická strana slibuje nespokojeným voličům odstranění ekonomických bariér zabraňujících rozvoji soukromého podnikání, náboženskou svobodu a investice do sektoru zemědělství. Svým populistickým předvolebním programem si „Demokratická strana“ získává voliče ze všech geografických i sociálních oblastí a roce 1950 vyhrává celonárodní volby a svou pozici si udržuje až do roku 1960. Novým předsedou vlády se v roce 1950 stává Adnan Menderes (AYLIFFE 2002).

Nová turecká vláda nadále prohlubuje vztahy se Spojenými státy. Turecko se účastní korejské války, roku 1955 uzavírá spolu s Irákem, Íránem, Pákistánem a Velkou Británií Bagdádský pakt a spolu s ostatními signatáři vytváří protisovětské obranné pásmo. V rámci Marshallova plánu pak Turecko získává americké finanční, politické i vojenské subvence. V roce 1952 je Turecko přijato do Severoatlantické aliance, „jako dodnes jediná muslimská a východoevropská/středovýchodní země“ (SOULEIMANOV 2005).

První počiny Menderesovy vlády na domácí scéně vedly k liberalizaci Atatürkových reforem, především svobody vyznání. Nejvýznamnějším vlády bylo prosazení zcela nové koncepce turecké domácí i zahraniční ekonomiky. „Podstatou nové ekonomické politiky bylo odbourání Atatürkova izolacionismu v hospodářství, místo protekcionistické politiky státem dirigovaného trhu byla prováděna politika namířená na příliv zahraničních investic“ (SOULEIMANOV, 2002). Menderesovi se podařilo otevřít Turecko světu. V domácí politice se orientoval především na omezení monopolistické moci státních podniků a na rozvoj venkova. Velké množství státních financí plyne právě do kultivace a mechanizace zemědělství (DUYMAZ 1999).

V polovině 50. let ovšem dochází v ekonomice k prudkému zlomu. Extrémní státní zadluženost a obchodní deficit se stávají neudržitelnými a hodnota turecké liry klesá. Poprvé v turecké historii přichází silná inflace, která se stává dlouhodobě charakteristickým prvkem turecké ekonomiky. Příjmy tureckého obyvatelstva se rapidně snižují, což vyvolává nespokojené reakce na politiku vládnoucí strany. Objevuje se kritika ze strany opozice i médií. „Demokratická strana“ na tuto kritiku reaguje silně nedemokraticky. Zahajuje cenzuru v médiích a znárodňuje veškeré jmění Republikánské strany. V roce 1957 DS opět vítězí ve volbách, jejichž výsledky jsou ovšem nepokrytě zmanipulované (AYLIFFE 2002).

2.2.4 Počátek 60. let a první vojenská intervence

Napjatá politická situace se ještě více vyostřuje v květnu roku 1960, kdy dochází v Ankaře a Istanbulu ke studentským demonstracím proti soudobému režimu, při jejichž násilném potlačení nařízeném Menderesem přichází o život několik studentů. Vrcholem odporu je vojenský puč provedený armádou dne 27. května 1960. Tento převrat proběhl zcela hladce, členové DS byli vykázáni do exilu na nehostinný ostrov v Marmarském moři, nejvyšší představitelé byli odsouzeni k trestu smrti, nebo doživotního vězení (AYLIFFE 2002).

Po převratu sestavuje armáda Výbor národní jednoty, jež se prozatímně ujímá vlády, především však vydává novou ústavu, která je v roce 1961 referendem schválena. Politická situace je velmi nestabilní až do roku 1965 (AYLIFFE 2002).

Po ekonomické stránce země opět upadá a vrací se k politice izolacionizmu založené na snaze o substituci veškerého importovaného zboží. Zemědělství se znovu ocitá na okraji politického zájmu. Dochází k první emigrační vlně tureckých obyvatel do zemí západní Evropy, především pak do Německa (AYLIFFE 2002).

3. Vývoj vztahů Turecka a Evropské Unie

Kapitola se zabývá vývojem domácí politické scény a vzájemných vztahů mezi Tureckem a EHS a později Evropskou Unií. Kapitola mapuje období od roku 1963, kdy se Turecko stalo přidruženou zemí Evropského hospodářského společenství až do současnosti.

3.1 Turecká domácí po roce 1963

Domácí politická scéna je do roku 1965 charakterizována výraznou nestabilitou a celkovým politickým „chaosem“. V roce 1965 získává většinový podíl parlamentních křesel Strana spravedlnosti v čele se Süleymanem Demirelem a následující období jeho vlády je až do roku 1971 ve znamení v zásadě úspěšných ekonomických, sociálních i politických změn. Vláda ruší velkou většinu nedemokratických zákonů, země prochází dosud nejsvobodnějším obdobím, dochází k u uzákonění práv na svobodu tisku, svobodu slova a náboženskou svobodu. Poprvé se začínají organizovat nezávislé odbory (DUYMAZ 1999). V ekonomice jsou obnoveny investice do zemědělství i průmyslu, Turecko upouští od politiky izolacionismu a znovu je rozvíjen zahraniční obchod (AYLIFFE 2002). Ten je orientován na evropský a americký trh. Současně dochází k vylepšení vztahů Turecka se Sovětským svazem a dalšími zeměmi varšavské smlouvy i se středoasijskými zeměmi. Turecko v tomto období figuruje na mezinárodní scéně jako katalyzátor uvolňující vzájemné vztahy mezi západem a východem (DUYMAZ 1999).

Na sklonku 60. let se především ve větších městech a na univerzitách začínají projevat extrémistické pravicové i levicové skupiny, které mezi sebou vyvolávají násilné potyčky (AYLIFFE 2002). Od počátku 70. až do let 90. je turecká politická situace velmi nestabilní, turecká společnost v těchto třech desetiletích neustále balancuje na hraně mezi sekulárním a islámským státním zřízením.

V roce 1971 dochází k vojenskému puči a nastolení vojenského „nadstranického“ režimu, který je však velmi rychle svržen. K moci nastupuje velmi nestabilní civilní vláda (DUYMAZ 1999). Pod jejím vedením se v 70. letech zrychluje industrializace země spojená s urbanizačním i populačním bojem. Tyto změny ve společnosti vyvolávají silné sociální

pnutí, občanskou i ekonomickou nestabilitu (BAKANLIGI 2001). V roce 1978 zakládá nejradikálnější kurdské hnutí radikálně levicovou „Stranu kurdských pracujících“ PKK (PIRICKÝ 2006). Pouličních násilností za strany extrémistů v této době vrcholí, ztráty na životech civilistů dosahují v roce 1980 několika tisíc. Turecká společnost prožívá doposud největší krizi (AYLIFFE 2002).

V září roku 1980 proběhl nenásilný vojenský puč. Byly rozpuštěny všechny politické strany a vláda se ujala vojenská pravicově orientovaná organizace generálů odmítající sekulární vládní systém, takzvaná „Národní rada bezpečnosti“ (AYLIFFE 2002). Ta se u moci udržela do roku 1983, kdy byla ve všeobecných volbách nahrazena Vlasteneckou liberální stranou (ANAP) v čele s ekonomem Turgutem Özalem. Během svého působení zavedl Özal řadu politických, ekonomických a měnových reforem, které umožnily otevřít a zprůhlednit tureckou ekonomiku a zpřístupnit ji mezinárodnímu obchodu. Tyto reformy jsou charakterizovány rekordní mírou exportu a konstantním zvyšováním nepřímých daní. Současně s nimi vzrůstaly i zisky z cestovního ruchu. Přes veškeré snahy oživit turecké hospodářství míra inflace, která udržovala tureckou ekonomiku v „bludném kruhu“, neustále stoupala (DUYMAZ 1999).

Druhá polovina 80. let je pro tureckou společnost výrazně zpátečnická. Dochází k nárůstu islamistických aktivit, které jsou podporovány vládou a jejichž snahou je zabránit rozmachu komunistické ideologie (DUYMAZ 1999). Vyostřují se domácí politicko-sociální vztahy, tak i mezinárodní vztahy s Řeckem a Bulharskem⁴ (AYLIFFE 2002). Vlastenecká liberální strana upevňuje svou moc pomocí neetických a nedemokratických aktivit. Narůstá počet politických vězňů, stupňuje se týrání ve vazebních věznicích a je omezena svoboda tisku. V roce 1989 je Özal přes bojkot opozice zvolen prezidentem (AYLIFFE 2002). Po jeho vystoupení z Anapy je strana rozštěpena na frakce a neschopna jakýchkoli stranických programů (LANĚ 2002). Během války v Perském zálivu znovu získal Özal mezinárodní uznání (které ztratil v souvislosti s prezidentskými volbami) díky loajálnímu přístupu a podpoře sankcí uvalených na Irák ze strany NATO a USA (DUYMAZ 1999). S prozápadní politikou během války v Zálivu nesouhlasila většina tureckého politického spektra, ani široká veřejnost. Mimo to

⁴ Bulharský komunistický režim zahájil v roce 1989 násilné poslovanštění bulharské turecké menšiny. Následně došlo k masivní emigraci bulharských Turků do Turecka. Po roce 1990 se většina uprchlíků vrátila zpět (AYLIFFE 2002).

měla válka nepříznivý dopad na turecké hospodářství i na vztahy s kurdskou menšinou (PIRICKÝ 2006).

V říjnu 1991 proběhly předčasné volby a k moci se dostala koalice složená ze „strany pravé cesty“ (DYP) a „sociálně demokratické strany“ (SHP). Po smrti Özala, v roce 1993 se prezidentem stává Süleyman Demirel a ministerským předsedou se poprvé historii Turecka stává žena Tansu Çiller ze strany DYP. Do této vlády jsou zpočátku vkládány velké naděje, především díky osobnosti Çillerové, jejím zahraničním zkušenostem, ale také díky programu zaměřenému na liberalizaci společenského života. Velmi brzy se bohužel projevuje její neschopnost řešit jakékoli politické či hospodářské problémy. Na politické scéně se množí korupční skandály. Vláda ignoruje problematiku nedodržování lidských práv a svobod. Ve východní Anatólii vrcholí kurdsko-turecká občanská válka (zahájena v roce 1984) jejíž ztráty překonávají 3000 obětí za rok (PIRICKÝ 2006). Inlace dosahuje v roce 1993 120 %, následující roky balancuje na úrovni 80 % (AYLIFFE 2002). Jediným úspěšným počinem vlády Çillerové bylo vytvoření celní unie Turecka s EU. Ovšem „zahájení liberálně-tržních reforem nutných pro vstup do celní unie vedlo jen k propadu sociálních vrstev“ (TIOAVLJEVIČOVÁ 2002). Všechny tyto faktory v té době umocnily odpor tureckého obyvatelstva k vládnoucím stranám a vedly k sentimentu a vzpomínání na „staré dobré časy“.

Není divu, že parlamentní volby v roce 1995 vyhrála islámská „strana prosperity“ (PR), která svůj předvolební program zaměřila na všechny problémové sociální skupiny od žen až po Kurdy (AYLIFFE 2002). Jednou ze zásadních částí programu PR bylo mimo jiné odmítnutí vstupu Turecka do EU, přerušování vztahů s Izraelem a orientace země na východní islámské státy (TIOAVLJEVIČOVÁ 2002). „V čele vlády sekulárního Turecka se poprvé ocitla antisekulární strana“ (LANĚ 2002). Strana prosperity zrušila oficiální zákaz nošení islámských oděvů, který byl udržován již od Atatürkovy vlády, a zplnomocnila univerzity k vlastnímu rozhodnutí, zda budou či nebudou u žen uplatňovat zákaz nošení šátků (AYLIFFE 2002). Vláda PR byla ve své podstatě umírněná a spíše než činy se projevovala rétorickými výstupy. Jedním z mála počínů vlády PR byla návštěva Libye a Íránu předsedou vlády a iniciace založení D8 „hospodářského společenství osmi nejlidnatějších muslimských států“ (TIOAVLJEVIČOVÁ 2002).

V roce 1996 došlo k největší korupční aféře v dějinách moderního Turecka, kdy bylo při vyšetřování dopravní nehody odhaleno, že v jednom jeli společně vysoký policejní představitel, mezinárodně hledaný drogový dealer, někdejší miss Turecka a poslanec vládní strany Çillerové. Tento skandál otřásl celou tureckou veřejností (PIRICKÝ 2006).

V roce 1997 zasáhla do politiky již po čtvrté v turecké historii armáda hájící sekularismus. „Národní rada bezpečnosti“⁵ reagovala na stupňující se intenzitu pro-islámských výroků ze strany vlády a v březnu vydala 20 ustanovení ochraňujících turecký světský systém a regulující rozrůstající se vliv islámu na světské záležitosti. Ve stejném roce byl předseda vlády donucen k rezignaci a strana prosperity označena za nelegální a násilně rozpuštěna (PIRICKÝ 2006). Za tyto „nedemokratické“ zásahy bylo Turecko odsuzováno ze strany Evropské unie i USA (AYLIFFE 2002).

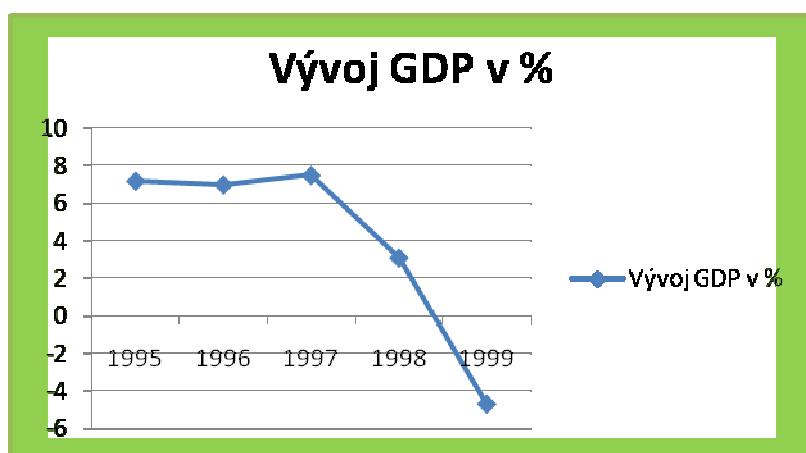
Krátce po rozpuštění PR byla jejími někdejšími poslanci založena nová umírněnější „strana ctnosti“ (DUYMAZ 1999). Její politika byla zaměřena na dodržování lidských práv a proevropskou orientaci. Již v roce 1998 byla strana sekularisty svržena. Rok 1999 byl v Turecku ve znamení katastrof. V tomto roce byl v Keni zatčen a odsouzen k trestu smrti vůdce PKK Abdullah Öcalan (PIRICKÝ 2006). Událost vyvolala řadu demonstrací příznivců PKK, které v průběhu roku přerostly v Turecku v teroristické útoky. Následky těchto útoků nabyly mnohem většího rázu, než si samotná PKK mohla myslet. Strach turistů a masivní snížení cestovního ruchu zcela paralyzoval Tureckou ekonomiku (AYLIFFE 2002).

V parlamentních volbách dubnu roku 1999 vyhrála levicově a nacionálně zaměřená strana DSP v čele s Buletem Ecevitem. Ten vytvořil stabilní koalici s pravicovou extremistickou „stranou akce“ MHP (PIRICKÝ 2006). V průběhu roku 1999 dále dochází k řadě akcí zaměřených proti islamistům, které vrcholí v květnu procesem u Ústavního soudu. Výsledkem procesu je zrušení islámské „strany ctnosti“. V srpnu 1999 postihlo severozápad Turecka ničivé zemětřesení, které zdevastovalo průmyslové i hustě osídlené oblasti. Zemřelo při něm téměř 20 000 lidí, 200 000 lidí přišlo o střechu nad hlavou. Nepřímým dopadem přírodní katastrofy byl další útlum cestovního ruchu, ale paradoxně i zlepšení Turecko-řeckých vztahů.

⁵ Národní rada pro bezpečnost – neboli „hlídací pes turecké demokracie“ (TIOAVLJEVIČOVÁ 2002), sestávající z 5 vrchních vojenských velitelů, prezidenta, ministerského předsedy a tří předních ministrů. V Turecku považována za konečnou výkonnou moc (AYLIFFE 2002).

Řecko bylo prvním státem, který nabídl Turecku materiální i finanční pomoc (AYLIFFE 2002). Díky této diplomatické „pomoci v neštěstí“ došlo v roce 2000 k prvním vzájemným návštěvám ministrů zahraničních věcí po 40 letech. Konec roku nakonec byl pro Turecko poměrně úspěšný, Evropská komise rozhodla (částečně ze solidarity) znovu zvážít kandidaturu Turecka do EU (PIRICKÝ 2006).

Dopady těchto katastrof, spolu s finanční krizí v Rusku z roku 1998 zapříčinily v doposud poměrně dynamicky se rozvíjející turecké ekonomice radikální zvrát, což ilustruje následující graf.

Obrázek 3: Vývoj GDP Turecka mezi lety 1995 - 1999

Zdroj: BAKANLIGI 2001, vlastní

V roce 2000 je parlamentem zvolen nový prezident, liberálně orientovaný Anket Nevset Sezer. Mezi Ecevitem a Sezerem dochází k neustálým neshodám, jejichž dopady se odráží především na finančních trzích. Investoři začali měnit tureckou liru za tvrdou měnu a úrokové míry stouply na 3000 %. Vláda tuto situaci řešila půjčkou od MMF ve výši 11,4 mld. Dolarů. Po roce 2001 zahajuje ministr hospodářství Kemal Derviş rozsáhlé ekonomické reformy. Dochází k masivní privatizaci zahrnující banky, elektrárny a téměř veškeré průmyslové podniky. S ní je spojena řada stabilizačních opatření, které mají za následek růst nezaměstnanosti a chudoby. V témže roce se Turecko - v reakci na útoky 11. září - aktivně zapojilo do „války proti terorismu“. Americkému letectvu dalo k dispozici svůj vzdušný prostor a současně vyslalo 90 specializovaných vojáků do Afghánistánu. Ve snaze o vstup do EU přijal parlament řadu demokratických změn v turecké ústavě (PIRICKÝ 2006).

V roce 2002 vyhrála ve volbách inovátorská odnož zakázané strany ctnosti „strana spravedlnosti a rozvoje“ AKP v čele s poněkud radikálním Recepem Tayyipem Erdoganem. AKP svou pozici obhájila i v posledních volbách z roku 2007, kdy získala 46.7 % hlasů. Opozice je tvořena pouze republikány. Předsedou vlády je jmenován Abdullah Gül, který je v roce 2003 nahrazen Erdoganem. V roce 2007 je Gül jmenován prezidentem. (CIA 2009)

Volební úspěch AKP byl dán především nespokojeností voličů s hospodářskou situací (nezaměstnanost dosahovala 30 %), nechutí volit strany, které se v období krize střídaly u moci, ale i promyšlenou proevropsky předvolební kampaní zaměřenou především na střední a nižší společenskou vrstvu (PIRICKÝ 2006).

Přestože je AKP islámská strana, většina jejích představitelů reprezentuje politický střed. Její politika je pokroková, strana propaguje demokratické hodnoty a usiluje o vstup do EU. Mezi významné počiny v prvním volebním období vlády AKP patřilo rozšíření svobody slova, zrušení zákazu používání Kurdštiny v médiích, zlepšení vězeňských podmínek, zrušení trestu smrti a řada dalších liberálních reforem, které upevnily náboženskou svobodu v Turecku (PIRICKÝ 2006).

3.2 Turecko-evropská spolupráce

Po druhé světové válce se turecká mezinárodní politika orientovala striktně na Evropu a Ameriku. Turecká snaha o evropskou integraci se poprvé projevila krátce po 2. světové válce, kdy se Turecko stalo jedním z prvních členů Rady Evropy (LANĚ 2002). V roce 1960 se Turecko podílelo na založení OECD (BUSINESSINFO 2009). Dalším cílem turecké vlády byl vstup do Evropského hospodářského společenství. „Smlouva o přidružení Turecka k EHS byla na základě turecké žádosti (1959) podepsána v roce 1963 v Ankaře“ (LANĚ 2002). V takzvané Ankarské smlouvě byla mimo jiné zmíněna možnost budoucího plného členství Turecka v EHS. Spolu se smlouvou byl vydán 1. finanční protokol (po něm následoval v roce 1970 druhý a v roce 1977 třetí finanční protokol) (EC1998). Turecko se tímto dostalo do takzvané „přípravné fáze“, jejímž výsledkem mělo být posílení a zefektivnění turecké ekonomiky (BAKANLIGI 2001). Ankarská smlouva byla v roce 1970 doplněna dodatkovým protokolem, který nabyl právní moci v roce 1973. Konkrétně protokol upravoval podmínky

volného pohybu zboží, osob, služeb a pracovní síly a stanovoval základní pravidla a zásady pro společnou zemědělskou politiku a pro postupné sblížení hospodářských politik a právních předpisů (EUR-LEX 2005). Uzavřením dodatkového protokolu postoupilo Turecko do „přechodného období“, během něž probíhaly přípravy Turecka i EHS na vytvoření společné celní unie. Prvním významným krokem, který byl v přechodném období proveden, bylo zrušení vzájemných celních poplatků mezi signatáři. Dohoda o nulové celní sazbě byla podle typu komodity uzavřena na období dvanácti, nebo dvaadvaceti let. Turecko také přijalo celní politiku EHS ve vztahu ke třetím zemím (BAKANLIGI 2001).

V roce 1987 Turecko poprvé zažádalo o plné členství v EHS. V únoru 1989 byla posuzována jeho způsobilost ke vstupu. Evropská komise se usnesla na tom, že ani jedna strana doposud není připravena na zahájení vyjednávání o vstupu Turecka do společenství (EC 1998). Podle EHS Turecko zdaleka nesplňovalo všechny ekonomické a politické požadavky potřebné k získání plného členství. Dalším důvodem, proč EHS turecké žádosti nevyhovělo, byly zásadní politické a mocenské pohyby v Evropě po roce 1989 (LANĚ 2002). Turecku bylo také vytknuto nedostatečné plnění dodatkového protokolu, především v bodech týkajících se zpřístupnění přístavů a letišť kyperskému loďstvu a letectvu. Namísto členství byla Turecku nabídnuta v roce 1990 dohoda o vytvoření celní unie s podmínkou, že vláda okamžitě zahájí reformy vedoucí k naplnění kodaňských kritérií (LANĚ 2002).

3.2.1 Vývoj turecko-evropských vztahů ve společné celní unii

Smlouva o celní unii byla podepsána až v roce 1995 a v platnost vstoupila v lednu 1996. K jejímu přijetí přispěl podstatnou měrou i lobbying ze strany USA, které předpokládaly, že vznik celní unie umlčí odpůrce EU a radikální islamisty v Tureckém parlamentu (TIOSAVLJEVIČOVÁ 2002).

Vytvoření celní unie bylo především ze strany Turecka chápáno jako velmi významný krok směrem k plnému členství v EU. Tato událost podstatně upevnila vzájemný dialog a motivovala tureckou vládu k uplatňování evropských požadavků na harmonizaci legislativního a politického systému se systémem platným v Evropské Unii. Rozrostla se turecko-evropská hospodářská spolupráce, zvýšila se konkurence na tureckém trhu, což

pozitivně stimulovalo rozvoj soukromého sektoru. Většina tureckých společností však vnímala celní unii negativně, neboť nebyla schopna konkurovat kvalitě evropského zboží. V rámci celní unie zrušilo Turecko celní poplatky na těžební a průmyslové produkty, upravilo legislativu týkající se hospodářské soutěže, ochrany know-how a hodnocení kvality produktů (BAKANLIGI 2001).

V roce 1996 bylo Turecko spolu s dalšími jedenácti středomořskými státy zahrnuto do programu MEDA, který těmto zemím poskytoval technickou i finanční podporu při prosazování sociálních a ekonomických reforem (EMWIS 2007). Hlavním cílem programu byla podpora míru a stability v regionu a vytvoření zóny volného obchodu do roku 2010 (MZVCR 2005).

3.2.2 Turecko jako kandidátská země

K velmi významnému kroku, v rámci Turecko – evropských vztahů, došlo v roce 1999, kdy byl na summitu v Helsinkách Turecku přidělen status kandidátské země. Předsednictvo EU potvrdilo, že Turecko bude posuzováno podle stejných kritérií jako ostatní kandidátské země a navíc bude moci čerpat benefity plynoucí z před-vstupní strategie (MFATR2008). Vstupní jednání zahájená v roce 2005 však ukázala, že kritéria pro jednotlivé země se mohou v mnoha dimenzích odlišovat. Zatímco všechna předchozí přístupová jednání vedla bezpodmínečně ke vstupu země do EU, v případě Turecka označila Evropská unie jednání za otevřená, s nezaručitelným výsledkem (PIRICKÝ 2006).

Události 11. září 2001 vyvolaly na jedné straně strach, předsudky a jistou formu xenofobie k islámu a muslimům, na straně druhé pak zvýraznily nutnost zahájení dialogu mezi západními státy a východem. Tyto postoje přímo i nepřímo ovlivnily pohled na Tureckou kandidaturu do EU a umocnily strategickou dimenzi evropské integrace, jež spočívá i na vstřícném postoji vůči Turecku (PIRICKÝ 2006).

V roce 2002 proběhl summit EU v Kodani⁶, na kterém se Evropská komise usnesla, že Turecko již dostatečně naplnilo kodaňská kritéria. Bylo zde také stanoveno datum – prosinec 2004, kdy budou zahájena přístupová jednání (MFATR 2008).

Již od roku 1999 probíhala v Turecku řada reforem směřujících k naplnění kodaňských kritérií, avšak mezi lety 2002 a 2004 získaly turecké reformy, především díky naději na vstup do EU, razantní spád. Turecká vláda přijala během dvou let osm reformních balíčků ze strany EU, týkající se úprav jak politického, tak i legislativního systému, které vedly k 53 změnám v tureckých zákonech (MFATR 2008). V roce 2004 vydala Evropská komise studii mapující pravděpodobné dopady členství Turecka v EU na geo-politickou dimenzi EU, ekonomiku, právo a vnitřní záležitosti, rozpočet, vnitřní trh a s ním související politiku, zemědělství a rybolov. Z této analýzy vyšlo najevo, že turecké členství by bylo přínosné pro obě zúčastněné strany. Ze studie dále vyplynulo, že na cestě k plnohodnotnému členství čeká Turecko i Unii ještě velká řada reforem, které by měly proběhnout v následujících deseti letech. Evropská komise v tomto dokumentu objasnila důvody, z jakých by bylo přijetí Turecka do unie diametrálně odlišné od předchozích rozšíření a proč je nutné prodloužit přípravnou předvstupní fázi (EC 2004).

V říjnu 2005 oficiálně zahájilo ministerstvo zahraničních věcí Evropské unie přijímací jednání s Tureckem. Krátce poté byl zahájen program dialogu mezi kandidátskými zeměmi a EU zaměřený především na oblast médií a univerzitního vzdělání. Ve stejném roce odmítlo Turecko zahrnout Kypr do dodatkového protokolu z roku 1973 a vydalo oficiální prohlášení, že neuznává Kyperskou republiku (MFATR2008). Evropská rada se na základě tureckého prohlášení v listopadu 2006 rozhodla neotevřít k vstupnímu projednávání osm zásadních kapitol (z celkových 35), kterými byly: volný pohyb zboží, právo na založení a provozování služeb, finanční služby, rozvoj venkova a zemědělství, rybolov, dopravní politika, celní unie a zahraniční styky. Žádná z kapitol nemohla být provizorně uzavřena do té doby, dokud

⁶ Kodaňská kritéria definují podmínky, které musí splnit země vstupující do EU. Patří sem: zaručení institucionální stability, demokracie a právního systému, dodržování lidských práv a respektování menšin, dále pak fungující tržní ekonomika schopná obstát konkurenční tlak na vnitřním trhu EU a schopnost dostát závazkům plynoucím z členství v unii (EC 2009a).

Turecko nepřijme všechny své závazky bez výjimky a neumožní kyperským lodím a letadlům volný přístup na své území (EC 2009b). Jediná kapitola, kterou se podařilo provizorně uzavřít ještě před listopadem 2006, byla kapitola „věda a výzkum“. V březnu 2006 byl také tureckým ministrem zahraničních věcí přijat devátý reformní balíček. Přijaté změny se týkaly soukromých vzdělávacích institucí, vojenských soudů a zákona o bydlení. Turecko se také zapojilo do boje proti korupci a dodržování základních lidských práv a svobod (MFATR 2008).

V březnu 2007 zahájilo předsednictví Evropské Unie Německo a EU znovu obnovila dialog s Tureckem. Byla otevřena druhá kapitola přístupových jednání zaměřená na politiku týkající se podnikání a průmyslové výroby (EURACTIV 2006).

V kontextu příprav Turecka na vstup do EU soustavně pokračují reformy zahrnující prakticky všechny složky turecké společnosti. V březnu 2007 představilo turecké ministerstvo zahraničních věcí program, podle kterého by turecká legislativa měla být dokonale přizpůsobena evropské, a to nejpozději do roku 2013 (MFATR 2008).

V roce 2008 Turecko poněkud polevilo v reformním procesu, především kvůli problémům na domácí politické scéně. 30. července byla Ústavním soudem zrušena vládnoucí strana AKP, která měla téměř 50 % podporu voličů. Důvodem rozsudku bylo údajné narušování sekularity státu a snaha o infiltraci zakázaných islámských stran do vlády. „AKP obvinění z útoků na sekularismus rozhodně odmítla, označila celou záležitost za politicky motivovaný útok a postup justice považuje za nedemokratický.“ Ústavní soud nakonec podlehl tlakům ze strany veřejnosti i ze zahraničí a své rozhodnutí vetoval. Straně „pouze“ odebral polovinu roční státní podpory (CUPALOVÁ 2008).

Reformace a integrační snahy Turecka mají blahodárný dopad na ekonomickou i sociální sféru tureckého života. Jak uvedl turecký prezident Asociace středozemských obchodních a hospodářských komor Murat Yalçintas (2008), sám reformní proces je pro Turecko v mnohém důležitější a přínosnější než samotný vstup do Evropské unie. Turecko bylo podle hodnocení Mezinárodního měnového fondu z roku 2006 sedmnáctou nejsilnější ekonomikou světa. Již delší dobu se mu také daří držet hyperinflaci pod kontrolou a rozvíjet zahraniční obchod (DOMANIC 2007).

4. Analýza současných vztahů Turecka a EU

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, Turecko se v roce 1999 stalo kandidátskou zemí a v říjnu 2005 s ním byl oficiálně zahájen vyjednávací proces pro vstup do Evropské unie. Toto období je možné označit za nejharmoničtější v oblasti turecko-evropských vztahů a zároveň nejdynamičtější v ohledu plnění požadavků a přijímání reformních balíčků v rámci příprav Turecka na možné členství v EU. V této době byla turecká vláda otevřena prakticky všem požadavkům ze strany EU, včetně řešení velice „citlivých“ témat, kam patří například snaha o ukončení dlouhodobých sporů Turecka s Řeckem, nebo otázka Kypru.

V roce 2005, krátce po zahájení vyjednávacích procesů však došlo k výraznému ochlazení vzájemných vztahů a to z několika důvodů. V Evropské unii se začaly objevovat názory, že místo plného členství by měla být Turecku nabídnuta alternativní forma spolupráce na bázi privilegovaného partnerství. Tyto názory přetrvávají v evropských politických kruzích dodnes, turecká kandidatura tudíž nemusí vést k budoucímu členství.

Tyto nové skutečnosti zásadně snížily důvěru Turecka v EU a současně výrazně zpomalily reformní procesy v zemi. Nedostatečná rychlost tureckých reformních procesů a neochota otevřít přístavy a letiště kyperským lodím a letadlům je od roku 2006 pravidelně terčem kritiky ve „zprávách o pokroku“ vydávaných Evropskou komisí (AKSIT 2009).

Následující kapitola pojednává o významných aspektech současných turecko-evropských vztahů. První část je zaměřena na ekonomické, politické a sociálně-kulturní vztahy mezi Tureckem a Evropskou unií, další část kapitoly se věnuje sporným aspektům Turecko-evropských vztahů.

4.1 Obchodní vztahy

Turecko a Evropská unie mají díky společné celní unii velmi úzké obchodní vztahy, objem produkce obchodované mezi nimi naznačuje, že Turecko je „po obchodní stránce“ již prakticky členem EU. Největším obchodním partnerem Turecka je v oblasti importu i exportu právě Evropská unie a podíl obchodu Turecka s EU se každoročně zvyšuje. V současné době

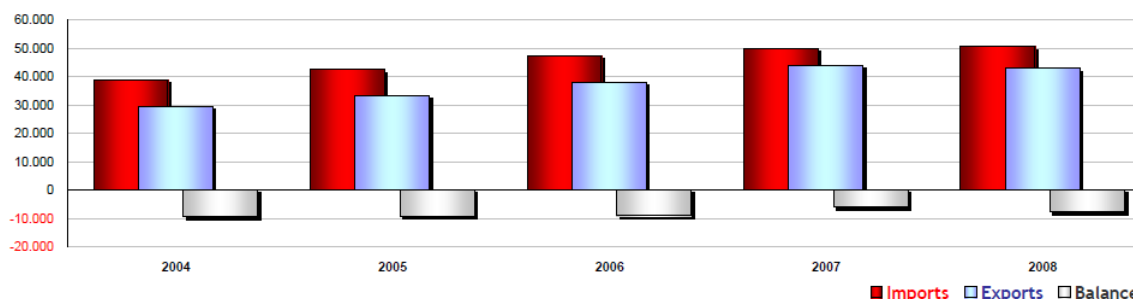
tvoří obchod s EU téměř 42 % celkového zahraničního obchodu. V roce 2008 tvořil import ze zemí EU 37,4 % z celkového objemu tureckého importu a export do EU 48,3 % z celkového exportu. Dalšími významnými tureckými obchodními partnery jsou Rusko, Spojené arabské emiráty, Čína a USA, jejichž podíl na zahraničním obchodu Turecka je proti EU velmi nízký (EC 2009d).

Tabulka 1: Nejvýznamnější obchodní partneři Turecka

	Největší Importéři			Největší Exportéři			Největší obchod. Partneři		
	Partner	Mil. euro	%	Partner	Mil. euro	%	Partner	Mil. euro	%
1	Celkem	136 121,8	100	Celkem	89 129,5	100	Celkem	225 251,3	100
	EU 27	50 857,7	37,4	EU 27	43 092,0	48,3	EU 27	93 949,7	41,7
2	Rusko	21 324,8	15,7	Spojené arabské Emiráty	5 422,3	6,1	Rusko	25 729,4	11,4
3	Čína	10 646,0	7,8	Rusko	4 404,6	4,9	Čína	11 623,3	5,2
4	USA	8 143,1	6,0	USA	2 983,1	3,3	USA	11 126,2	4,9
5	Irán	5 574,9	4,1	Irák	2 661,9	3,0	Irán	6 954,4	3,1
6	Ukrajina	4 151,7	3,0	Švýcarsko	1 944,5	2,2	Spojené arabské Emiráty	5 892,3	2,6
7	Švýcarsko	3 801,9	2,8	Saudská Arábie	1 493,8	1,7	Švýcarsko	5 746,4	2,6
8	Jižní Korea	2 781,6	2,0	Ukrajina	1 484,8	1,7	Ukrajina	5 636,5	2,5
9	Japonsko	2 737,8	2,0	Irán	1 379,4	1,5	Saudská Arábie	3 752,7	1,7
10	Saudská Arábie	2 258,9	1,7	Izrael	1 315,8	1,5	Irák	3 559,9	1,6
11	Alžírsko	2 218,0	1,6	Ázerbájdžán	1 132,9	1,3	Alžírsko	3 315,0	1,5
12	Indie	1 671,1	1,2	Alžírsko	1 097,0	1,2	Jižní Korea	2 966,0	1,3
13	Kazachstán	1 585,5	1,2	Čína	977,3	1,1	Japonsko	2 962,5	1,3
14	Malajsie	1 028,3	0,8	Egypt	969,4	1,1	Izrael	2 300,2	1,0
15	Jižní Afrika	1 021,5	0,8	Jižní Afrika	842,1	0,9	Kazachstán	2 191,0	1,0
16	Thajsko	1 001,8	0,7	Sýrie	756,7	0,8	Indie	2 040,1	0,9
17	Izrael	984,4	0,7	Libye	730,4	0,8	Jižní Afrika	1 863,7	0,8
18	Kanada	970,9	0,7	Katar	730,2	0,8	Ázerbájdžán	1 764,2	0,8
19	Brazílie	968,1	0,7	Gruzie	677,6	0,8	Egypt	1 610,4	0,7
20	Indonésie	957,9	0,7	Maroko	651,2	0,7	Kanada	1 311,8	0,6

Zdroj: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113456.pdf, vlastní

V roce 2008 dosahoval objem importu ze zemí EU do Turecka 50.5 mld. eur a export z Turecka do EU 43,1 mld. eur., obchodní bilance tak byla záporná 7,7 mld. euro.

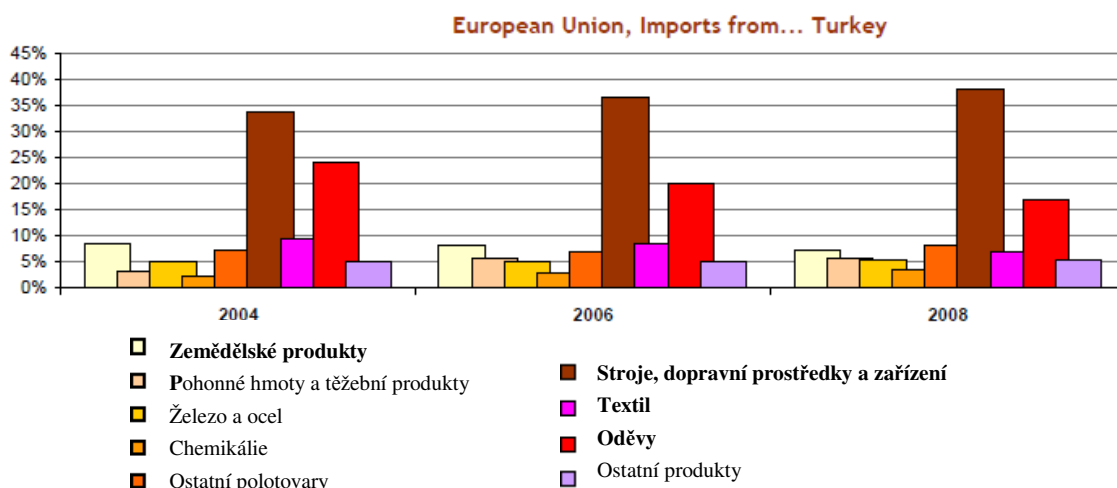
Obrázek 4: Obchodní bilance Turecka s EU

Zdroj: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113456.pdf

Ve srovnání s rokem 2004, kdy byla s Tureckem zahájena přístupová jednání, se podíl importu ze zemí EU zvýšil o necelých 28 % a exportu o téměř 41 %. V roce 2004 bylo pasivní saldo obchodní bilance Turecka s EU ve výši 9,4 mld. euro. V zahraničním obchodu dosahuje Turecko pasivní saldo obchodní bilance 46,5 mld. eur (EC 2009d). Vývoj turecké obchodní bilance s Evropskou unií v milionech eur ilustruje graf č. 4.

4.1.1 Import z Turecka do EU

Import z Turecka do zemí EU tvoří pouze 3 procenta z celkového objemu evropského importu, přesto je pro EU významným obchodním partnerem (7. největším importérem do EU) především v oblasti strojírenství a textilního průmyslu. Turecko je pro EU druhým největším dodavatelem produktů určených pro automobilový průmysl a ostatní dopravní prostředky (za rok 2008 tvořily evropské výdaje za tuto tureckou produkci téměř 10 mld. eur) a textilu a oděvu (výdaje činily přes 10 mld. eur). Dále se Turecko řadí mezi deset předních dovozců železa a oceli (4. největší importér pro EU), plastu a dalších polotovarů, elektronických i neelektronických strojů, zboží pro domácnost a telekomunikačního zařízení. Za zmínku stojí i dovoz zemědělské produkce, především ryb a hospodářských zvířat, jehož podíl tvoří 3 % z celkového importu zemědělské produkce do EU. Graf níže zobrazuje vývoj dovozu zboží z Turecka do EU od roku 2006 do roku 2008.

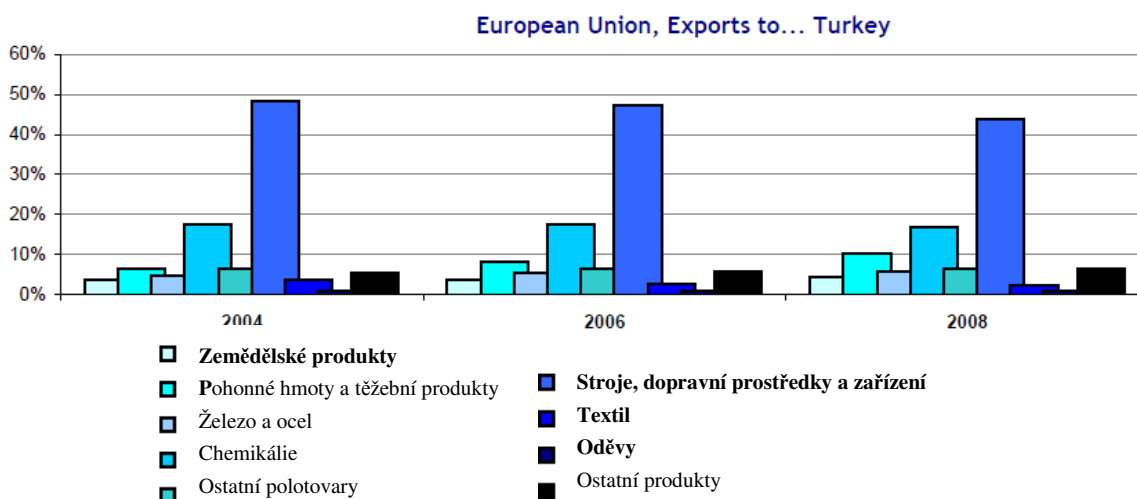
Obrázek 5: Vývoj importu z Turecka do EU

Zdroj: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113456.pdf, vlastní

4.1.2 Export z EU do Turecka

V oblasti evropského exportu je Turecko po USA, Rusku, Švýcarsku a Číně pátým nejvýznamnějším partnerem EU pro vývoz. Export do této země tvoří 4,1 % z celkového vývozu zemí EU. Turecko je druhým největším odběratelem železa a oceli (příjmy EU z tureckého odběru za rok 2008 činily přibližně 3,1 mld. eur) a plastů (2,9 mld. eur) z EU. Dále je významným exportním partnerem pro odbyt produktů určených pro automobilový průmysl a ostatní dopravní prostředky, elektronické a neelektronické stroje, vědecké a kontrolní nástroje, přístroje na elektronické zpracování dat, kancelářské techniky a telekomunikační zařízení.

V oblasti primárního sektoru je Turecko jedním z největších odběratelů pohonných hmot, těžebních produktů a paliv (EC 2009d).

Obrázek 6: Vývoj exportu z EU do Turecka

Zdroj: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113456.pdf, vlastní

4.1.3 Dopady ekonomické krize na turecko-evropský obchod

Po roce 2009 se obchodní vztahy vzhledem k dopadům ekonomické krize poměrně výrazně změnil. Turecký zahraniční obchod byl krizí zasažen velmi prudce. Meziročně došlo k propadu jeho zahraničního obchodu o 37 %, import klesl o více než 40 % a export se snížil o necelých 30 %. To následně výrazně poznamenalo i turecké zahraniční obchodní partnery, především země EU (BUSINESSINFO 2009).

Importy z EU 27 se snížily o 39,2 % a dovozy z ostatních států o 42 %. V oblasti dovozu došlo k nejpodstatnějšímu snížení objemu energetických surovin a strojírenské produkce. Dopady snížení dovozu energetických surovin poznamenalo především Irán a Ukrajinu, u nichž došlo k rapidnímu propadu objemu dodávek o téměř 60 %.

V exportu se nejvýrazněji dopady krize projevily ve vývozu tureckého zboží do zemí EU, který poklesl o více než 40 %. Vývoz do třetích států se snížil přibližně o 20 % (BUSINESSINFO 2009).

K největšímu propadu v exportu došlo v klíčovém odvětví tureckého zahraničního obchodu, automobilovém průmyslu, který se snížil o více než 50 %. Klesl také vývoz železa a oceli, strojů a zařízení a elektrických strojů a dalších (BUSINESSINFO 2009). Změny v Tureckém vývozu a dovozu zaznamenané v období od ledna do srpna 2008 a 2009 ilustruje následující tabulka.

Tabulka 2: Dopady ekonomické krize na turecký zahraniční obchod

	I.–VIII. 2008	I.–VIII. 2009	Změna
Export	92 395	64 622	-30,10 %
Import	145 658	87 574	-39,90 %
Obrat	238 052	152 196	-36,10 %
Saldo	-53 265	-22 951	-56,90 %

Zdroj: TURKSTAT 2010, vlastní

Podle posledních průzkumů Tureckého statistického úřadu z února 2010, se oproti roku 2009 zahraniční obchod pomalu zlepšuje. Celkový obrat tureckého zahraničního obchodu se oproti únoru minulého roku zvýšil. Celkový objem dovozu vzrostl o 19,9 %, vývoz se naopak oproti předchozímu roku snížil o 9,9 % (TURKSTAT 2010).

4.2 Zahraniční politika

Turecko je mnoholetým partnerem Evropské unie v oblasti evropské bezpečnosti a obranné politiky a aktivně se spolupodílí na jejích činnostech. Zatímco v minulosti byla turecká zahraniční politika orientována spíše pro-americky a kladla velký důraz na úlohu armády a vojenských sil, v současnosti inklinuje k evropskému modelu diplomacie založenému více na civilních nástrojích, ekonomické spolupráci a multilaterálním uspořádání (BARYSCH 2005).

Evropský parlament na svém zasedání v únoru 2010 ocenil aktivitu Turecka ve společné bezpečnostní a obranné politice, především v případech řešení konfliktů v krizových regionech. Evropský parlament označil Turecko za klíčového partnera v oblasti „naplňování zahraničněpolitických cílů EU v černomořské oblasti, střední Asii a na území Blízkého a Středního východu“ (EP 2010).

Turecko hraje významnou úlohu na západním **Balkáně**, kde se v červnu 2009 ujalo rotujícího předsednictví v rámci „Procesu spolupráce v jihovýchodní Evropě“. V tomto regionu je Turecko dlouhodobě aktivní v souladu s ustanoveními EU i Severoatlantické aliance. Poskytlo 1000 příslušníků mírových sil pro společné mírové mise NATO a EU v Bosně a Kosovu, dalších 1000 tureckých vojáků bylo nasazeno v Afganistanu v rámci mise NATO.

Turecko také přispívá ke stabilizaci regionů, jako je **jižní Kavkaz** a **Blízký východ**. V posledních letech výrazně posílilo své diplomatické vztahy s Irákem, včetně kontaktů s kurdskou regionální vládou (EC 2009e).

Turecko sdílí americké a evropské názory v rámci odrazení **Íránu** od vývoje jaderných zbraní, nicméně stejně jako EU věří, že by se tato problematika měla řešit diplomatickou cestou. Využití vojenských sil proti Íránu by mohlo být spíše kontraproduktivní. Kvůli současnému kontroverznímu íránskému jadernému programu se v posledních měsících poněkud rozešly názory Turecka, EU a USA v otázce, zda uložit Íránu nové sankce (STEJSKALOVÁ 2010).

Co se týče neochoty podpořit změnu režimu v **Sýrii**, sdílí Turecko s EU stejný názor. V současné době má se Sýrií velmi korektní diplomatické vztahy, přestože zde existuje několik nedořešených sporů. Jedná se především o území Hatay a o řeku Eufrat, na které turecká vláda vybuodovala „zavlažovací systémy a vodní elektrárnu, což negativně ovlivňuje kvalitu i objem vody tekoucí do Sýrie“ (SOULEIMANOV 2005). Revoluce a změna režimu v Sýrii by mohly podnítit povstání syrských Kurdů, což by mohlo ohrozit relativní klid mezi tureckou kurdskou menšinou.

V případě **Iráku** sehrálo Turecko velmi konstruktivní roli. Přijalo jeho federální ústavu, přestože tato ústava umožnila silnou nezávislost iráckých Kurdů. Autonomie iráckých Kurdů přitom může vyvolat nespokojenost a autonomní požadavky u tureckých Kurdů.

Úspěšné diplomatické vztahy má Turecko také s **Palestínou** a **Izraelem** (BARYSCH 2005).

Turecká zahraniční politika je úzce spjata s politikou EU, avšak stále je zde možné najít několik oblastí, ve kterých doposud nedošlo k úplné harmonizaci obou politik.

Sem se řadí problematické vztahy Turecka s **Kyperskou republikou**, kde zatím nedošlo k žádnému významnému posunu v bilaterálních vztazích. Přes velký nátlak ze strany EU Turecko stále neodstranilo všechny překážky volného pohybu zboží, včetně omezení přímých dopravních linek s Kypru (tato problematika je podrobněji rozebrána v kapitole 4.5.1).

S Kyperskou problematikou úzce souvisí turecké vztahy s **Řeckem**. Vztahy mezi těmito dvěma státy byly v minulosti velmi napjaté a existovala zde reálná hrozba válečného konfliktu. V posledních letech došlo jejich výraznému zlepšení. V současnosti probíhají četné diplomatické rozhovory, jejichž cílem je obnovení vzájemné důvěry a především vyřešení sporů týkajících se Kypru a dalších hraničních sporů. Tato jednání doposud nepřinesla žádné konkrétní výsledky (EC 2009e).

Dalšími dvěma mezinárodními otázkami vytvářejícími napjaté vztahy Turecka s EU jsou **Arménie** a **kurdský separatismus**. V současné době však turecká vláda vyvinula významné diplomatické úsilí s cílem normalizace vztahů s Arménií (EC 2009e). Tyto dva problémy jsou podrobně popsány v kapitole 4.5.2.

4.3 Předvstupní finanční výpomoc

Turecku je Evropskou unií v rámci přístupového řízení poskytována finanční pomoc, která by měla podpořit a urychlit reformní proces země a přitom částečně snížit jeho nákladnost pro tureckou společnost. Finanční podporu poskytuje EU všem kandidátským zemím i potenciálním kandidátům, avšak výše poskytovaných částek je nesrovnatelně nižší oproti dotacím členským zemím (EC 2010).

Pomoc je zaměřena na pět základních oblastí. Je to podpora při transformaci a budování institucí, přeshraniční spolupráce, regionálního rozvoje, rozvoje lidských zdrojů a rozvoje venkova (EC 2010).

Od roku 2002 do roku 2006 bylo Turecko financováno z programu předvstupní pomoci pro Turecko TPA. Ten byl v roce 2007 nahrazen souhrnným programem pro všechny kandidátské země IPA. Pro období 2007 - 2013 bylo pro Turecko vyčleněno 4,8 mld. eur a zároveň byly stanoveny priority, kterých má být dosaženo (PIEPER 2010).

Předvstupní program by měl vést k zlepšení ochrany životního prostředí, především k ekologičtějšímu využívání vodních zdrojů a zpracování odpadu. Druhým cílem programu je zlepšit dopravní podmínky se zaměřením na vlakovou a lodní dopravu. Třetím cílem je podporovat vzájemné sblížení Turecka a EU prostřednictvím zvýšení konkurenceschopnosti tureckého hospodářství a snížení regionálních socioekonomických rozdílů (EC 2009f).

4.4 Další oblasti působení turecko-evropských vztahů

Vliv EU na Turecko je patrný téměř ve všech oblastech turecké společnosti. V rámci přístupových jednání se evropská komise zaměřila nejen na plnění Kodaňských kritérií, ale do vstupních podmínek zahrnula celkem 35 kapitol, které se týkají tureckého života a legislativy.

4.4.1 Vliv na politiku, veřejný sektor a soudnictví

Podle hodnotící zprávy evropské komise plní Turecko dostatečně většinu politických kritérií. Jedním z úspěchů působení EU na Turecko bylo dosažení plně demokratických a spravedlivých voleb, což byl v minulosti jeden z významných problémů turecké společnosti.

Problémem, který je stále ve fázi řešení, je vysoká míra korupce na turecké politické scéně a obecně v celém tureckém veřejném sektoru. Tento jev „sužuje“ turecké představitele již několik desetiletí a k jeho odstranění doposud nebyly podniknuty dostatečně razantní kroky. V současné době přijalo Turecko nový legislativní rámec, který by měl korupci zabránit. Nyní

je na turecké vládě, jak bude protikorupční strategii implementovat a jaké efekty nová legislativa přinese.

Současně se snahou o odstranění korupce probíhá v Turecku postupná modernizace veřejné správy. Jejím cílem je snížení byrokracie a zjednodušení administrativních záležitostí na straně jedné a zajištění nezávislosti, profesionality a transparentnosti veřejných služeb na straně druhé. V zadávání veřejných zakázek jsou již viditelné pokroky.

Zásadní reformy byly provedeny také v oblasti turecké justice. V platnost přicházejí nová opatření, která by měla zajistit nestrannost a nezávislost soudců a státních zástupců a vylepšit účinnost soudnictví. (EC 2009e).

4.4.2 Sociální politika, politika nezaměstnanosti a oblast lidských práv

Zajištění základních lidských práv a svobod a zamezení diskriminace v jakékoli formě je jednou z priorit evropské unie a její působení je viditelné i v Turecku. Oblastmi lidských práv, ve kterých se EU nejvíce angažuje je rovnoprávnost pohlaví, práva minorit (v případě Turecka se jedná především o Kurdskou menšinu) a dodržování lidských práv v nápravných zařízeních (EC 2009e). Blíže je tato otázka rozebrána v kapitole 6.1.6.

V oblasti sociální politiky a zaměstnanosti tato země stále výrazně zaostává za EU. Díky podpůrnému programu přípravy na účast v Evropském sociálním fondu dochází k pozvolnému zlepšování v kvalifikaci zaměstnanců a vytváření pracovních míst. Právní předpisy týkající se pracovního práva, bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, práv odborů a anti-diskriminačních opatření stále neodpovídají evropským normám. Na druhou stranu bylo v Turecku dosaženo pokroku v oblasti ochrany spotřebitele a zdraví.

4.4.3 Zemědělství

Evropská unie se snaží intenzivně působit i v oblasti zemědělství a rozvoje venkova. Tento sektor turecké ekonomiky je považován za nejproblematičtější a je jednou z bariér tureckého členství. Turecké zemědělství je natolik specifické, že se jej i přes dlouhodobé působení EU

(prakticky od vzniku společné celní unie) nedaří přizpůsobit „společné zemědělské politice“. V rámci programu předvstupní pomoci zaměřené na rozvoj venkova se objevují stále nové překážky ve vytváření fungující správní a organizační struktury, která by umožnila efektivní řízení prostředků na rozvoj venkova v souladu s normami EU (EC 2009e).

Evropská komise kritizuje především nedostatečnou legislativu a aktivitu turecké vlády v oblasti zajištění nezávadnosti potravin, veterinární a rostlinolékařské politiky. Jediným odvětvím zemědělské produkce Turecka, které bylo v hodnotící zprávě Evropskou komisí vyzdviženo, je rybolov.

4.4.4 Energetika

V oblasti energetiky panují v posledních několika letech mezi Tureckem a EU velmi úzké vztahy. Je to dáno především projektem plynovodu Nabucco, který Turecko podepsalo v červenci 2009 a který by snížil závislost evropských zemí na ruském plynu (podrobněji viz kapitola 6.2.2). Rychlá realizace tohoto projektu, uzavření mezivládních dohod zajišťujících přívod zemního plynu do Evropy touto „novou“ cestou je jednou z nejvyšších priorit bezpečnostní politiky EU.

Evropská unie také podporuje využívání obnovitelných zdrojů energie v Turecku, protože v tomto regionu jsou pro to ideální podmínky. V rozvoji využívání alternativních energetických zdrojů udělalo Turecko za poslední rok velmi rychlý pokrok, což Evropská komise patřičně ohodnotila. EU nyní usiluje o důslednější dodržování právních předpisů a strategií za strany Turecka, co se týče zemního plynu, jaderné energie, jaderné bezpečnosti a radiační ochrany (EC 2009e).

4.4.5 Podnikání a průmyslová politika

Turecko již dosáhlo dostatečné úrovně harmonizace podnikání a průmyslové politiky. V současné době připravuje turecká vláda nové průmyslové a odvětvové strategie, které by mohly napomoci konkurenceschopnosti země po dopadech ekonomické krize. Došlo k výraznému zkvalitnění podnikatelských podmínek na tureckém trhu, zůstávají zde však

nedostatky v oblasti ochrany intelektuálního vlastnictví a koordinace a spolupráce mezi podniky a veřejnými orgány a institucemi (EC 2009e).

4.5 Sporné aspekty turecko-evropských vztahů

V partnerství Turecka a EU se nachází několik významných politických a diplomatických rozporů, především v oblasti mezinárodních vztahů. O třech nejvýznamnějších a nejčastěji diskutovaných, mezi které se řadí „Kyperský problém“, „Kurdská otázka“ a „Arménská otázka“ pojednávají následující podkapitoly.

4.5.1 Kyperský problém

Kypr tvořil od nepaměti strategicky velmi významnou křižovatku mezi Asií a Evropou, mezi muslimským a křesťanským světem. Od roku 1571 byl Kypr součástí Osmanské říše, v roce 1878 se stal britskou kolonií, ale Turecko uznalo britskou nadvládu nad Kyprem až v roce 1923. V roce 1960 byl Kypr na základě Curyšské a Londýnské dohody sepsané mezi Tureckem, Řeckem, Velkou Británií a tureckou i řeckou kyperskou komunitou vyhlášen samostatnou Kyperskou republikou (DUYMAZ 1999).

Obyvatelstvo Kypru je tvořeno dvěma entitami zcela odlišnými jak po stránce kulturní, etnické a náboženské, tak i po stránce jazykové. Jihovýchodní část ostrova je osídlena kyperskými Řeky, severní část kyperskými Turky. Přestože tyto dvě kultury společně obývaly ostrov po několik století, nikdy nedošlo k jejich vzájemnému sblížení. První nepokoje a střety mezi tureckým a řeckým etnikem na Kypru se objevily na počátku 50. let 19. století. V tomto období se začal významně projevat řecký nacionalismus a Řekové započali úsilí o vytvoření řecko-kyperské unie zvané *Enosis* (BAKANLIGI 2001). Od roku 1960, kdy se stal Kypr nezávislým na Velké Británii, se konflikty mezi tureckým a řeckým obyvatelstvem ostrova značně vyostřují. Nepokoje vrcholí v roce 1963, kdy kyperští Řekové, podporováni armádou násilím vyhnali Turky ze všech vládních orgánů a sami přebrali nadvládu nad ostrovem. V rámci tohoto puče přišlo o život několik tisíc lidí, převážně Turků (SOULEIMANOV 2005).

„Od roku 1964 bylo na ostrově umístěno, a dodnes zde v rámci mise UNIFICYP zůstává, 7000 vojáků OSN s cílem zabránit střetům mezi oběma komunitami“ (SOULEIMANOV 2005, 305). Téměř deset let se dařilo udržovat na ostrově relativní příměří, avšak v roce 1974 se v Řecku k moci dostala nacionalistická vojenská junta. Ta se zorganizováním státního převratu na Kypru a vytvořením loutkové vlády znovu pokusila prosadit jeho připojení k Řecku (POKLUDOVÁ 2002).

Turecká vláda se nejprve snažila přesvědčit Brity ke společné intervenci na ostrově. Nebyla však vyslyšena a tak reagovala vysláním armády na ostrov pod oficiální záminkou ochrany turecké menšiny. Během vojenských operací zabrala turecká armáda 37 % kyperského území. Mezitím došlo k pádu řecké junty a znovunastolení demokracie v Řecku. „Faktické rozdělení ostrova pokračovalo přímo i nepřímo vynucovaným přesunem obyvatelstva obou komunit na "vlastní území", tzn. odchodem kyperských Řeků do jižní a kyperských Turků do severní části ostrova“ (POKLUDOVÁ 2002).

Obrázek 7: Rozdělení kyperského území

Zdroj: http://www.sunderlandcy.com/images/general/map_cyprus.jpg

Turci v severní části Kypru zřídili vlastní vládu a po řadě pokusů o určitou formu autonomie založili v roce 1983 Tureckou republiku severního Kypru (TRSK), kterou ovšem do dnešních dnů uznalo pouze Turecko a Ázerbájdžán (BAKANLIGI 2001).

Vývoj v jižní a severní části Kypru je od roku 1974 zcela odlišný. Oficiálně uznávaná Kyperská republika pod řeckou správou v posledních desetiletích vzkvétala, plně se zapojila do integračního procesu a v roce 2004 se stala členem EU (EUROSKOP 2009). Naproti tomu

turecká část Kypru je ekonomicky i politicky zcela závislá na Turecku a mezinárodní společnosti ji považují za protiprávní (POKLUDOVÁ 2002). Po formálně-právní stránce je však součástí EU celý Kypr. Kterýkoli občan ze severní části Kypru má možnost zažádat o vydání pasu Kyperské republiky a využívat veškerá privilegia občana členské země (EUROSKOP 2009).

Neřešitelnost Turecko – řeckých sporů o Kypr pramení ze tří zásadních faktů:

- 1) Vztahy Turecka a Řecka byly v minulosti velmi propletené a založeny především na vzájemné rivalitě. Tudíž i v současné době chápe turecká i řecká strana jakékoli své ústupky jako lehce zneužitelné druhou stranou.
- 2) Řecko stále v Kypru vidí součást své kultury a historie. Početní převaha kyperských Řeků na ostrově navíc upevňuje jejich představu o tom, že Kypr by měl být přičleněn k Řecku.
- 3) Turecko se proti tomu odvolává na nutnost chránit svobodu kyperských Turků vzhledem k jejich menšinovému zastoupení na ostrově (POKLUDOVÁ 2002).

V roce 1990 zažádala Kyperská republika o vstup do Evropské unie. Její žádosti bylo vyhověno a v roce 1997 s ní byla zahájena vstupní jednání. Na tomto rozhodnutí mělo velký podíl Řecko, které ve vstupu Kyperské republiky do EU vidělo výrazné posílení své pozice vůči Turecku. Kyperská Turci na nové skutečnosti reagovali žádostí o mezinárodní uznání Turecké republiky severního Kypru (EUROSKOP 2009).

V roce 2002 učinila turecká vláda velmi diplomatický krok v rámci kyperského problému, když podpořila sjednocení ostrova v rámci tehdy nejnovějšího plánu OSN – Annanova plánu (DOMANIC 2007).

Výsledkem plánu měl být vstup sjednoceného Kypru do EU. Základními kameny plánu mělo být sestavení „kolektivní Prezidentská rady“ Kypru, složené z 2 kyperských Turků a 2 kyperských Řeků, která by volila prezidenta a viceprezidenta vždy na období 20 ti měsíců. Vytvořil by se dvoukomorový parlament, ve kterém by byla zastoupena jak turecká, tak i řecká strana. Dále by bylo zajištěno oddělené řízení fiskální a monetární politiky.

Pro tento návrh hlasovali v referendu i kyperští Turci, ale vzhledem k tomu, že jej kyperští Řekové odmítli, nedošlo k jeho realizaci. EU ocenila pozitivní přístup Turků k přijetí Annanova plánu tím, že poněkud zmírnila izolaci severního kyperských Turků a vytvořila nové preferenční podmínky pro vývoz ze severního Kypru do EU (EUROSKOP 2009).

Navzdory odmítání spolupráce na řešení kyperského problému byla Kyperská republika v roce 2004 přijata do EU. Tento fakt vnímalo Turecko jako velkou křivdu a odmítlo akceptovat závazky vycházející ze společné celní unie s Kyprem. Evropská unie se snažila tuto křivdu kompenzovat příslibem finanční podpory a zajištěním obchodní spolupráce s kyperskými Turky. Tento slib ovšem nesplnila (DOMANIC 2007).

Jak se bude situace dále vyvíjet, je velmi těžké odhadnout. Jisté však je, že její vývoj bude významně ovlivňovat vztahy mezi Tureckem a EU. Existují zde 4 možné alternativy budoucího vývoje.

- 1) Severnímu Kypru budou nabídnuty ústupky ze strany EU a kyperských Řeků v takové míře, že povedou k vzájemnému kompromisu a turecká vláda poté umožní přístup kyperského loďstva a letectva na své území. Nebude pak existovat žádná zásadní překážka ve vstupu Turecka do Evropské unie.
- 2) Turecká, nebo kyperská strana přeruší veškeré rozhovory o celní unii a kapitolách s ní spojených.
- 3) Rozhovory se zpomalí a EU bude nucena přehodnotit vývoj tureckého integračního procesu.
- 4) EU se rozhodne zcela přerušit rozhovory s Tureckem. Tento vývoj se jeví jako velice nepravděpodobný (DOMANIC 2007).

Turecko v poslední době zaujímá v rámci řešení kyperské otázky velmi otevřený postoj. Ovšem k tomu, aby měl tento vývoj určitý výsledek je nutná angažovanost a spolupráce řecké strany. Na straně druhé Turci nejsou ochotni zpřístupnit své přístavy a letiště kyperským lodím a letadlům, dokud Evropská unie nezahájí podstatné ústupové kroky v izolaci severního

Kypru (EC 2009). Zásadním principem pro řešení kyperské otázky by měl být pohled z širší perspektivy zahrnující jak řecký, tak i turecký úhel pohledu.

4.5.2 Kurdská otázka

Kurdové jsou původně nomádský kmen složený z několika etnických skupin, který obývá východní horské oblasti Turecka v okolí jezera Van a řeky Tigrid již po několik tisíciletí. Mimo Turecko se četné kurdské skupiny nacházejí v Iráku, Iránu, Sýrii a Arménii. Jejich jazykem je Kurdština, což je indoevropský jazyk podobný Perštině, který zahrnuje 4 základní dialekty. Vedle jazykových dialektů se Kurdové vzájemně odlišují náboženským vyznáním. Dvě nejpočetnější ortodoxní náboženské skupiny jsou Sunnité a Šíité, dále se na území Turecka vyskytují dvě menší neortodoxní sekty jazídía a ahle hakk (AYLIFFE 2002). Kurdové tvoří v dnešní době více než 17 % turecké populace (BUSINESSINFO 2009).

Touha Kurdů po vytvoření samostatného autonomního Kurdského státu se objevovala již před první světovou válkou. Turecko, prakticky od vzniku republiky, odmítalo jakékoli debaty na toto téma a naopak se po většinu času snažilo o eliminaci projevů kurdské odlišnosti. Přestože v současné době nejsou turecko-kurdské vztahy tolik napjaté jako v minulosti, vedení vzájemného dialogu se neustále setkává s řadou překážek. Na západě Turecka se často objevují názory, že oblast zaostalé jihovýchodní Anatólie pouze vysává turecký rozpočet a že jeho odtržení by mělo ve svém důsledku pozitivní vliv na tureckou ekonomiku. Žádná turecká vláda doposud však nebyla ochotna o takovém řešení ani polemizovat (AYLIFFE 2002).

Obrázek 8: Území obydlené Kurdy

Zdroj: http://iesviaverde.com/sociales/wp-content/uploads/2009/05/kurdish-inhabited_area_by_cia_1992.jpg

V období Osmanské říše měli sunitští Kurdové poměrně vysoké postavení ve společnosti. Sultáni využívali jejich válečné schopnosti v bojích proti Rusku a Persii a za to jim poskytovali pravomoci k usurpování a terorizování Šíitů i sousedících Arménů. Po první světové válce a rozpadu Osmanské říše navrhli Spojenci na žádost Kurdů vytvoření samostatného kurdského státu. Jeho autonomní území mělo zahrnovat pohraniční část dnešního Turecka a Iráku. Realizace tohoto návrhu byla podrobně řešena v tzv. Sévrské mírové smlouvě o Kurdech. Tato smlouva mimo jiné zaručovala nezávislost Kurdistánu na jakémkoli jiném státu včetně Osmanské říše (KUBÁLEK 2002).

V současné době jsou evidovány dvě hypotézy, proč nedošlo k vytvoření samostatného Kurdského státu.

- 1) Většina Kurdů a jejich sympatizantů zastává názor, že za nenaplnění Sévrské dohody je zodpovědný Mustafa Kemal Atatürk (KUBÁLEK 2002). Tomu se po první světové válce podařilo zpátky dobýt většinu okupovaného tureckého území a přesvědčit Spojence k přehodnocení Sévrské smlouvy. V roce 1923 byly sepsáním nové Lausannské dohody stanoveny současné hranice Turecka a prakticky ukončeny veškeré debaty o založení autonomního Kurdistánu (DUYMAZ 1999).

2) Na straně druhé je názor analytiků, kteří se přiklání k tomu, že záměr Spojenců o vytvoření samostatného Kurdistanu byl pouze symbolický a nerealizovatelný. Hlavním důvodem těchto domněnek je fakt, že obsah Sévreské dohody byl od samého počátku poměrně nejasný. Příkladem nepropracovanosti tohoto dokumentu je například to, že se zabýval pouze Kurdy žijícími na území dnešního Turecka a Iráku a v celém dokumentu nepadla jediná zmínka o Kurdech žijících mimo tato území (např. v Sýrii) (KUBÁLEK 2002).

Po založení Turecké republiky v roce 1923 se objevily první turecko-kurdské problémy. V nové turecké ústavě byla sice jasně definována rovnoprávnost všech minorit, avšak za minority byli uznáni pouze Řekové, Arméni a Židé, protože vyznávali jiné náboženství, než islám. Vzhledem k tomu, že se Kurdové hlásí k islámu, byli v Turecku považováni za „horské Turky“. Záhy po tomto rozhodnutí bylo zakázáno používání kurdských jmen a kurdštiny na veřejných místech. Byly zrušeny veškeré organizace spojené s kurdskou identitou a zřízeny internátní školy, jejichž cílem bylo zcela vymazat kurdštinu z paměti dětí (KUBÁLEK 2002).

Reakce ze strany Kurdů na sebe nedala dlouho čekat. V roce 1925 dochází k prvním povstáním proti diskriminačním aktivitám ze strany turecké vlády. Vzpouza vypukla v oblasti Diyabakiru. Byla však během dvou měsíců potlačena tureckou armádou. Druhou vzpouru v oblasti Araratu, vedenou kurdskými sekularisty s podporou iránských Kurdů, se vládě podařilo definitivně potlačit až v roce 1929. Po sedmi letech relativního klidu vypukly v roce 1936 další rebelie (AYLIFFE 2002). Turecká vláda tentokrát reagovala velice razantně, došlo k mnoha popravám a deportacím, během nichž přišlo o život téměř 40 000 civilistů (KUBÁLEK 2002). Většina území obývaná Kurdy byla označena za vojenské zóny, ve kterých de facto vládla turecká armáda (AYLIFFE 2002).

V průběhu 60. a 70. let se situace po oficiální stránce poněkud uvolnila. Kurdům bylo krátkodobě povoleno používat svůj vlastní jazyk a dokonce v něm i publikovat (KUBÁLEK 2002). Naproti tomu docházelo v těchto letech k řadě pogromů zaměřených především na šíitské Kurdy a k radikálnímu omezování jejich lidských práv a svobod (AYLIFFE 2002).

V roce 1978 založil ankarský student Abdullah Öcalan levicovou PKK (Strana kurdských pracujících), která si velmi rychle získala přízeň odpůrců kompromisního řešení kurdské

otázky, ale i nevzdělaných a chudých Kurdů. Ti se vzhledli v příslibu vylepšení svých socioekonomických poměrů. Cílem Öcalanovy strany bylo vytvoření marxistického kurdského státu na území jihovýchodního Turecka. Za tímto účelem vybudoval za syrskými hranicemi výcvikový tábor bojovníků (KUBÁLEK 2002).

V roce 1984 zahájila PKK své tažení na Turecko. Turecká vláda se snažila zabránit popularizaci PKK na venkově, a proto vyhlásila stanné právo ve všech „rizikových oblastech“ a následně začala vytvářet vesnické gardy složené z Kurdů sympatizujících s režimem. Vesnické gardy nebyly zdaleka tak připraveny na boj, jako jednotky PKK, po stránce fyzické, i co se vybavení týče. Docházelo k řadě masakrů, během nichž byly pobity často celé rody. Vesnický život v jihovýchodním Turecku se stal nesnesitelným. Obyvatelstvo bylo nuceno přiklonit se k spolupráci s kurdskou, či tureckou stranou, přičemž ani jedna alternativa nezajišťovala lidem bezpečí (KUBÁLEK 2002). Během těchto masakrů bylo zničeno přes 3000 vesnic a zahynulo přes 40 000 lidí. „Ve svém důsledku stála tato bitva Turecko miliardy dolarů, pošpinila jeho mezinárodní image a zhatila snahy o plnohodnotnou demokracii“ (CHUKA 2009).

V 90. letech se o kurdskou problematiku začala více zajímat zahraniční i turecká veřejnost. Turecká vláda se každoročně v zimním období snažila rozdrtit kurdské povstalecké skupiny v horských oblastech, na což reagovala PKK zostřením a zintenzivněním útoků a incidentů. PKK se v těchto letech rychle rozrůstala, naproti tomu docházelo k masivnímu rozpouštění vesnických gard. Vláda Tansu Cillerové řešila tuto problematiku radikálně; docházelo k neobjasněným vraždám a mizením příznivců strany PKK. Na počátku roku 1997 bylo tureckou vládou vybombardováno, nebo násilně vystěhováno přes 2000 kurdských vesnic pro podezření ze spolupráce s PKK.

V druhé polovině 90. let se útoky PKK zaměřily na diplomatické budovy a oblíbené turistické destinace. Tyto útoky si vyžádaly 26 obětí na životech a způsobily pokles objemu turismu, jednoho z nejvýznamnějších zdrojů příjmů turecké vlády. PKK byla v těchto letech již ostře kritizována řadou evropských států.

Koncem 90. let ubývá útoků ze strany PKK, neboť je již značně oslabena tureckou armádou. Öcalan se z exilu snaží zahájit mírové vyjednávání o jednostranném složení zbraní, avšak není

tureckou vládou vyslyšen. V roce 1999 byl Öcalan zatčen italskou policií v Římě. Turecká vláda žádala Itálii o jeho vydání, to však ona odmítla z důvodu stále povoleného trestu smrti v Turecku. Postoj italské vlády byl tureckými představiteli hodnocen velmi negativně. Vláda vydala ekonomické embargo na italské zboží a v zemi došlo k několika zuřivým demonstracím před italským konzulátem a ambasádou. Došlo také k zintenzivnění války s PKK. Italská vláda se pod nátlakem těchto událostí rozhodla vyhostit Öcalana ze svého území (AYLIFFE 2002).

Následně došlo k jeho zatčení v Řecku tureckou zpravodajskou službou. Öcalan byl okamžitě odsouzen k trestu smrti, avšak do dnešního dne nedošlo k jeho popravě. Byl obviněn z velezrady a vraždy 30 000 lidí, ačkoli na tomto čísle měla svůj podíl i turecká vláda. Turecký prezident Demirel následně vydal prohlášení, že v Turecku žádný kurdský problém nikdy neexistoval, pouze se jednalo o ekonomické problémy jihovýchodní oblasti (KUBÁLEK 2002). Odpovědí PKK byly stovky incidentů s řadou obětí na životech.

Kurdové dnes již nepožadují autonomní území, pouze žádají uznání jejich vlastního kulturního a jazykového projevu. Již v období před Öcalanovým zatčením došlo ze strany turecké vlády k řadě uvolnění týkajících se projevu kurdské kultury. Prezident Özal, který byl „polovičním“ Kurdem za své vlády mezi lety 1989 - 1993 povolil vydávání kurdské hudby, veřejných kurdských vystoupení i pouštění kurdské hudby v rádiích (AYLIFFE 2002).

V oblasti jihovýchodní Anatólie dochází od roku 1989 k postupné realizaci dlouhodobého rozvojového projektu GAP pod záštitou turecké vlády a OSN, jehož hlavním cílem je využití potenciálu území k vytvoření ideálních podmínek pro zemědělskou i průmyslovou činnost. Projekt je založen na využívání vodních zdrojů (především řeky Euphrat) v oblasti zavlažování a energetiky a měl by být ekonomicky i společensky přínosný pro celou jihovýchodní oblast. Díky rozsáhlému zavlažovacímu systému by se měly zásadním způsobem zlepšit možnosti zemědělské činnosti (BUSINESSINFO 2009).

Mimo jiné by tento projekt mohl částečně vyřešit problematiku chudoby, nezaměstnanosti a nevzdělanosti Kurdů v regionu. Předběžný odhad nových pracovních míst se blíží k 3,8 milionům. Měla by se zde rozvíjet vzdělanost, rovnoprávnost žen a mělo by být zabráněno zneužívání dětské pracovní síly.

V dnešní době ukazuje projekt již některé konkrétní výsledky. Došlo k velmi rychlému rozvoji potravinářského a textilního průmyslu. Hrubý produkt regionu dosáhl v roce 2006 14 mld. eur a investice do regionu 27,6 mld. eur. V regionu bylo do roku 2006 vytvořeno 1 688 nových pracovních míst (TURKISH PRIME MINISTRY 2006).

Ve snaze o členství v EU je v dnešní době Turecko připraveno podstoupit mírovou cestu v řešení kurdské otázky. Současný turecký premiér Erdogan ve svých projevech otevřeně hovoří o ztrátách, kterými utrpěla kurdská i turecká společnost během vzájemných bojů. Současně vydal mírový plán, který zahrnuje „uvolnění současného zákazu kurdského vysílání, navrácení kurdských názvů poturečtěným vesnicím, založení fakult kurdského jazyka a literatury na tureckých univerzitách a konec platnosti legislativy, na základě které byly tisíce Kurdů zatčeni pro údajnou propagaci PKK.“ Největším problémem mírových dohod je stále žijící Öcalan, kterému se i z vazby daří ovládat a motivovat kurdské povstalce. To, jakým směrem se bude v nejbližší budoucnosti ubírat kurdská otázka, závisí především na diplomatických schopnostech současného tureckého prezidenta (CHUKA 2009).

4.5.3 Turecko-arménské vztahy

Vzájemné nepřátelství Turků a Arménů trvá více než sto let. Vzájemná nevraživost těchto dvou národů vychází z historických událostí, ke kterým došlo během první světové války. Teprve v říjnu 2009 se podařilo mezi oběma stranami znovu navázat diplomatický dialog a otevřít společnou hranici, uzavřenou od roku 1993 (EURACTIV 2009). K uzavření společných hranic došlo v roce 1993 ze strany Turecka, které tak chtělo bojkotovat obsazení části Ázerbájdžánu Armény ve válce o Náhorní Karabach. Arménie se tak stala zcela závislou na sousedním Rusku (RAUS 2009).

Obrázek 9: Mapa Arménie

Zdroj: <http://www.geographicguide.net/asia/maps/armenia-map.jpg>

Neshody mezi Armény a Turky mají velmi dlouhou historii. Konec 19. století byl pro Osmanskou říši ve znamení územních ztrát a vnitřních problémů, což vedlo ke xenofobii tehdejšího vládce sultána Abdulhamida II. V témže období začalo vzrůstat národní křesťanské cítění Arménů žijících na jejím území (RAUS 2009). Po té, co Osmanská říše ztratila své državy v Egyptě a Tunisu, začal sultán ve strachu z dalších územních ztrát organizovat první pogromy Arménů. Tyto si během let 1895 – 1896 vyžádaly více než 150 000 obětí na životech (AYLIFFE 2002). K dalšímu masakru došlo ze strany VJP, která byla v té době u moci, a to roku 1909.

Jak již bylo řečeno v kapitole 2.1.3, VJP zahájila během první světové války opravdovou arménskou genocidu (SOULEIMANOV 2005). V roce 1915 nařkli Mladoturci Armény z údajné spolupráce s jejich válečným nepřítelem a v dubnu téhož roku vyvraždili velkou část arménské intelektuální elity. Osmanské úřady při tom tvrdily, že tyto obyvatele pouze deportovali na bezpečnější území dál od vojenské fronty. Poté následovalo hromadné vyvražďování Arménů. Zatímco muži byli většinou okamžitě zastřeleni, nebo upáleni za živa, ženy s dětmi byly nuceny pochodovat stovky kilometrů po poušti do koncentračních táborů. Během této cesty většina z nich zahynula hladem, žízní, nebo celkovým kolapsem. Za zmínku

stojí i fakt, že během genocidy stáli na straně Turků i Kurdové, kterým byl za „výpomoc“ přislíben arménský majetek (HANSA 2009).

Podle sčítání arménských obyvatel na přelomu 18. a 19. století a v roce 1923, během genocidy přišlo o život přibližně milion arménských obyvatel. Zhruba půl milionu Arménů, kterým se podařilo utéct, byl poskytnut azyl v USA, některých evropských zemích, Palestině, nebo Sýrii. Současná arménská populace čítá kolem 8 000 000, z nichž pouze necelá polovina obývá Arménii (CIA 2009).

Od roku 1994 vládne mezi Tureckem a Arménií příměří dojednané ruskou diplomacií (EURACTIV 2009b). Zásadním sporem mezi těmito státy již není samotný akt genocidy, ale především neochota turecké vlády přijmout zodpovědnost za tuto část své minulosti. Přes řadu důkazních materiálů, mezi kterými nechybí výpovědi „očitých“ svědků, nebo fotodokumentace, trvá Turecko na tom, že většina Arménů zemřela během deportace a nedošlo k žádnému masakru. Podle turecké verze historických událostí, bylo veškeré násilí páčáno oboustranně a útoky byly vedeny ze strany Arménů i Osmanů. Turecko označuje tyto masakry jako „občanskou válku v kontextu světové války“ (DADRIAN 2006).

S největší pravděpodobností se Turecko brání uznání genocidy, protože po tolika letech odmítání tohoto faktu by jeho přiznání vyznělo zvláště. Před celým světem by v podstatě přiznalo své téměř stoleté lhaní. Zároveň by v jejich očích byla pošpiněna čest Osmanské říše. Dalším důvodem je obava z kompenzací a válečných reparací arménským obětem (DADRIAN 2006). Turecko se dále obhajuje výrokem mluvčího generálního sekretariátu Spojených Národů, Farhana Haq, který v březnu 2007 na tiskové konferenci uvedl, že Spojené Národy doposud nezaujaly žádné stanovisko k záležitostem týkajícím se arménského případu (MFATR 2009).

Arménskou genocidu dosud oficiálně uznalo Rusko, 12 států Evropské Unie, Švýcarsko, Vatikán a řada zemí mimo Evropu jako Argentina, Austrálie, Kanada, Libanon, Uruguay, Venezuela a 39 států z USA (MFATR 2009).

V současné době ukazuje Turecko poněkud otevřenější přístup k řešení otázky arménské genocidy. V roce 2000 vyzval Evropský Parlament v rámci vstupních jednání Turecko, aby

uznalo genocidu a práva arménské menšiny a zrušilo blokádu Arménie (TCHOBOIAN 2006). Přestože Turecko stále neoznačuje události z let 1915 – 1916 za genocidu, svolilo k přezkoumání historických dokumentů a artefaktů skupinou nezávislých historiků, kteří by na základě nových poznatků vynesli konečný verdikt (MFATR 2009).

Na obnovení Turecko – Arménských vztahů měly zájem světové velmoci z několika důvodů:

- 1) Kvůli uzavřeným hranicím mezi Tureckem a Arménií je celá oblast kaspického regionu silně nestabilní. Přitom by mohla díky energetickým surovinám rychle vzkvétat (EURACTIV 2009a).
- 2) Spojené státy vidí ve stabilním regionu mnohem jednodušší a efektnější využívání nerostných surovin. Otevření hranic také umožní stavby nových „produktovodů“ z východu na západ (EURACTIV 2009b).
- 3) Rusko, které skoupilo prakticky všechny arménské železnice, ropovody a elektrárny vidí ve stabilitě regionu významný potenciál rozvoje a zisku.

Dne 10. října 2009 byly obnoveny diplomatické vztahy mezi Tureckem a Arménií a byl vykonán příslib otevření společných hranic. Podepsaná mírová smlouva musí být nyní ratifikována parlamentem obou zemí. Hlavním problémem ratifikace se v tureckém parlamentu jeví přítomnost arménských vojenských jednotek na území Ázerbájdžánského Náhorního Karabachu. Arménská strana je proti tomu nespokojena s tím, že Turecko stále neuznalo arménskou genocidu (EURACTIV 2009b). Navíc se arménská vláda oprávněně obává, že stažením vojsk z Náhorního Karabachu by došlo k vyhostění arménských obyvatel z tohoto území (RAUS 2009).

Přestože k normalizaci vzájemných vztahů mezi Tureckem a Arménií vede ještě velmi dlouhá cesta, současný vývoj je obecně hodnocen velmi pozitivně. Jestliže se budou diplomatické vztahy nadále rozvíjet, čeká pravděpodobně oblast kaspického regionu období klidu a prosperity (EURACTIV 2009a).

5. Porovnání Turecka s některými členskými státy EU

Kapitola se zabývá porovnáním Turecka s třemi vybranými, srovnatelnými členy Evropské unie, Rumunskem, Bulharskem a Polskem. Rumunsko a Bulharsko jsou nejmladšími členy unie, Polsko bylo vybráno do třetice především z důvodu větší podobnosti Turecka, co se počtu obyvatel týče.

Fakt, že se Turecko od zbylých států výrazně odlišuje po kulturní, náboženské a geografické stránce je obecně známo a této problematice je věnována velká část kapitoly 6.1. Jak již bylo výše řečeno, kulturní a náboženská odlišnost je širokou veřejností vnímána jako jedna z hlavních bariér případného členství v EU.

Cílem této kapitoly je ukázat a zhodnotit ekonomické rozdíly a úroveň konkurenceschopnosti jednotlivých států, neboť jedním z hlavních cílů Evropské unie je zajištění takového postavení na světovém trhu, ve kterém by byla schopna konkurovat takovým velikánům, jakými jsou Čína, nebo USA. K naplnění tohoto cíle je zásadní dostatečná ekonomická vyspělost členských zemí.

5.1 Základní rozdíly

Turecko je samo o sobě velmi specifická země. Pomineme-li náboženské a geografické odlišnosti Turecka od ostatních evropských zemí, dostaneme se k problematice velikosti turecké populace a ekonomické vyspělosti země. Počet obyvatel Turecka je více než dvojnásobný oproti Polsku. Migrace polského obyvatelstva je v současné době viditelná téměř ve všech evropských metropolích, proto jsou pochopitelné obavy z masivního přílivu Turků. Základní ukazatele srovnávaných zemí ilustruje následující tabulka.

Tabulka 3: Porovnání klíčových ukazatelů Turecka, Bulharska, Polska a Rumunska

Klíčové ukazatele	Polsko	Turecko	Rumunsko	Bulharsko
Počet obyvatel (v mil.)	38	75,8	21,3	7,6
GDP (mld. USD)	525,7	729,4	199,7	52
GDP na obyvatele (USD)	13798,9	10471,7	9291,7	6856,9
GDP (PPP) jako podíl (%) světové celkem	0,97	1,35	0,39	0,14

Zdroj: www.weforum.org, vlastní

Podle výše GDP na obyvatele je Turecko relativně bohatou zemí, především ve srovnání s Rumunskem a Bulharskem.

Díky turistické atraktivitě země a vyspělému průmyslu dosahuje Turecko poměrně vysoké úrovně GDP. Problémem tureckého hospodářství však zůstává nerovnoměrná vyspělost země a velmi neefektivní zemědělství. Více než 25 % tureckého obyvatelstva zaměstnaného v zemědělství vytvoří necelých deset procent z celkového GDP. V Polsku pracuje v současné době v zemědělství necelých 15 % obyvatelstva (což je na evropské poměry poměrně vysoké číslo), avšak díky vyšší efektivitě vytvářejí více než 5 % GDP. Podobná efektivnost zemědělství jako v Turecku je i v Rumunsku. V Turecku, podobně jako v Bulharsku a Polsku prožívá velký rozkvět sektor služeb, který se na tvorbě GDP podílí nejvyšší měrou. (CIA 2009, EUROSTAT 2009, TURKSTAT 2009)

5.2 Konkurenceschopnost států

Konkurenceschopnost země je možné charakterizovat jako soubor institucí, politik a faktorů, které určují úroveň produktivity země. Determinantů konkurenceschopnosti je celá velmi komplexní řada a mezi ekonomy neexistuje jednotný názor, co konkrétně determinuje rostoucí a udržitelné bohatství jednotlivých národů. Světové ekonomické fóru stanovilo pro definování konkurenceschopnosti dvanáct pilířů obsahujících faktory podstatné pro realizaci udržitelného rozvoje a zajištění dlouhodobé prosperity národních ekonomik. Každý pilíř znázorňuje jeden z aspektů globální konkurenceschopnosti ekonomiky (SCHWAB 2009).

5.2.1 12 pilířů konkurenceschopnosti

- 1) Instituce; Institucionálního prostředí země je definováno právním a správním rámcem, v němž se jednotlivci, firmy a vláda navzájem ovlivňují a vytvářejí příjmy a bohatství v ekonomice. První pilíř je tvořen faktory týkajícími se efektivnosti vlády v oblastech regulace, byrokracie a transparentnosti veřejných zakázek, zabezpečení a ochrany soukromého vlastnictví a fungování státních i soukromých institucí.

- 2) Infrastruktura; Druhý pilíř je tvořen faktory, které se podílejí na dopravní, energetické a telekomunikační infrastruktuře a umožňují efektivní způsob dopravy zboží, osob, služeb, informací a energie.
- 3) Makroekonomická stabilita; Tento pilíř sestává z důležitých makroekonomických faktorů, jako je vládní deficit, nebo přebytek, inflace, výše úrokové sazby aj.
- 4) Zdravotnictví a primární vzdělání; Čtvrtý pilíř se zabývá zejména investicemi do těchto dvou sektorů, neboť dobrého zajištění zdravotního stavu a kvalitního základního vzdělání je především pro rozvojové země největší možnou konkurenční výhodou.
- 5) Vyšší a odborné vzdělání; Pátý pilíř sleduje úroveň sekundárního a terciárního vzdělání a dalšího vzdělávání v rámci pracovní činnosti.
- 6) Tržní efektivita; Pilíř se zaměřuje na úroveň konkurence na domácím i zahraničním trhu, na podmínky ze strany poptávky a státní intervence, kam se řadí například vysoké zdanění, nebo jiná diskriminační opatření omezující přímé zahraniční investice.
- 7) Efektivita trhu práce; Trh práce je efektivní v případě, že je dostatečně flexibilní a je v něm zajištěno rovnoprávné jednání.
- 8) Sofistikovanost finančního trhu; Tento pilíř se zabývá efektivní alokací zdrojů v ekonomice, úrovní bankovního sektoru a regulací obchodu s cennými papíry a deriváty.
- 9) Technologická vyspělost; Devátý pilíř je zaměřen na schopnost země využívat nové technologie a zvyšovat produktivitu. Zároveň mapuje úroveň přístupu veřejnosti ke komunikačním a informačním technologiím.
- 10) Velikost trhu; Velikost trhu má vliv na produktivitu, protože umožňuje firmám využívat úspory z rozsahu. V dnešním globalizovaném světě nehraje již důležitou roli velikost domácího trhu, nýbrž velikost zahraničního trhu, na němž se země podílí.

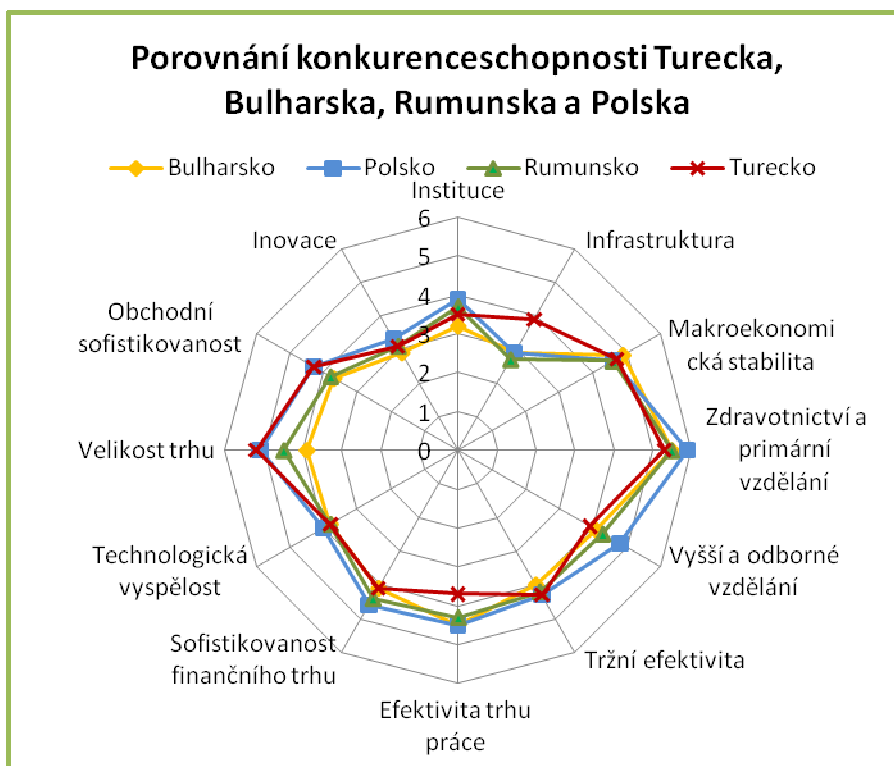
- 11) Obchodní sofistikovanost; Obchodní sofistikovanost vede k vyšší efektivitě při výrobě a distribuci zboží a služeb. Tento pilíř analyzuje sofistikovanost ve výrobním procesu, kvalitu dodavatelských řetězců, povahu konkurenčních výhod a další.
- 12) Inovace; Pilíř inovace je zaměřen na dostupnost vědeckých a odborných kapacit v zemi, na kvalitu výzkumných organizací, spolupráci univerzit v oblasti vědy a výzkumu a další faktory umožňující zlepšit dosavadní podmínky v ekonomice (SCHWAB 2009).

Podle výše GDP a na základě 12 pilířů jsou ekonomiky rozděleny do tří stádií rozvoje, na jejichž základě je jednotlivým pilířům přidělena různá důležitost. Ekonomiky v tak zvaném **faktorově řízeném** stádiu se vyznačují nízkým GDP a nízkými mzdami, pro konkurenceschopnost ekonomiky jsou nejdůležitější první čtyři pilíře. Ve druhém stupni rozvoje, **taženém efektivností** jsou již mzdy v zemi dostatečně vysoké a ekonomika se musí zaměřit především na zlepšení kvality a produktivity výroby, tudíž je pro ni nevýznamnější pátý až desátý pilíř. Třetí, **inovačně tažené** stádium se vyznačuje vysokou životní úrovní a vysokými mzdami. Konkurenceschopnost je možné udržet, popřípadě zvýšit, pomocí posledních dvou pilířů (SCHWAB 2009).

Úroveň konkrétní země podle daného pilíře je vyjádřena na škále od jedné do sedmi, přičemž 7 vyjadřuje úroveň nejvyšší. Následující kapitola zahrnuje těchto 12 pilířů, na jejichž základě je porovnávána konkurenceschopnost čtyř vybraných ekonomik – Turecka, Bulharska, Rumunska a Polska. Na výsledky srovnání je nutné nahlížet s vědomím, že po vstupu do EU došlo v nových členských zemích k výraznému rozvoji prakticky ve všech oblastech, mimo jiné díky vlivu a podpoře ze strany unie.

5.2.2 Úroveň pilířů konkurenceschopnosti vybraných ekonomik

Podle hodnocení Světového ekonomického fóra se v současné době nachází Turecko, Polsko i Rumunsko ve fázi přechodu z ekonomiky tažené efektivností na ekonomiku taženou inovací. Bulharsko za těmito zeměmi poněkud zaostává a zůstává nadále ve fázi tažené efektivností. Následující graf znázorňuje úroveň rozvoje pilířů konkurenceschopnosti ve srovnávaných ekonomikách.

Obrázek 10: Porovnání konkurenceschopnosti Turecka, Bulharska, Polska a Rumunska
 Zdroj: www.weforum.org, vlastní

Hodnocení prvního pilíře *instituce* se nachází mezi 3 – 4, což znamená, že vzhledem k rozvoji sledovaných států odpovídá úroveň institucí průměru. Určité konkurenční výhody v této oblasti dosáhlo Rumunsko díky výrazným vládním výdajům na boj s terorismem, násilím a organizovaným zločinem.

V druhém pilíři *infrastruktura* je patrný poměrně výrazný „náskok“ Turecka před ostatními třemi zeměmi. Jeho hlavní konkurenční výhodou je kvalitní silniční síť a dostatečné množství míst k dopravě (*available seats kilometers*), kterých je, mimo jiné, dosaženo díky tureckým aerolinkám.

Co se týče *makroekonomické stability*, dosahují všechny čtyři země velmi podobného a poměrně dobrého hodnocení, které je způsobeno různými faktory. Turecku se podařilo dosáhnout efektivního úrokového diferenciálu, což láká do země investory. V Polsku se daří udržovat inflaci na nízké úrovni. Díky obezřetné regulaci finančních trhů a velikosti tuzemského trhu, se v době ekonomické krize stalo Polsko nejvíce ekonomicky

stabilní zemí v regionu. V Rumunsku i Bulharsku došlo k výraznému snížení státního dluhu, čehož však bylo z velké části dosaženo díky finanční podpoře ze strany EU.

Rozvoj zdravotnictví a školství je oblastí, ve které se intenzivně projevuje vliv Evropské unie. V Polsku, Rumunsku i Bulharsku došlo k prudkému rozvoji těchto oblastí po vstupu do EU. Úroveň *zdravotnictví a primárního vzdělání* je nejvyšší v Polsku a nejnižší v Turecku. Stejně jako v případě primárního vzdělání je Polsko nejrozvinutější z posuzovaných zemí i co se týče *vyššího a odborného vzdělání*.

Tržní efektivita je u všech zemí na téměř stejné úrovni. Konkurenční výhodou tureckého trhu je intenzita domácí soutěže, relativně efektivní anti-monopolní legislativa a nízké bariéry v zahájení podnikání. Stejně jako v ostatních zemích je zde stále velmi neefektivní daňová politika. Oproti zbylým třem zemím Turecko silně zaostává v sofistikovanosti nakupujících a celním zatížení.

Efektivita trhu práce je v Turecku výrazně nižší, než v ostatních zemích. Nejvýraznějším nedostatkem tureckého pracovního trhu je nízká zaměstnanost žen. Ve všech čtyřech ekonomikách je velmi nerozvinutá spolupráce ve vztahu zaměstnance a zaměstnavatele.

Nejvíce *sofistikovaný finanční trh* má Polsko. Všechny čtyři země se vyznačují výraznou ochranou investorů. Polsko a Turecko vynikají v nízkých restrikcích v oblasti kapitálových toků. V Turecku je ze všech zemí nejhůře dostupný rizikový kapitál.

V oblasti *technologické vyspělosti* jsou všechny čtyři země téměř na stejné úrovni. V Turecku je oproti ostatním zemím méně majitelů osobních počítačů, na druhou stranu vyniká v dostupnosti nejnovějších technologií a v propracovanosti zákonů týkajících se informačních a komunikačních technologií.

Co se týče *velikosti trhu*, má Turecko komparativní výhodu ve velikosti svého domácího trhu (přestože je vzhledem k počtu obyvatel Turecka relativně malý). Na druhou stranu je i jeho působnost na mezinárodním trhu výrazně vyšší, než Rumunska a Bulharska. Stejně jako Polsko dosahuje Turecko na hodnotící škále výsledku 5.

Sofistikovanost obchodu je v Turecku prakticky shodná s Polskem a je na poměrně vysoké úrovni. Bulharsko a Rumunsko částečně oproti těmto dvěma státům zaostávají. Hlavními konkurenčními výhodami jak Turecka, tak i Polska jsou rozvinutý výrobní proces, marketing a dostatečná kontrola mezinárodní distribuce.

Poslední pilíř týkající se *inovace* je ve všech zemích zatím nerozvinutý. V oblasti inovace jsou jedinou konkurenční výhodou Turecka, oproti zemím na podobné úrovni rozvoje, dostatečné kapacity pro inovaci. V Polsku je touto výhodou dostatečná iniciativa vlády a stejně jako v Bulharsku poměrně velké množství využívaných patentů. Rumunsko v této oblasti nemá žádnou konkurenční výhodu (SCHWAB 2009).

V žebříčku konkurenceschopnosti všech světových ekonomik se Turecko umístilo 15 pozic za Polskem, avšak předstihlo Rumunsko i Bulharsko. Celkové pořadí jednotlivých ekonomik ve světovém žebříčku ilustruje následující tabulka.

Tabulka 4: Porovnání konkurenceschopnosti Turecka, Bulharska, Polska a Rumunska

Pilíře	Polsko	Turecko	Rumunsko	Bulharsko
Globální index konkurenceschopnosti	46	61	64	76
Instituce	66	96	84	116
Infrastruktura	103	62	110	102
Makroekonomická stabilita	74	64	75	45
Zdravotnictví a primární vzdělání	35	74	63	58
Vyšší a odborné vzdělání	27	73	52	60
Tržní efektivita	53	56	61	81
Efektivita trhu práce	50	120	79	54
Sofistikovanost finančního trhu	44	80	56	76
Technologická vyspělost	48	54	58	56
Velikost trhu	20	15	41	58
Obchodní sofistikovanost	44	52	83	89
Inovace	52	69	70	91

Zdroj: www.weforum.org, vlastní

6. Potenciální přínosy a hrozby vstupu Turecka do Evropské unie

Otázka tureckého členství a rozšiřování Evropské unie je velmi aktuální mezi odborníky, politiky i širokou veřejností. Názory, zda by se Turecko mělo stát členem EU, či ne, se radikálně rozcházejí, avšak obecně v Evropě převládá nesouhlas s jeho vstupem.

Kapitola je zaměřena na argumenty hovořící pro, nebo proti vstupu Turecka do Evropské Unie. Zároveň je zde hodnocena objektivita a reálnost jednotlivých argumentů.

6.1 Argumenty hovořící proti vstupu Turecka do EU

Evropská Unie v rámci vstupních jednání vytýká Turecku a požaduje jasné vyřešení především tří, již zmíněných, mezinárodních a etnických problémů (kapitola 4.5). Existuje ovšem řada dalších faktorů, které jsou příčinou negativního postoje k tureckému členství v EU. Jako hlavní problémy se jeví velikost Turecka (a to jak geografická rozloha, tak co se počtu obyvatel týče), ekonomická situace, dodržování základních lidských práv a svobod a islám coby majoritní turecké náboženství.

Ze strany Turecka se jako argumenty hovořící proti vstupu do Evropské unie mohou jevit vysoká nákladnost reforem, budoucí zvýšení byrokracie a částečná ztráta autonomie.

6.1.1 Náboženská otázka

Turecko, přestože je již od dob Atatürkova režimu sekulárním státem vzbuzuje v Evropanech obavy z přílivu muslimů a masivní islamizace Evropy. Jedním z „katastrofických“ scénářů je potenciální vítězství fundamentalistické islámské strany v tureckých volbách, které by mělo za následek zesílení islámského vlivu v Evropském parlamentu. V současné době má Evropský parlament pouze několik muslimských členů pocházejících většinou z Německa, nebo Nizozemí (PAHRE 2009).

Z jiného úhlu pohledu by mohl vliv „umírněného“ islámu pozitivně působit na muslimy žijící v Evropě, kteří by v opačném případě mohli inklinovat k radikálním hnutím. Podle současné

turecké vlády by vzájemné sblížení islámu s křesťanskou Evropou s sebou přineslo řadu výhod. Především by tím došlo ke kulturnímu i hospodářskému sblížení Evropy s islámskými státy v severní Africe a na blízkém východě. Navíc by se Turecko po svém přijetí pravděpodobně zařadilo k zemím s nižší mírou integrace (jako je Velká Británie, nebo Skandinávské země). V takovém případě by se v rámci členství zaměřilo spíše na ekonomické otázky, než na snahu o komplexní kulturní splynutí s Unií. V žádném případě by se Turecko nepokoušelo o přizpůsobení „unijní kultury“ své vlastní kultuře, neboť jedním z tureckých kréd je již několik desetiletí právě „evropeizace“ Turecka. (PAHRE 2009).

6.1.2 Obavy spojené s velikostí Turecka a jeho budoucím vlivem na Unii

V případě, že by se Turecko stalo členskou zemí EU, došlo by k výrazným změnám v rozložení sil v unii. Turecko by se vzhledem k počtu obyvatel, které v prosinci 2009 čítalo 72 561 312 a jehož počet se na rozdíl od zemí Evropská unie neustále zvyšuje (z roku 2008 na rok 2009 tvořil meziroční přírůstek tureckého obyvatelstva 14,5 tisíc obyvatel) (TURKSTAT 2010), mohlo stát zemí EU s nejvyšším počtem obyvatel. Velikost sama o sobě by neměla být brána jako významné kritérium v rámci vstupních rozhodování, avšak potenciální dopad velikosti daného státu na Evropskou unii je velmi důležitým a relevantním faktorem. Vzhledem k tomu, že se řada rozhodovacích pravomocí v EU odvíjí právě od počtu obyvatel státu, mohl by mít podle řady analytiků, přijetí Turecka negativní vliv na vývoj Evropské unie (HUGHES 2004).

Podle profesora R. Pahre (2009) by ovšem postoje Turecka odlišné od „hlavního proudu“ EU neměly mít výrazný vliv na každodenní záležitosti EU založené na společném rozhodování a spolupráci členských zemí.

Pahre (2009) ve své studii rozebírá jednotlivé oblasti případné působnosti Turecka v EU. Turecko by mělo být v době vstupu po formální stránce vzhledem k počtu obyvatel stejně vlivné jako Německo. Ve skutečnosti ovšem jeho vliv bude nesrovnatelně menší, než vliv Německa a to hned z několika důvodů.

V nejdůležitějším rozhodovacím orgánu EU – **radě EU** - je ke schválení téměř každého legislativního kroku nutný většinový souhlas (5 ze 7), v případě prosazování nejvýznamnějších rozhodnutí je nutný jednohlasný souhlas všech členů rady.

Rozdílnost Turecka by se mohla projevit pouze v oblastech společné zahraniční a bezpečnostní politiky, spravedlnosti a vnitřních věcí, jejichž procedury vyžadují vždy jednohlasné schválení. Možnost práva veta mají ovšem všechny státy bez ohledu na velikost jejich populace. Navíc by právo veta mohlo být Turecku odepráno, jestliže by tak bylo ustanoveno již ve vstupních podmínkách (PAHRE 2009).

Co se týče rozhodovacích procesů vyžadujících většinové usnesení rady, zdají se být obavy z tureckého vlivu také poněkud přehnané. Přestože by turecké, více než sedmdesátimilionové obyvatelstvo tvořilo přibližně osminu obyvatelstva EU, nemohl by turecký postoj, který by se lišil od evropského, měnit směr evropské politiky. Tento „silný“ člen by ale mohl přimět evropské politiky k větší jednotě tím, že k prosazení určité záležitosti bude v případě nesouhlasu Turecka nutné spojení více členů rady. Zároveň by bylo Turecko v rámci hlasovacího práva zvýhodněno pouze tehdy, prosazovalo-li by návrh odpovídající „střednímu proudu“, ke kterému by se pravděpodobně přikláněla většina členských států. V případě snahy o prosazení kontroverzních návrhů, by bylo Turecko s největší pravděpodobností přehlasováno většinou členů rady (PAHRE 2009).

Obecné obavy z toho, že turecké členství může vést například k redistribuci evropských zdrojů směrem na východ, se v tomto bodě zdají být bezpředmětné.

Druhým nejvlivnějším orgánem Evropské Unie je **Evropská komise**. Stejně jako Evropská rada má i Evropská komise hlasovací právo ve všech unijních záležitostech. Vzhledem k velikosti Turecka by turecký eurokomisař pravděpodobně zastával významnou funkci v rámci komise. Zároveň by jím ze strany Turecka měla být jmenována „obecně přijatelná“ osoba. V případě, že by se daný komisař jevil jako nedostatečně důvěryhodná osoba, pravděpodobně by jej prezident komise delegoval na méně významnou pozici (PAHRE 2009).

S tímto vědomím by měla rozhodovat turecká vláda při výběru svého kandidáta. Velmi pravděpodobně by Turecko následovalo model většiny nových členských zemí, jejichž kandidáty byli především diplomaté působící již před vstupem do EU v oblasti vnějších vztahů. Pravomoci Evropského prezidenta tak prakticky zaručují výběr komisaře odpovídající střednímu proudu EU.

Další významnou institucí EU, ve které by se mohlo projevit majoritní postavení Turecka je **Evropský parlament**. Zásadní otázkou vlivu Turecka v rámci Evropského parlamentu je počet křesel, který by Turecko se vstupem do unie získalo. S největší pravděpodobností by Turecko získalo podobný počet křesel, jako například Francie, nebo Itálie. Tyto počty totiž nevycházejí pouze z počtu obyvatel daného státu, ale současně jsou odvozovány podle jeho postavení v unii a na základě řady dalších faktorů. I v případě, že by Turecko získalo stejný počet parlamentních křesel jako Německo (které má v současné době 99 křesel v Evropském parlamentu z celkových 736), je stále otázkou, jak velký by mělo v Evropském parlamentu vliv (PAHRE 2009).

Politika Evropského parlamentu je založena na politice jednotlivých stranických skupin a veškerá významná rozhodnutí vyžadují většinovou podporu. Nejsilnějšími stranami EP jsou sociální demokracie (PES) a křesťanská demokratická strana (EPP), jejichž postoj má tudíž ve většině případů rozhodující dopady na schválení, či zamítnutí daných rozhodnutí. Jednotlivé strany EP jsou tvořeny zástupci stejných, nebo co nejpodobnějších stran daných zemí. Německo má v současné době v rámci EP velmi vysokou rozhodovací pravomoc především proto, že nejsilnějšími politickými stranami v Německu jsou právě SPD (sociální demokracie) a CDU/CSU (křesťanští demokraté). Německo má tudíž největší zastoupení ve dvou nejsilnějších stranách EP (PAHRE 2009).

Politické rozložení sil v Turecku oproti Německu téměř vůbec nekoresponduje se složením Evropského parlamentu. Nejsilnější Tureckou stranou je středně pravicová AKP Strana spravedlnosti a rozvoje, dalšími stranami s významným počtem křesel v tureckém parlamentu jsou středně levicové strany, Republikánská lidová strana a Nacionalistická strana akce. V případě, že by se chtěli turečtí zástupci v evropském parlamentu významněji prosadit, museli by svou politiku asimilovat politice největších stran evropského parlamentu, čímž by bylo na

straně druhé zajištěno, že se jejich názory nebudou významně odlišovat od „středního proudu“ daných stran (PAHRE 2009).

V předchozích několika odstavcích vycházely polemiky o vlivu Turecka v Evropské unii z toho, že před jeho samotným vstupem nedojde k žádným předběžným opatřením omezujícím jeho budoucí vliv. Již v rámci předchozích rozšiřování EU docházelo ke změnám pravidel, která by mohla být s příchodem nových členů problematická, či sporná. Evropská Unie v rámci vstupních rozhovorů s Tureckem již například rozšířila podmínky členství o zákaz trestu smrti, zákaz zavedení zákona o cizoložství a práva pro kurdskou menšinu. Stejným způsobem může EU měnit prakticky jakékoli další požadavky na Turecko (HUGHES 2004).

Na jednoduchou otázku „jaké změny by přinesl vstup Turecka do EU?“ je velmi složité najít jednoznačnou odpověď. Turecko by díky vysokému počtu obyvatel jistě nebylo bezvýznamným členem EU, avšak obavy z toho, že by turecké členství mohlo změnit politický, či náboženský ráz unie se zdají být velmi přehnané. Velikost potenciálního vlivu Turecka v rámci EU závisí především na tom, jak velkou pravomoc by byla Evropská unie ochotna Turecku poskytnout a jaké kroky by podnikla, aby případný vliv omezila. Otázkou ovšem zůstává, zda je EU ochotna takové změny podstoupit (DOMANIC 2007).

6.1.3 Nízká ekonomická vyspělost Turecka

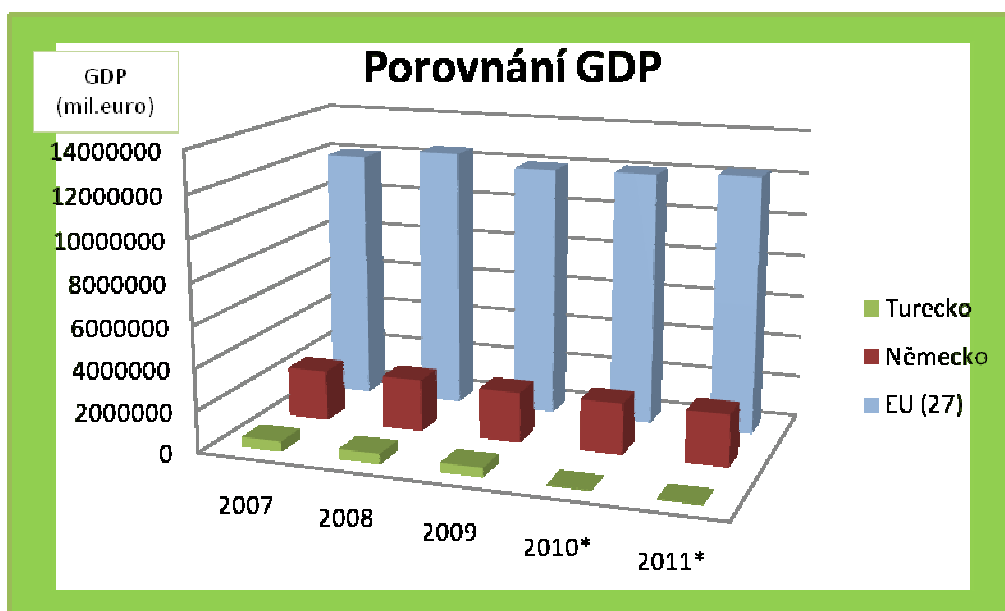
Turecko je velká země, co se týče počtu obyvatel a rozlohy, avšak poměrně malá co se týče ekonomiky. Turecko, jako chudá a zároveň velká země by samozřejmě pro Evropskou unii znamenalo výrazné náklady. Na druhou stranu přijetím „malé“ turecké ekonomiky by nemělo dojít k výrazným změnám tržní struktury EU (HUGHES 2004).

Tabulka 2: Porovnání GDP EU, Německa a Turecka v mil. euro

	2007	2008	2009	2010*	2011*
EU (27)	12019592,7	12459052,5	11978786,3	12066961,9	12264522,7
Německo	2382380	2458680	2371570	2399634,9	2439988,3
Turecko	437898	447395,3	395077,4	5501,5	5535,7

**predikované budoucí hodnoty*

Zdroj: EUROSTAT 2010

Obrázek 11: Porovnání GDP EU, Německa a Turecka

**predikované budoucí hodnoty*

Zdroj: EUROSTAT 2010, vlastní

Zatímco německá ekonomika vytváří více, než pětinu GDP Evropské unie, pokud by Turecko pouze hypoteticky vstoupilo do EU v tomto roce, přispívalo by k celkovému GDP EU necelými pěti procenty.

Dalším významným ekonomickým faktorem je GDP per capita v PPT. V tomto ohledu Turecko nedosahuje ani polovičních hodnot průměru Evropské Unie. Přesto jsou turecké hodnoty vyšší, než v Rumunsku, či Bulharsku (více viz kapitola 5), (EUROSTAT 2009). Jestliže bychom se na problematiku ekonomické vyspělosti Turecka dívali z tohoto pohledu, je nasnadě říci, že je jeho ekonomika na výrazně vyšší úrovni, než ekonomiky nejslabších zemí EU.

Tabulka 3: Porovnání GDP per capita (v PPT) EU, Německa a Turecka

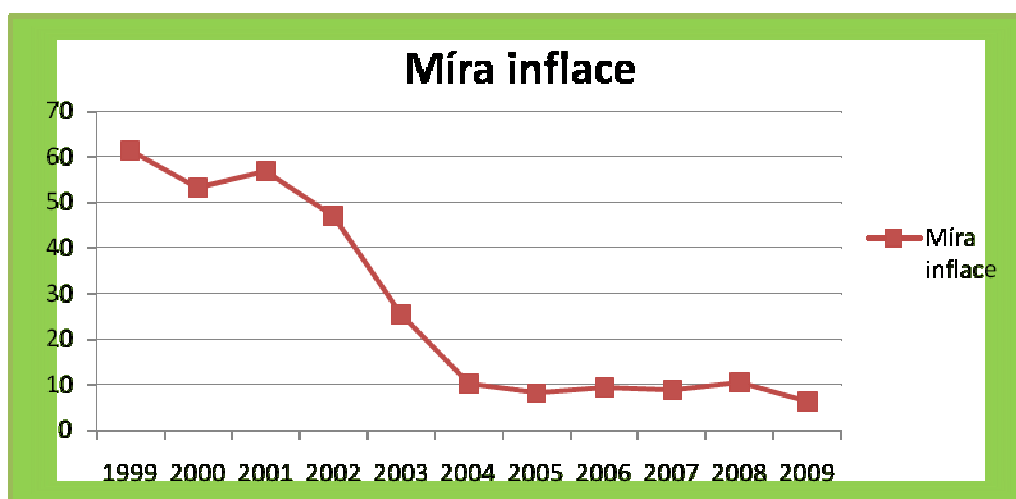
	2007	2008
EU (27)	100	100
Německo	115,8	115,6
Turecko	44,6	45,5

Zdroj: EUROSTAT 2009, vlastní

Dlouhodobě nejkritičtějším prvkem turecké ekonomiky je **inflace**. Za rok 2008 se index spotřebitelských cen zvýšil o 10,4 %, za rok 2009 o 6,3 %. Nejvýrazněji se inflace projevila

v cenách potravin, kde se vyšplhala na téměř 20 % (TCMB 2010). Oproti inflaci v EU, která se dlouhodobě pohybuje okolo dvou procent a v roce 2009 dosáhla pouze 1 %, jsou tyto cifry velmi vysoké. V případě turecké ekonomiky se dá ovšem hovořit o „úspěchu“. Do roku 2003 se totiž inflace v Turecku pohybovala nad hranicí 20 procent. V roce 1999 dosahovala 61,4 % (EUROSTAT 2010).

V roce 2005 došlo v Turecku k měnové reformě, jejímž hlavním přínosem bylo zpřísnění fiskální regulace a zvýšení nezávislosti turecké centrální banky. Ta začala směřovat měnovou politiku k regulaci úrokové sazby a cílené inflaci, jejímž cílem je dlouhodobě držet inflaci pod hranicí 5 % p.a. (TCMB 2010).

Obrázek 12: Vývoj míry inflace v Turecku

Zdroj: EUROSTAT 2009

6.1.4 Vysoká nezaměstnanost v Turecku

Jednou z nejvýznamnějších ekonomických bariér vstupních rozhovorů EU s Tureckem se jeví jeho vysoká míra nezaměstnanosti a s ní související hrozba masivní migrace Turků, především nedostatečně vzdělaných, či z chudších regionů, do Evropy za prací a vyšším životním standardem (FILIZTEKIN 2009). Podle odborníků mají dvě třetiny tureckých občanů jen základní, nebo žádné vzdělání. „Středoškolské vzdělání dokončí méně než čtvrtina Turků a méně než 10 % jich získá vysokoškolské vzdělání“ (AKULE 2007, 30). V případě, že by nebyl volný pohyb pracovních sil nikterak omezen, podle odborných prognóz by se počet Turků žijících v EU minimálně zdvojnásobil (AKULE 2007).

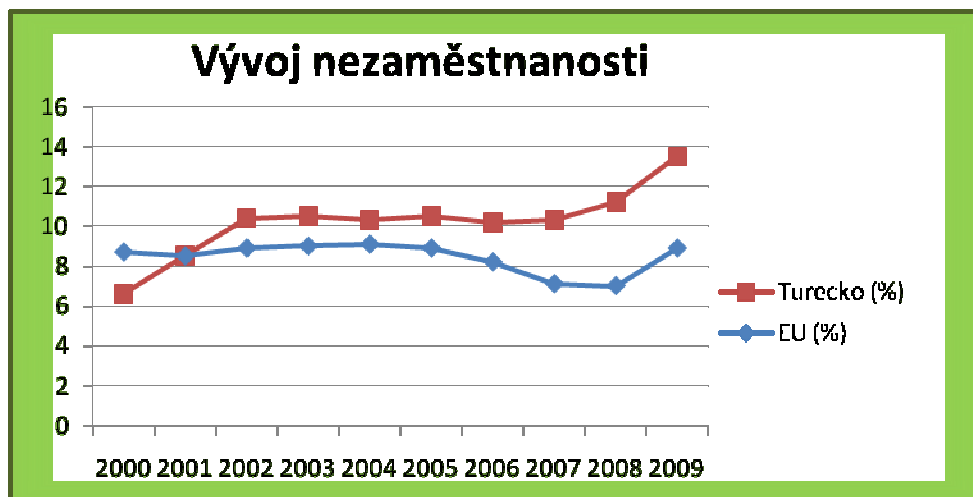
Klíčovým důvodem „neřešitelnosti“ nezaměstnanosti v Turecku je fakt, že mladá pracovní síla přibývá podstatně rychleji, než se daří vytvářet nové pracovní pozice (FILIZTEKIN 2009). Zároveň se turecký trh práce řadí mezi jeden z nejméně efektivních. V mezinárodním žebříčku je turecký pracovní trh na 120. místě ze 133 porovnávaných zemí. Další „barikádou“ na tureckém trhu práce je nedostatečná kvalifikace pracovní síly (WORLD ECONOMIC FORUM 2009).

V Turecku existují velice markantní rozdíly v míře nezaměstnanosti mezi jednotlivými oblastmi. Západní část Turecka je výrazně více ekonomicky rozvinutá, než východní část. Zároveň v posledních třech desetiletích dochází k transformaci turecké společnosti ze zemědělské na průmyslovou a k přesunu obyvatel z vesnic do měst. Tato „modernizace“ společnosti se opět projevuje především v západní části Turecka, kde spolu s klesající mírou porodnosti vytváří příznivé podmínky pro rozvoj obchodu i služeb. Naproti tomu ve východní části Turecka převažuje zemědělství a území tak stále více zaostává za poměrně rozvinutým západem (FILIZTEKIN 2009).

„Základní charakteristikou tureckého pracovního trhu je klesající trend účasti pracovních sil a rostoucí trend míry nezaměstnanosti od roku 1960, v důsledku rychlé industrializace a urbanizace. V roce 1960 byla míra nezaměstnanosti v Turecku 3 %“ (FILIZTEKIN 2009). Přeměna turecké ekonomiky v 80. letech minulého století, a s ní spojená prudká industrializace a urbanizace, vedla k zásadnímu zlepšení obchodu. Přesto makroekonomická nestabilita a vysoká inflace ekonomiku výrazně zpomalily. Rozdíly v nezaměstnanosti v různých částech regionu naznačují neefektivnost v ekonomice jako celku a zároveň brzdí její růst (FILIZTEKIN 2009). Mezi regiony s nejvyšší mírou nezaměstnanosti patří Şirnak, Adana a Hakkari, v nichž se míra nezaměstnanosti v roce 2008 pohybovala kolem 20 % (TURKSTAT 2009).

Jak ilustruje následující graf, míra nezaměstnanosti v Turecku prudce vzrostla mezi lety 2000 a 2002, což je možné vysvětlit přetrvávajícími následky přírodních katastrof, které Turecko postihly v roce 1999 a finanční krize z roku 1998. Následujících pět let se míra nezaměstnanosti pohybovala okolo 10,5 %. Hospodářská krize se stejně, jako ve většině evropských zemí projevila negativně i na turecké ekonomice a míra nezaměstnanosti se mezi rokem 2007 a 2009 zvýšila v průměru o více, než tři procenta. V roce 2009 dosáhl počet

nezaměstnaných v Turecku 3 361 000. Oficiálně bylo zaměstnáno méně než 50 % procent turecké populace (TURKSTAT 2010). V celé EU bylo ve třetím kvadrátu roku 2009 evidováno 27 21 417 600 nezaměstnaných (EUROSTAT 2010). Tyto sumy ovšem vyjadřují pouze oficiální počet nezaměstnaných, jejich skutečné množství může být i několikanásobně vyšší.

Obrázek 13: Dlouhodobý vývoj míry nezaměstnanosti v Turecku a v EU

Zdroj: EUROSTAT 2009, vlastní

Z grafu č. 13 lze vysledovat, že dlouhodobý trend konstantní míry nezaměstnanosti je patrný současně v turecké i evropské ekonomice od roku 2002 až do roku 2007. Míru nezaměstnanosti v Turecku se v tomto období dařilo držet pod 11 %, v zemích EU mezi 8 a 9 %. Následný růst nezaměstnanosti v obou regionech byl bezpochyby způsoben světovou hospodářskou krizí.

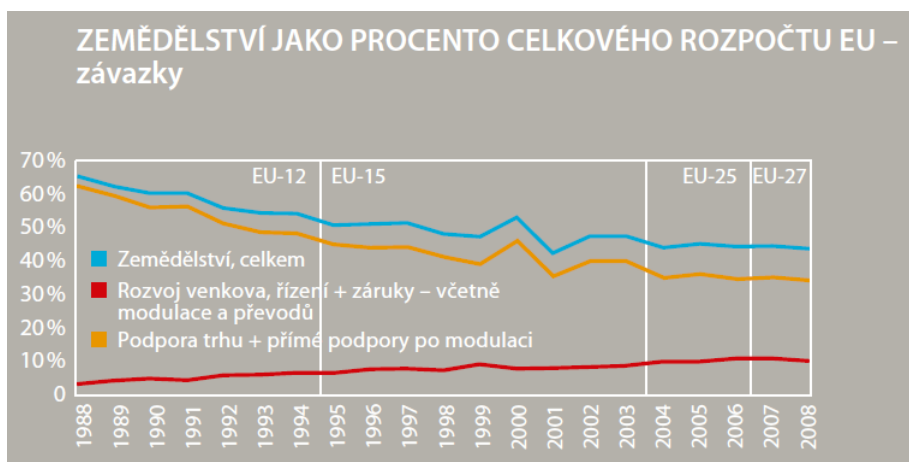
Evropská komise vytýká Turecku také nízký podíl zaměstnaných žen. V roce 2008 bylo evidováno pouze 24,5 % zaměstnaných žen. Mužů bylo zaměstnaných 70,1 % (TURKSTAT 2009).

Tento fakt poukazuje na to, že rovnoprávnost žen zatím není v turecké společnosti pevně zakotvena. V březnu roku 2009 byla proto v Turecku na popud Evropské unie založena Parlamentní komise pro rovné příležitosti žen a mužů, jejímž cílem je zamezit diskriminaci žen v turecké společnosti a zajistit jejich rovnoprávnost na pracovním trhu i v běžném životě (EC 2009).

6.1.5 Struktura turecké ekonomiky

Také Struktura turecké ekonomiky by se mohla jevit, jako další z překážek úplné integrace Turecka do EU. „Odborníci ovšem zdůrazňují, že turecká ekonomika je v současné době rozdělená do dvou částí: zemědělství, kde lze pozorovat enormní neefektivnost, a vysoce moderní a konkurenceschopný sektor výroby a služeb“ (AKULE 2007, 29) Přestože se turecká ekonomika v posledních desetiletích orientuje především na oblast průmyslu a služeb, v zemědělství stále pracuje téměř čtvrtina všech zaměstnaných v Turecku. Turecké zemědělství je na velmi nízké úrovni, v řadě oblastí prakticky netechnizované. Na tvorbě GDP se podílí pouze necelými deseti procenty (TURKSTAT 2009).

Zemědělská politika je v EU politikou s nejvyšším stupněm integrace a výdaje na ní tvoří podstatnou část rozpočtu EU, téměř 55 mld. EUR ročně (EUROPA 2009c). Přijetí Turecka do EU by s sebou jistě neslo nemalé výdaje právě do oblasti zemědělství. Někteří odpůrci tureckého členství se obávají, že by dokonce mohlo dojít k celkovému kolapsu společné zemědělské politiky.

Obrázek 14: Výdaje z rozpočtu EU na zemědělství

Zdroj: EUROPA 2009

Argumentem proti těmto hypotézám je fakt, že po zkušenostech z posledních dvou rozšíření v roce 2004 a 2007 došlo v EU k řadě změn v zemědělské politice, především v oblasti financování zemědělského sektoru z evropských zdrojů. Evropské výdaje do zemědělství tvoří téměř 50 % rozpočtu EU, avšak tento podíl je již výsledkem postupného snižování výdajů do zemědělství. V roce 1995 dosahovaly tyto výdaje téměř 60 % (BARYSCH 2005). Evropská

zemědělská politika je poměrně dynamická. Dříve, než dojde k přijetí Turecka, dojde v ní jistě k řadě reorganizačních změn.

6.1.6 Dodržování základních lidských práv a svobod

Jak již bylo nastíněno v předchozí kapitole, turecká společnost se stále potýká s problematikou dodržování lidských práv a ochrany menšin. Ve výroční zprávě z roku 2009 ohodnotila Evropská komise pokrok v dodržování lidských práv na základě mezinárodních dohod v Turecku, avšak současně poukázala na řadu nedostatků, které je třeba urychleně vyřešit.

- 1) Jedním ze zásadních bodů kritiky Evropské komise je turecký **vězeňský systém**. Jeho hlavními nedostatky jsou nedostatečná kapacita věznic, dlouhodobé prodlevy podezřelých ve vyšetřovacích vazbách, nedostatečné množství a kvalifikace vězeňského personálu a špatné zacházení s odsouzenými. V současné době má již Turecko díky reformě vězeňství zcela ucelený soubor ochranných opatření proti mučení a špatnému zacházení s vězni, avšak otázkou zůstává, jak důsledně jsou tato opatření dodržována. K tomu, aby bylo možné zhodnotit pokroky v této oblasti, musely by turecké orgány povolit zveřejnění zprávy „výboru Rady Evropy pro zabránění mučení“ (EC 2009). Evropská komise pozitivně zhodnotila zlepšení infrastruktury mezi věznicemi a přeškolení a nábor nového vězeňského personálu.
- 2) Další oblastí lidských práv a svobod, ve které Turecko stále zaostává za vyspělými státy a především za „Evropskou úmluvou o lidských právech“, je **svoboda projevu**. V roce 2008 byl z tureckého trestního zákoníku vyňat článek přímo omezující svobodu projevu, díky čemuž se výrazně snížil počet lidí stíhaných za veřejné vyjadřování svých názorů. Přesto v Turecku stále dochází k postihům obyvatel na základě řady dalších článků trestního zákoníku, které tyto zásahy nepřímo připouštějí. Především v tisku a masmédiích je patrné, že svoboda slova je zde i nadále politicky omezována.
- 3) **Svoboda náboženského vyznání** je v turecké ústavě zakotvena již staletí, avšak teprve v současné době se začala turecká vláda zabývat těmito stanovami i v praxi. V roce 2008 zahájila turecká vláda diplomatické dialogy s nemuslimskými menšinami a veřejně tak

prezentovala svůj otevřený postoj k jiným náboženstvím, než je islám. Stejně jako v zemích Evropské unie je i v Turecku obecně respektována svoboda konání bohoslužeb.

Přesto se zde objevují některé sporné otázky, které hovoří o určité formě náboženské diskriminace. Například v tureckých školách je stále povinná výuka náboženství, která je však striktně zaměřena na islám a jeho praktiky. V tureckých průkazech totožnosti je uváděno náboženské vyznání, což může v řadě případů vést k diskriminaci. Vyznavači jiné víry často nezískají pracovní místo nebo jim je upřen postup v kariéře právě kvůli náboženskému přesvědčení. K tomu, aby se Turecko stalo sekulárním státem v “pravém slova smyslu“ je nutno tyto náboženské bariéry ještě odstranit.

- 4) Problematika **rovnoprávnosti žen a mužů** je v Turecku již plně právně ošetřena, přesto je podíl zaměstnaných žen v Turecku velmi nízký a jejich přístup ke vzdělání je nejomezenější ze všech evropských zemí. V současné době je hlavně v městských oblastech patrný jistý pokrok v realizaci právních norem týkajících se rovnoprávnosti pohlaví, především v oblastech přístupu ke vzdělání žen, ekonomického zapojení, ale i politického postavení.

Na druhou stranu je v Turecku řada regionů, ve kterých jsou ženy silně diskriminovány, zneužívány či týrány, aniž by za to pachatelům hrozil sebemenší trest. Turecká vláda by se tudíž měla v této problematice více angažovat a zaměřit se tentokrát především na problémové oblasti Turecka. V těchto oblastech je nutné zajistit dostatečnou vzdělanost a zvýšit povědomí místních obyvatel o rovnoprávnosti pohlaví.

- 5) Další oblastí lidských práv, ve které byly zaznamenány značné pokroky, jsou **práva dětí**. Zde se objevuje podobný problém, jako v případě dodržování ženské rovnoprávnosti. Ve vyspělých částech Turecka byl problém zneužívání dětské práce či nedodržování povinné školní docházky již téměř vyřešen. V zaostalejších oblastech k těmto jevům stále dochází, aniž by se jim turecká vláda snažila nějakým razantnějším způsobem zabránit.

Evropská komise dále Turecku vytkla, že v rámci boje proti terorismu turecké soudy nerespektují rozdíly mezi dospělými a mladistvými a často dochází k udělování nepřiměřeně přísných trestů mladistvým i dětem.

6) **Práva menšin** jsou v turecké společnosti stále nedořešena. Turecká vláda provedla několik kroků zaměřených především proti kulturní diskriminaci menšin, z nichž nejdůležitějším bylo povolení vysílání veřejnoprávní televize v kurdštině. Restrikce týkající se používání jiného jazyka a, než Turečtiny ovšem nadále zůstávají v soukromé televizi, rozhlasovém vysílání, v politickém životě i v oblasti vzdělání a služeb (EC 2009b).

6.1.7 Nové hranice EU se Sýrií, Iránem a Irákem

Se vstupem Turecka do Schengenského prostoru, by došlo k snížení množství bariér pro ilegální obchod s drogami, zbraněmi a lidmi a šíření terorismu. Blízký východ by tak od Evropské unie oddělovaly pouze jedny hranice, jež by mohly představovat možnost pro a nelegální migraci především ze Sýrie, Iránu a Iráku (DOMANIC 2007).

6.1.8 Veřejné mínění

Posledním pádným argumentem proti členství Turecka v Evropské unii jsou názory občanů EU i Turecka. V zemích EU, ale i ve většině kandidátských zemí v posledních letech se stále širší veřejnost staví k dalšímu rozšiřování Evropské unie negativně. Zatímco v roce 2005 bylo 49 % občanů EU pro další rozšiřování Unie a pouze 39 % proti, z posledního průzkumu veřejného mínění vyplynulo, že 46 % občanů EU je pro další rozšiřování, avšak již 43 % proti (EUROBAROMETR 2006, 2009).

Podle průzkumu prováděného v zemích EU v polovině roku 2009 je postoj Evropanů k přijetí Turecka do EU nejednoznačný. Pozitivně se k vstupu Turecka do EU vyjádřilo 47 % dotazovaných, stejné množství proti. V případě, že by však došlo k referendu, pro vstup Turecka do unie by podle průzkumu hlasovalo pouze 41 % respondentů, zatímco proti 52 % (EURACTIV 2010). Nesouhlas s tureckým členstvím se projevuje výrazně častěji ve „starších“ zemích EU, především v Rakousku, Německu, Lucembursku, a v zemích, které jsou „účastníky“ kyperské otázky (Kypr, Řecko), (DOMANIC 2007). Nejčastějším zdůvodněním negativního postoje jsou nepřekonatelné rozdíly v náboženských otázkách, jako další pak odlišná kultura a mentalita (EURACTIV 2010). Uvedené, poněkud „povrchní“

důvody jasně ukazují, že veřejnost nemá dostatek informací o dané problematice, neboť v případě hlubší znalosti problému by se spíše obávala možných ekonomických dopadů členství, či prudkého přílivu pracovních sil. Evropská unie, jako „unie demokratických států by však neměla nesouhlasícím voličům „vnucovat“ pokračující rozšiřování“ (AKULE 2007, 42).

V Turecku se v posledních pěti letech také výrazně změnil přístup veřejnosti k otázce vstupu do EU. Do roku 2005 byla drtivá většina tureckých občanů pro plnou integraci. V roce 2005 se 55 % tureckého obyvatelstva k členství vyjádřilo pozitivně, pouze 25 % se stavělo proti (EUROBAROMETR 2006). Od tohoto roku se však podpora členství ze strany turecké veřejnosti neustále snižuje. To je způsobeno především konstantně se zvyšujícími vstupními podmínkami pro Turecko, ale také postojem unie ke kyperské a arménské otázce. Podle posledních průzkumů se v současné době k členství Turecka v EU přiklání 45 % tureckého obyvatelstva, 26 % je proti. Hlavní důvody pozitivního přístupu jsou hospodářská prosperita, sociální jistoty a mír (EUROBAROMETR 2006, 2009).

6.2 Argumenty hovořící pro vstup Turecka do EU

Na první pohled se může zdát, že členství Turecka, jako velké, poměrně nevyspělé země nemůže přinášet pro Evropskou unii žádné výhody. Fakta ovšem hovoří o opaku. Turecká ekonomika v současné době zažívá prudký rozkvět a je považována za jednu z třiceti nejvíce konkurenceschopných ekonomik. Tato země navíc představuje významnou surovinovou a energetickou základnu a směřuje sem stále větší množství zahraničního kapitálu. Další výhodou je zvyšující se úroveň lidského kapitálu, kterého má Turecko dostatek.

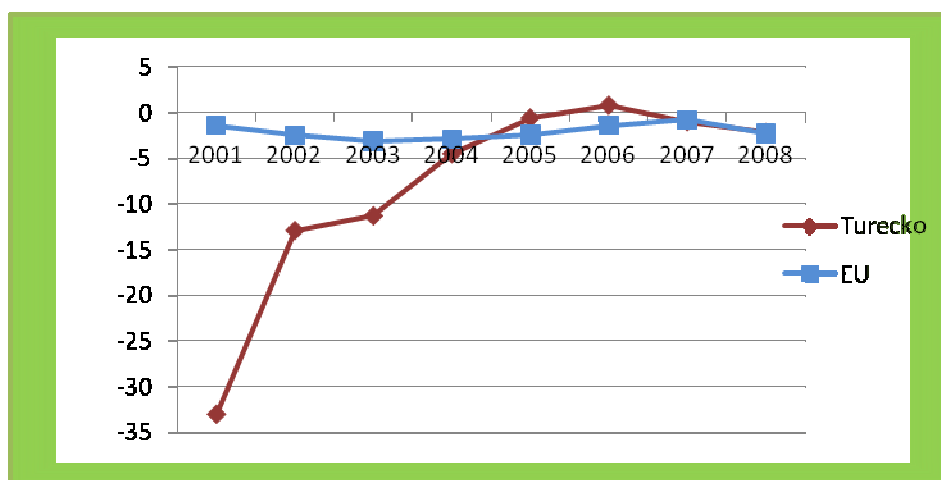
Potenciální přínosy členství pro Turecko jsou poměrně jasné. Země by především získala lepší přístup na evropský i světový trh, zvýšil by se příliv investic a zároveň by měla nárok na finanční podporu ze zdrojů EU. I samotná účast v dynamicky se rozvíjející a stále důležitější globální politické a ekonomické organizaci se jeví jako významný přínos pro turecké všechny vrstvy turecké společnosti. Došlo by k rapidnímu rozšíření jejich možností prakticky ve všech oblastech, ať již v oblasti vzdělání, pracovních příležitostí, sociálního zajištění či cestování. Evropská unie je mimo jiné garantem míru a demokracie mezi členskými státy.

Bylo by tak zajištěno, že poněkud napjaté vztahy Turecka s Řeckem nemohou přejít ve válečný konflikt (NUGENT 2005).

6.2.1 Ekonomická konkurenceschopnost

Jedním ze zásadních a velmi ambiciózních cílů EU je stát se nejdynamičtější a nejvíce konkurenceschopnou ekonomikou světa (DOMANIC 2007). V posledních deseti letech však dochází spíše ke stagnaci, než k růstu evropské ekonomiky. Opomeneme-li prudký pokles GDP v roce 2009 v následku světové ekonomické krize, pohybuje se růst domácího produktu EU stále kolem dvou procent.

Naproti tomu je Turecká ekonomika výrazně dynamičtější. Růst tureckého GDP mezi lety 2002 a 2007 byl jedním z nejrychlejších na světě. Během tohoto období došlo v Turecku mimo jiné k výraznému snížení míry inflace, úrokové míry, vládního dluhu a schodku rozpočtu (US DEP. 2010). V roce 2001 byl rozpočtový schodek v Turecku tvořen 33 % GDP, od té doby se však dařilo schodek snižovat a v roce 2006 se turecké vládě dokonce podařilo vytvořit rozpočtový přebytek. V roce 2008 byl rozpočtový schodek 2,2 %. V rozpočtu EU se schodek dlouhodobě pohybuje kolem dvou procent (EUROSTAT 2009).

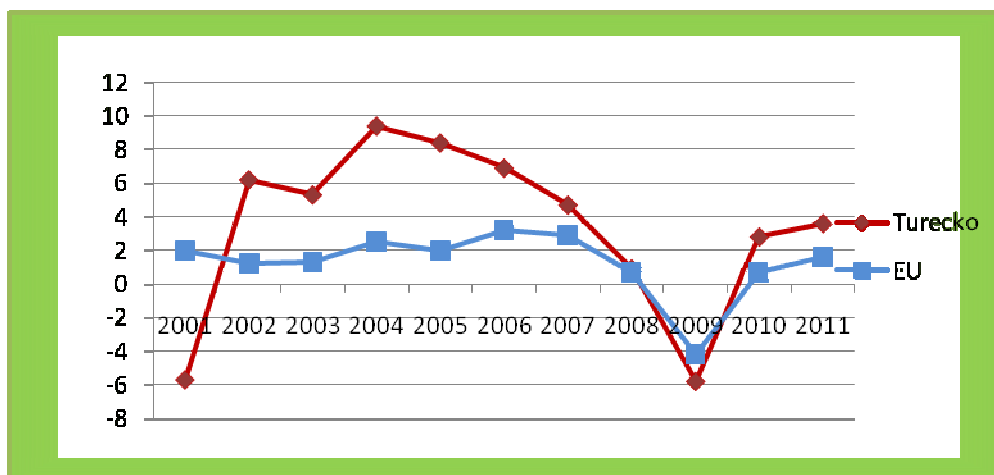

Obrázek 15: Porovnání rozpočtového schodku v % GDP v EU a Turecku

Zdroj: EUROSTAT 2009, vlastní

Poté, co se Turecko „vzpamatovalo“ z krizového roku 2001, pohybuje se jeho meziroční růst GDP mezi 5 a 9 %. Následkem ekonomické krize v roce 2008 došlo k poklesu GDP, avšak

pro rok 2010 a 2011 je předpovídán návrat k rychlému růstu (EUROSTAT 2009). Míry růstu GDP v EU a Turecku ilustruje následující graf.

Obrázek 16: Porovnání míry růstu GDP v EU a Turecku

Zdroj: EUROSTAT 2009, vlastní

Výrazný, stabilní růst GDP v Turecku je způsoben zvyšujícím se tempem produktivity, ale také významnými zahraničními investicemi. Příliv přímých zahraničních investic do Turecka od roku 2005 velmi rychle stoupá. V roce 2005 dosáhly do té doby v Turecku zcela rekordních 9,7 mld USD, v roce 2008 se celková částka vyšplhala na 18,3 mld. USD. Díky ekonomické krizi došlo v roce 2009 k výraznému snížení přílivu zahraničního kapitálu, avšak pro rok 2010 se očekává, že by mohl turecký trh přilákat kolem 10 mld. USD (US DEP 2010). Atraktivnost tureckého trhu pro zahraniční investory je způsobena nejen relativně stabilní makroekonomickou situací v zemi, ale i velmi liberálními investičními podmínkami (DOMANIC 2007). Administrativních procesů nutných k zahájení podnikání je v Turecku v porovnání s ostatními státy velmi málo a jejich vyřízení probíhá poměrně rychle. Časová náročnost procesů souvisejících se založením podnikání je v Turecku 9. nejnižší na světě (SCHWAB 2009).

Turecký trh je dále charakteristický velmi silnou konkurenceschopností, v mezinárodním žebříčku zveřejněném v na světovém ekonomickém fóru se Turecko umístilo na 61. místě ze všech zemí světa (SCHWAB 2009).

6.2.2 Energetická a nerostné bohatství

Jednou ze zásadních výhod tureckého členství pro Evropu by byla snadnější dostupnost fosilních paliv (především zemního plynu), čímž by se vymanila z „energetické“ závislosti na Rusku. Energetická krize v lednu roku 2006 a následný „ ropný spor“ Ruska s Běloruskem v roce 2007, vyvolaly v Evropě vášnivou diskuzi o alternativních možnostech získání zemního plynu z jiných zdrojů, než z Ruska. Dalším důvodem pro hledání nových toků je neustále rostoucí energetická spotřeba v zemích EU a to především zemního plynu. Podle některých průzkumů vzroste evropská poptávka po zemním plynu do roku 2030 o 160 % (DOMANIC 2007).

Turecko disponuje velmi bohatou zásobou obnovitelných zdrojů energie. Díky příznivé geografické poloze poskytuje ideální podmínky pro využití geotermální, solární i větrné energie. Tyto energetické zdroje doposud nebyly téměř využívány. Pro EU je však zásadní fakt, že Turecko tvoří energetický koridor mezi východem a západem (AKULE 2007).

Na území Turecka se nachází dva ropovody, které přivádějí ropu ze zemí Blízkého Východu do Turecka.

- 1) Ropovod Kirkuk – Ceyhan s kapacitou 70,9 mil. t ropy ročně, vedoucí ropu z Iráku do Turecka a s ním spojené dva paralelní produktovody. Ropovod byl zprovozněn již v roce 1977, avšak v současné době, kvůli nestabilní politické situaci v Iráku není považován za příliš spolehlivý.
- 2) Ropovod Baku – Tbilisi – Ceyhan (BTC) s kapacitou 50 mil. t ropy ročně. Přivádí ropu z Azerbajdžánu do Turecka a byl zprovozněn v roce 2006. Jedná se o nejvýznamnější a nejvyužívanější ropovod na území Turecka. 1 070 km z jeho celkové délky 1 770 km vede tureckým územím. BTC je významný také tím, že se nachází zcela mimo kontrolu zemí OPEC a Ruska (AKULE 2007).

Další tři ropovody rozvádějí ropu v rámci země. Ropovod Ceyhan – Kirikale s kapacitou 5 mil. tun ropy ročně. Ropovod Batman – Dörtyol s kapacitou 3,5 mil. tun ropy ročně (je odbočkou ropovodu Kirkuk – Ceyhan) a ropovod Şelmo – Batman, který je odbočkou ropovodu Batman – Dörtyol (BUSINESSINFO, 2010).

V současné době probíhají přípravy projektu dalšího ropovodu Samsun – Ceyhan, který by přepravoval ropu z oblasti Černého moře přes Turecko na území Evropy. Projekt byl schválen v roce 2006.

Obrázek 17: Plánovaný ropovod Samsun – Ceyhan

Zdroj: <http://www.eia.doe.gov/emew/cabs/Ukraine/Full.html>

Tureckým územím také prochází řada plynovodů, jejichž kapacita stále narůstá. Za zmínku stojí plynovod Baku – Tbilisi – Erzurum (Shahdeniz) – BTE, který byl uveden do provozu v červenci 2007, jehož kapacita je 16 mld. m³ ročně.

Zatím nejnovějším plynovodem na území Turecka, uvedeným do provozu na konci roku 2007 je plynovod Turecko – Řecko, který spojuje sítě obou zemí. V současné době není ještě plně využívána jeho kapacita, avšak v roce 2012 by měla dosáhnout na 11 mld. m³ ročně. Fungování této trasy je úzce politicky spojeno s turecko-arménským vyrovnáním (BUSINESSINFO 2010).

Další významný projekt na tureckém území podpořený Evropskou unií je výstavba plynovodu NABUCCO. Mezinárodní smlouva o plynovodu Nabucco byla uzavřena na přelomu roku

2009 v Ankaře. Nabucco by byl napojen na zdroje zemního plynu v Iráku a Iránu a vedl by plyn z Turecka přes Bulharsko, Rumunsko a Maďarsko až do Rakouska (NABUCCO 2010).

Turecko je již dnes díky těmto mezinárodním energetickým projektům centrem distribuce energie. Nyní se Turecko snaží prosadit „Ceyhan ležící u Středozemního moře jako regionální energetické centrum (Energy Hub) vybavené řadou průmyslových podniků, rafinerií a závodů na zkapalňování zemního plynu – odtud pak ropu, plyn a ropné produkty přepravovat ke konečným spotřebitelům ve světě“ (BUSINESSINFO 2010).

Obrázek 18: Projekt NABUCCO

Zdroj: <http://www.nabucco-pipeline.com/project/project-description-pipeline-route/project-description.html>

Z výše uvedených faktů je evidentní společný zájem EU i Turecka na prohloubení vzájemné spolupráce v oblasti energetiky a zajištění vyššího stupně energetické bezpečnosti na základě diverzifikace toků i energetických zdrojů. Členství Turecka v Evropské unii by tak v mnoha ohledech usnadnilo tuto spolupráci a mohlo být ekonomicky přínosné pro obě strany.

Turecko disponuje také značným množstvím nerostných surovin. Podle odborných statistik se na území Turecka nachází 2,5 % průmyslově využitelných nerostů z celkových světových rezerv.

Nachází se zde významná ložiska **zlata**. Turecko se řadí k předním producentům tohoto kovu do celého světa, v posledních letech je Turecko po Indii druhým největším producentem zlatých šperků. Země je bohatá i na další cenné kovy, především na **měď** a **chróm**.

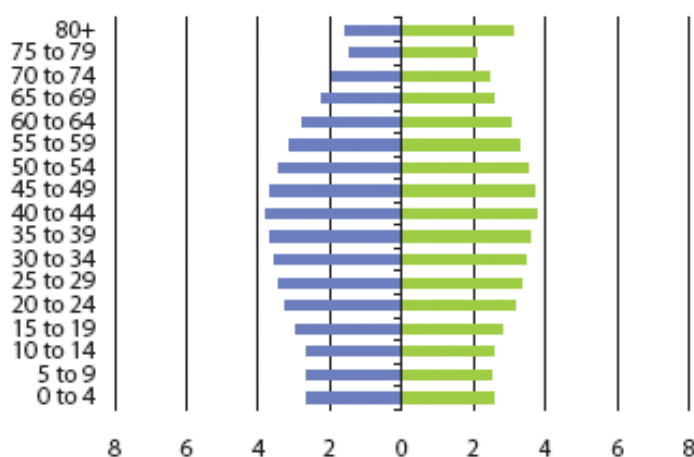
Další významnou surovinou je turecký **mramor**, který vyniká svou barevností a vzory. V Turecku se nachází 3,8 mld. tun využitelného mramoru, což je 40 % světových rezerv. Zpracováním mramoru se v zemi zabývá 1500 převážně soukromých firem a dalších 7500 menších dílen. Turecko ročně vyprodukuje téměř 6,5 mil. m³ mramoru, čímž se řadí na osmé místo ve světovém žebříčku producentů mramoru.

V Turecko také jsou největší a nejkvalitnější rezervy **bóru**, celých 72 % světových zásob bóru se nachází právě na tureckém území. Turecko je tudíž největším producentem bórových minerálů na světě.

Dále se zde nachází bohaté rezervy **železných rud, zinku, magnesitu, živce, kaolínu, bentonitu, baritu, síry** a dalších. Mezi strategické suroviny, kterých je v Turecku dostatek se řadí **uhlí a lignit** (MENRTR 2010).

6.2.3 Omlazení evropské populace

Turecko by pro EU nemuselo být přínosné jen coby surovinová a energetická základna, ale také by mohlo napomoci celkovému „omlazení“ Evropy, díky jeho lidskému potenciálu. Porodnost v Evropské unii je velmi nízká, přibližně 1,5 dítěte na ženu. Podle posledních průzkumů „zachraňují“ pozitivní demografický vývoj Evropy pouze přistěhovalci, díky nimž by měla evropská populace do roku 2025 mírně růst.

Obrázek 19: Populační pyramida v EU (rok 2009)
[zastoupení jednotlivých věkových kohort; vlevo muži, vpravo ženy]

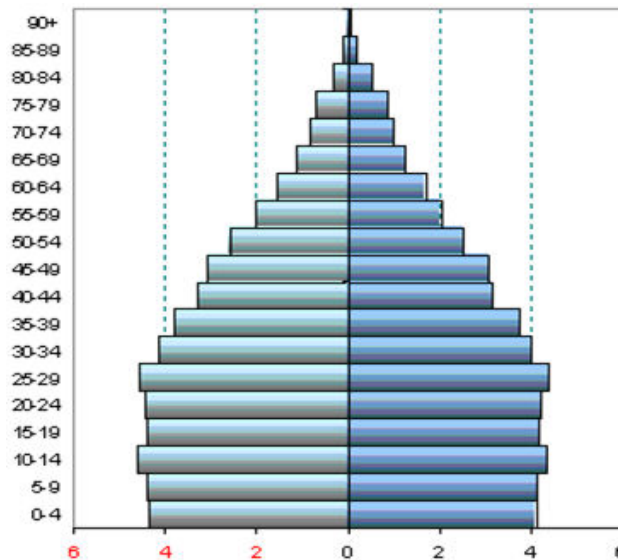
Zdroj: EUROSTAT, 2010

Jak znázorňuje graf, demografická pyramida zemí EU nemá zdaleka ideální tvar. Největší podíl na celkové evropské populaci zauímají lidé mezi 30 a 60 lety, tudíž lidé dosud v produktivním věku. Během 25 let však tyto věkové skupiny přestanou být aktivní a hrozí nebezpečí, že nebude dostatek lidí v produktivním věku k „uživení“ zbylé Evropy.

Následky „nezdravého“ tvaru populační pyramidy nejsou zcela jasné, jisté však je, že stárnutí evropské populace s sebou přinese řadu negativních efektů. Mezi možnými dopady demografického vývoje v EU je možné zmínit:

- 1) Zvýšení celkového ekonomického zatížení pracující populace (v důsledku poklesu počtu lidí v produktivním věku).
- 2) Zvyšování výdajů na lékařskou péči, sociální zabezpečení a penze. Spolu s nimi souvisí i měnící se nároky a požadavky na lékařskou péči v důsledku zvyšujícího se počtu starších lidí. Tyto náklady mohou převýšit ekonomické možnosti i celkové kapacity jednotlivých států a vést až ke kolapsu důchodového i zdravotního systému.
- 3) Stupňující se mezigenerační konflikty způsobené změnami v rozdělování zdrojů a tlakem na poskytování stále většího podílu všech prostředků pro seniory.

Přestože výše jmenované problémy nejsou dosud aktuální, je velmi důležité brát možné důsledky demografických změn v potaz (KUPISZEWSKI 2005).

Obrázek 20: Populační pyramida v Turecku (v roce 2009)
[zastoupení jednotlivých věkových kohort; vlevo muži, vpravo ženy]

Zdroj: TURKSTAT, 2009

Turecko by mohlo být pro EU ve své podstatě „zásobárnou mladých lidí“. Růst turecké populace je nejrychlejší v Evropě a v současné době tvoří přibližně 20 procent tureckého obyvatelstva děti mladší 10 let. Do roku 2002 by podle demografických trendů měla skladba tureckého obyvatelstva dosáhnout optimální úrovně (DOMANIC 2007).

Tento lidský kapitál by s pomocí vhodné vzdělávací politiky a dostatečných investic mohl zajistit trvalý hospodářský rozvoj celého regionu a případně zabránit „demografické krizi“ hrozící Evropské unii (DOMANIC 2007).

6.2.4 Větší rozmanitost

Motto Evropské unie je „jednota v rozmanitosti“. Oficiálně bylo poprvé uvedeno v roce 2004 ve Smlouvě o Ústavě pro Evropu (EC 2010).

Evropské motto vzniklo mimo jiné jako reakce na odpůrce EU, pro které unie představovala nadnárodní útvar potlačující národní identity členských států. Motto by mělo vystihovat multikulturní charakter EU. Totiž, že unie sjednocuje rozličné kultury, jazyky, zvyklosti a tradice, které se podílejí na společném cíli – zachování míru a dosažení prosperity - aniž by se pokoušela o jejich unifikaci (DOMANIC 2007).

Přestože v Evropě žije v současné době více než 15 milionů muslimů a islám by se tudíž mohl považovat za součást evropské kultury, panuje mezi veřejností i vysokými politiky obava, která občas přechází téměř v hysterii, ve spojení s tímto náboženstvím. Islám je v Evropě často bezprostředně spojován s terorismem, což už samo o sobě vyvolává napětí mezi odlišnými náboženskými skupinami.

Turecká vláda se aktivně snaží o mezinárodní vnímání Turecka jako zastávce „vzájemné úcty a dialogu islámské a západní společnosti“. Z tohoto důvodu zahájilo Turecko společně se Španělskem v roce 2005 projekt podpořený OSN „Aliance civilizací“, jehož cílem je odstranění bariér mezi muslimy a křesťany a společný boj proti terorismu, diskriminaci, netoleranci a extremismu (DOMANIC 2007).

Vstup Turecka do Evropské unie by obohatil mnohojazyčnou a multikulturální identitu EU a prokázal, že Evropa není uzavřeným „křesťanským klubem“. Na druhé straně, pokud by EU ukončila spolupráci s Tureckem, většina muslimů žijících v Evropě by si to s největší pravděpodobností vyložila jako důkaz o ideologicko-náboženské uzavřenosti Evropy, ve které není pro jiné, než křesťanské náboženství místo (SOULEIMANOV 2005).

Turecké členství by mohlo ilustrovat křesťanskému i muslimskému světu možnost vzájemné spolupráce a pochopení mezi rozličnými kulturami a poukázat na fakt, že islám a demokracie nejsou neslučitelnými prvky (AKULE 2007).

Turecko by sloužilo jako most mezi islámskou a křesťanskou kulturou a mohlo by výrazně zvýšit možnosti zahraniční politiky a obchodu se státy Blízkého východu a severní Afriky (BARYSCH 2005).

6.2.5 Globální bezpečnost

Povaha bezpečnostních hrozeb v Evropě se díky vyřešení vnitroevropských sporů a globalizačním procesům v posledních desetiletích výrazně změnila. Mezistátní konflikty a občanské války, které dříve pro evropské země představovaly zásadní bezpečnostní riziko, jsou v současné době nahrazeny náboženským terorismem a organizovaným zločinem, kam patří nelegální obchod s lidmi, narkotiky a zbraněmi (SOULEIMANOV 2005).

Mnozí odborníci se shodují, že v oblasti zajištění globální bezpečnosti je Turecko pro EU mnohem důležitějším partnerem, než Evropská unie pro Turecko (BARYSCH 2005). Úzké vztahy Turecka s neklidnými oblastmi, jakými jsou Balkán, Střední východ, Kavkaz, Irán a Irák by mohly posílit úlohu EU a její vliv v těchto oblastech (EC 2009e).

Turecko je aktivním členem NATO již od roku 1952 a disponuje druhou největší armádou v rámci NATO. „V jejím rámci se Turecko účastnilo všech vojenských operací vedených EU, s výjimkou operace v Konžské demokratické republice“ (AKULE 2007, 24). Prostřednictvím dohody mezi EU a NATO přispívá Turecko k zajištění evropské bezpečnostní a obranné politiky, již od jeho vstupu do NATO. Z dlouhodobého bezpečnostního hlediska by mohla být velikost a kvalita turecké armády pro EU výhodou. Turecko by pro Evropu mohlo představovat základnu pro vojenskou logistiku, bezpečnost a obrannou politiku. Vzhledem ke strategické poloze a dlouholetým vztahům se sousedními státy, by došlo k posílení důvěryhodnosti EU v celém regionu a snížilo by se riziko nelegálního obchodu (DOMANIC 2007).

Podle některých odborníků by turecké členství mohlo snížit riziko pocházející z ostatních islámských zemí. Mohlo by zároveň upevnit vzájemnou spolupráci Evropské unie a NATO „při zachování silné transatlantické lobby v rámci EU“ (AKULE 2007, 26)

7. Zhodnocení hypotéz, závěry a doporučení

První část následující kapitoly obsahuje shrnutí poznatků ze studia současných vztahů Turecka a Evropské unie. Další část kapitoly hodnotí ekonomickou vyspělost Turecka v porovnání s vybranými členskými státy, poté následuje analýza argumentů pro a proti členství Turecka v EU a rozbor možných dopadů. V závěru kapitoly jsou zhodnoceny hypotézy, vyvozeny závěry a doporučení.

7.1 Shrnutí analýzy současných evropsko-tureckých vztahů

Provázanost Evropy a Turecka je patrná od pradávna. Zlomovým rokem v tureckém vývoji i ve vývoji vzájemných vztahů bylo založení Turecké republiky a následná vláda Mustafa Kemala, jehož ač radikální a mnohdy nedemokratické reformy, přeměnily zaostalý islámský stát na dynamickou, západně orientovanou ekonomiku (viz. kapitola 2.2). **Současné vztahy Evropské unie a Turecka** jsou tudíž výsledkem více než stoleté vzájemné kooperace na diplomatické, ekonomické i kulturní úrovni. Poprvé zažádalo Turecko o členství v Evropském hospodářském společenství v roce 1959, roku 1963 se stalo jeho přidruženou zemí. Od roku 1995 je Turecko součástí společné evropské celní unie. V roce 1999 mu byl přidělen status kandidátské země. Tímto rokem začalo v Turecku „období proevropských reforem“. Šest let poté byly s Tureckem zahájeny vstupní pohovory, které byly však v roce 2005 označeny za „pohovory s otevřeným koncem“ (kapitola 3.2.2).

Díky společné celní unii existují mezi Tureckem a Evropskou unií **velmi úzké obchodní** vztahy. Evropská unie je největším partnerem Turecka v oblasti vývozu i dovozu. V rámci společného obchodu dochází k výměně komodit v první řadě v oblasti strojírenství, automobilového a textilního průmyslu. V důsledku ekonomické krize se v poslední době objem evropsko-tureckého obchodu výrazně snížil (kapitola 4.1).

Turecko je jedním z klíčových partnerů Evropské unie v oblasti **evropské bezpečnostní a obranné politiky**, a to především v černomořské oblasti, střední Asii a na území Blízkého a Středního východu. Turecká zahraniční politika se prakticky shoduje s evropskou, rozchází se pouze v několika oblastech. Z dlouhodobého hlediska se jedná o problematiku Kypru a

Arménie, v současné době Turecko nesouhlasí s názory EU ve spojitosti se sankcemi na Irán (kapitola 4.2).

Evropská unie podporuje **turecký reformní proces**, mimo jiné i formou finanční pomoci (pro období 2007 - 2013 byla stanovena ve výši 4,8 mld. eur). Tato finanční podpora je využívána k ochraně životního prostředí a zlepšení infrastruktury v Turecku. Reformní proces je pravidelně hodnocen Evropskou komisí. Výrazné pokroky byly v Turecku zaznamenány v podnikání a průmyslové politice, dodržování lidských práv a v energetice. Na druhé straně Turecko stále výrazně zaostává v oblasti sociální politiky, politiky nezaměstnanosti a zemědělství. Také úroveň korupce je v Turecku velmi vysoká a protikorupční opatření jsou dosud nedostatečná (kapitola 4.4).

Co se týče **sporných aspektů** v evropsko-tureckých, mezi které se řadí „Kyperský problém“, „Kurdská“ a „Arménská otázka“, byl v jejich řešení zaznamenán v posledních několika letech nezanedbatelný vývoj.

Počátky **kyperského problému** se objevily na počátku 50. let 19. století, kdy na ostrově došlo k prvním střetům mezi tureckým a řeckým etnikem. Od šedesátých let 20. století se do kyperského problému začaly vměšovat postupně řecká i turecká vláda. K vyhocení situace došlo v roce 1974, kdy řecká armáda zorganizovala na Kypru vojenský převrat a dosadila tam svou loutkovou vládu. Reakcí Turecka bylo vyslání své armády na ostrov (pod oficiální záminkou ochrany turecké menšiny) a zabránění 37% území. V severní – turecké části Kypru vyhlásilo Turecko v roce 1983 Tureckou republiku severního Kypru, která však byla mezinárodním společenstvím uznána za nelegální a je plně ekonomicky i politicky závislá na Turecku. V roce 2002 učinila turecká vláda významný diplomatický krok, když v rámci Annanova plánu podpořila sjednocení ostrova. K jeho realizaci nedošlo jen z důvodu odmítnutí řecké strany. Navzdory odmítání spolupráce, řecká část ostrova – oficiálně uznaná Kyperská republika vstoupila v roce 2004 do Evropské unie.

Budoucí vývoj kypersko-tureckých vztahů je velmi těžko odhadnutelný. Turecko do dnešní doby vnímá přijetí Kyperské republiky do EU jako zásadní křivdu a odmítá akceptovat jeho členství v unii. V současné době blokuje své přístavy a letiště pro kyperské lodě a letadla, což EU hodnotí jako největší překážku možného budoucího tureckého členství (kapitola 4.5.1).

Problémy kurdské menšiny se v Turecku objevily po roce 1923, kdy vláda zahájila cílené utlačování tohoto etnika, které mělo vést k vymýcení kurdské kultury a asimilaci Kurdů. Ke střetům mezi kurdskými ozbrojenci a tureckou armádou docházelo prakticky nepřetržitě až do poloviny 80. let, kdy vyvrcholily řadou masakrů se 40 000 oběťmi na životech. Důsledkem těchto bojů bylo oslabení turecké ekonomiky a především poškození turecké mezinárodní image a snahy o plnohodnotnou demokracii. Vzájemné ataky kurdských extrémistů a turecké vlády přetrvávaly až do konce 20. století, kdy se podařilo zatknout a uvěznit hlavního vůdce kurdských povstalců.

V současné době usiluje turecká vláda o mírové řešení kurdské otázky. Prezident Erdogan vyhlásil mírový plán založený na kompenzaci a nápravě desítky let trvajících křivd vůči Kurdům. Zároveň od roku 1989 probíhá v oblasti jihovýchodní Anatólie rozvojový projekt GAP, který by měl vyřešit zemědělskou i průmyslovou zaostalost regionu. Tyto diplomatické kroky jsou z velké míry ovlivněny snahou Turecka o členství v EU.

Otázka **turecko-arménských** vztahů je v současné době na nadějně cestě k rozřešení, neboť 10. 10. 2009 byly po téměř sto letech obnoveny vzájemné diplomatické vztahy. Napjaté vztahy mezi těmito zeměmi vznikly reakcí na genocidu Arménů během první světové války, při níž turecký „Výbor pro jednotu a pokrok“ připravil o život 150 000 obětí. Od roku 1994 vládne mezi Tureckem a Arménií příměří dojednané ruskou diplomacií. Zásadním bariérou vzájemných styků již není samotný akt genocidy, ale neochota turecké vlády přijmout zodpovědnost za tuto část své minulosti. Turecko akt vyvraždění Arménů označuje za následek „občanské války v kontextu světové války“. Obhajobou tureckého postoje je fakt, že se k této historické epoše doposud nevyjádřilo OSN. Dalším důvodem tureckého zapírání genocidy je pravděpodobně obava z požadavků kompenzací a válečných reparací arménským obětem a praktické přiznání stoleté „turecké lži“. Obnovení turecko-arménských vztahů není pouze diplomatickou otázkou, ale také otázkou budoucího rozvoje a prosperity celého Kaspického regionu.

7.2 Zhodnocení ekonomické úrovně Turecka

Ekonomická „nezralost“ Turecka je velmi významným argumentem proti jeho členství v EU. Turecká ekonomika je bezpochyby velmi zaostalá v porovnání s členy evropské patnáctky, avšak hovoříme-li o připravenosti turecké ekonomiky k vstupu do EU, je vhodnější posuzovat její úroveň podle ekonomické vyspělosti mladších členů unie. Ke komparaci byli vybráni dva nejmladší členové EU a Polsko (vzhledem k větší podobnosti s Tureckem z hlediska velikosti populace).

Co se týče **základních ekonomických údajů**, je Turecko podle GDP na obyvatele relativně bohatou zemí, především ve srovnání s Rumunskem a Bulharskem. Oproti Polsku bylo v roce 2008 turecké GDP pp o více než 3000 USD nižší. Tento rozdíl je poměrně výrazný, avšak podle dosavadního dynamického růstu turecké ekonomiky (viz kapitola 6.2.1), zvyšujícím se tempu produktivity a přílivu zahraničními investic do země by se, navzdory ekonomické krizi, měl GDP vyvíjet nadále velmi příznivě. Zásadním problémem zůstává neefektivnost tureckého zemědělství, která zaostává za Polskem i Bulharskem. Jeho úroveň je sice srovnatelná s rumunským zemědělstvím, avšak vzhledem k několikanásobně větší rozloze Turecka je již dnes zřejmé, že Turecko nemůže počítat s výraznou podporou ze zdrojů evropské unie.

V **hodnocení konkurenceschopnosti** podle světového ekonomického fóra, se turecká ekonomika, stejně jako Polsko a Rumunsko nachází ve fázi přechodu z ekonomiky „tažené efektivností“ do stádia „tažené inovací“ (viz kapitola 5.2). Bulharská ekonomika zůstává stále ve stádiu taženém efektivností.

V žebříčku konkurenceschopnosti všech světových ekonomik se Turecko umístilo na 61. místě - tedy 15 pozic za Polskem, avšak před Rumunskem i Bulharskem. Oproti zbylým porovnávaným státům Turecko vyniká vysoce rozvinutou infrastrukturou, velikostí domácího trhu i rozměrem působnosti na zahraničním trhu a dostatečnou sofistikovaností obchodu. Na druhé straně Turecko hluboce zaostává za ostatními státy v oblasti zdravotnictví a primárního i vyššího vzdělání, s čímž souvisí největší ekonomický problém Turecka (a současně jeho největší konkurenční nevýhoda) - neefektivnost pracovního trhu.

V oblastech makroekonomické stability, tržní efektivity, sofistikovanosti finančního trhu, inovace a technologické vyspělosti se mezi Tureckem a ostatními porovnávanými státy nevyskytly žádné výrazné rozdíly.

Turecká ekonomika se ve srovnání s vybranými „mladými“ členy Evropské unie jeví dostatečně rozvinutá a konkurenceschopná. V případě, že by EU kladla v rámci rozšiřovacího procesu větší důraz na ekonomickou úroveň a s ní související vazby, než na kulturně ideové odlišnosti, neměl by turecký vstup představovat výrazný problém.

7.3 Potenciální přínosy a hrozby vstupu Turecka do EU

Jeden z nejčastěji udávaných argumentů odpůrců tureckého členství je **islám jako majoritní náboženství** a s ním související obava z „islamizace“ Evropy a ztráty evropské identity. Obavy z „islamizace“ Evropy se mohou zdát být na místě, avšak proces míšení kultur i náboženství je v Evropě patrný již řadu let a nepřijetím Turecka do EU tento proces jistě nezastaví (kapitola 6.1.1). Protiargumentem k tomuto tvrzení je fakt, že členství islámské země (přestože je Turecko sekulárním státem) by mohlo pozitivně působit na muslimy žijící v Evropě, kteří by v opačném případě mohli inklinovat k radikálním hnutím. Turecká vláda se aktivně snaží o mezinárodní vnímání Turecka jako zastánce „vzájemné úcty a dialogu islámské a západní společnosti“. Turecké členství by navíc obohatilo mnohojazyčnou a multikulturní identitu EU a dokázalo, že Evropa není jen „křesťanským klubem“, ale je demokratickým a flexibilním společenstvím ve všech ohledech (kapitola 6.2.4).

Další hrozbou se jeví dopad **velikosti Turecka** na rozložení sil v jednotlivých orgánech Evropské unie. Turecko by se vzhledem k velikosti populace mohlo stát zemí s nejvyšším počtem obyvatel. Jeho možný vliv v rámci EU je velmi těžké předpovědět. Turecko by díky vysokému počtu obyvatel jistě nebylo bezvýznamným členem. Velikost jeho vlivu by však závisela především na tom, jak velkou pravomoc by byla Evropská unie ochotna Turecku poskytnout a jaké kroky by podnikla, aby případný vliv omezila. K dispozici má možnost zahrnout předběžná opatření, omezující budoucí vliv Turecka do vstupního balíčku, či provedení změn v rozhodovacím systému orgánů EU (kapitola 6.1.2).

Ve srovnání s některými vyspělými státy je **turecká ekonomika** na velmi nízké úrovni. V současné době odpovídá GDP Turecka přibližně pěti procentům GDP Evropské Unie, což je vzhledem k jeho populaci a velikosti velmi málo. Dlouhodobým problémem Turecka je také vysoká míra inflace, u které je však v posledních deseti letech vidět výrazná sestupná tendence, v roce 2009 dosáhla 6,9 %. V případě pokračování dosavadního vývoje by se v nejbližších letech mohla inflace v Turecku dostat na „vytoužených“ 5 % (kapitola 6.1.3). Výhodou Turecka oproti evropským zemím je v současné době dynamický růst GDP díky zvyšujícímu se tempu produktivity a přílivu zahraničních investic. Mezi lety 2002 a 2007 byl růst tureckého GDP jedním z nejrychlejších na světě. V tomto období se také v Turecku podařilo zásadně snížit úrokovou míru, vládní dluh a schodek rozpočtu. V případě podobného budoucího ekonomického vývoje by Turecko mohlo výrazně zvýšit konkurenceschopnost EU (kapitola 6.2.1).

Na rozdíl od GDP a inflace, o kterých můžeme tvrdit, že je má turecká vláda v současné době pod kontrolou, zůstává „brzdou“ turecké ekonomiky enormně vysoká **míra nezaměstnanosti**. V roce 2009 bylo v Turecku oficiálně zaměstnáno necelých 50% populace. Nekonrolovatelná úroveň nezaměstnanosti je dána několika faktory; mladá pracovní síla přibývá rychleji, než se daří vytvářet nové pracovní pozice, vzhledem k nízké úrovni vzdělání téměř dvou třetin turecké populace není pracovní trh prakticky vůbec flexibilní a mezi jednotlivými oblastmi Turecka existují výrazné rozdíly, které se s postupnou industrializací stále prohlubují. Obavy z masivní migrace levné turecké pracovní síly do Evropy jsou tudíž oprávněné (kapitola 6.1.4).

Další obavou spojenou s tureckým členstvím je **struktura turecké ekonomiky** a především již výše zmiňované neefektivní zemědělství (kapitola 6.1.5). V případě, že by Evropská unie před vstupem Turecka nezměnila strategii společné zemědělské politiky, mohlo by dotování tureckého zemědělství vést až celkovému kolapsu evropského zemědělského sektoru.

Významným argumentem proti tureckému členství je **dodržování základních práv a svobod**. Téměř ve všech oblastech lidských práv už Turecko udělalo určitý pokrok, avšak k dosažení evropských standardů musí vynaložit ještě velké úsilí. Mezi nejčastěji kritizované patří vězeňský systém, svoboda vyznání, rovnoprávnost pohlaví, dodržování práv dětí a práva menšin (kapitola 6.1.6).

Strach z **nových evropských hranic** a nových východních sousedů je dalším argumentem proti tureckému členství. Odstranění turecko-evropských hranic by podle některých názorů mohlo vést k rozšíření ilegálního obchodu s drogami, zbraněmi a lidmi a k šíření terorismu. Mnozí odborníci se ovšem shodují, že v oblasti zajištění **globální bezpečnosti** je Turecko pro EU mnohem důležitějším partnerem, než Evropská unie pro Turecko. Pro toto tvrzení existuje několik důvodů; Turecko je aktivním členem NATO s druhou největší armádou a má úzké vztahy se sousedními zeměmi i s neklidnými regiony. To by mohlo posílit důvěryhodnost EU a její vliv v těchto oblastech a právě naopak omezit ilegální obchod i hrozbu teroristických útoků (kapitola 6.2.5).

Jedním z nejvýznamnějších ekonomických přínosů tureckého členství by pro EU byla výrazně jednodušší dostupnost **fosilních paliv** a dalších **nerostných surovin**. Turecko v podstatě tvoří energetický koridor mezi východem a západem. Na jeho území se nachází velmi hustá síť produktovodů, které mohou zajistit nezávislost Evropy na dodávkách zemního plynu z Ruska. Poslední projekt plynovodu zvaný Nabucco, který byl schválen koncem roku 2009, by měl vést plyn z Iránu a Iráku přes Turecko až do Rakouska. Co se týče nerostných surovin, řadí se Turecko mezi největší exportéry zlata, mědi, chrómu, mramoru i bóru (kapitola 6.2.2).

Poslední polemika se týká **turecké populace**. Přestože je vysoký počet tureckého obyvatelstva obecně vnímán jako argument proti tureckému členství, mohl by stárnoucí Evropě v mnoha ohledech „pomoci“. Vzhledem k demografickým trendům v EU hrozí, že v horizontu 25 až 35 let bude v Evropě výrazný nedostatek pracovně aktivního obyvatelstva, což by s sebou neslo řadu negativních důsledků. Lidský kapitál Turecka by s pomocí vhodné vzdělávací politiky a dostatečných investic mohl zajistit trvalý hospodářský rozvoj celého regionu a zabránit demografické krizi hrozící Evropské unii (kapitola 6.2.3).

V demokratickém společenství jakým je Evropská unie, je významným prvkem v rozhodování **názor** jejích **občanů**. V případě, že by k otázce tureckého členství proběhlo referendum, 41% respondentů by se podle posledních průzkumů stavělo pro vstup, zatímco 52% proti. V případě, že by Evropská unie poslechla „hlas“ veřejnosti, Turecko by se s největší pravděpodobností členem EU nestalo (kapitola 6.1.8).

7.4 Vyhodnocení hypotéz

S ohledem na cíl práce byly stanoveny čtyři základní hypotézy, jejichž zhodnocení se věnuje následující kapitola.

První hypotéza „*Integrace Turecka do Evropské unie není možná vzhledem k nepřekonatelným kulturním, náboženským a geografickým rozdílům*“ byla na základě dostupných studií vyvrácena.

Přestože se od sebe turecká a „evropská“ **kultura** v mnoha směrech liší, dlouhodobý vývoj turecké společnosti inklinuje čím dál intenzivněji k „evropským ideálům“. Více než desetiletý reformní proces v rámci přístupového řízení ovlivnil tureckou společnost ve všech oblastech a ve většině z nich dosáhl příznivých výsledků. V oblastech lidských práv nebyl reformní proces doposud dostačující, avšak turečtí politici jsou v tomto ohledu velmi otevření dalším krokům řešení (viz kapitoly 3.2 a 6.1.6.)

Jak bylo nastíněno v kapitole 6.1.1, **náboženská odlišnost** by neměla být ze strany EU vnímána jako problém, nýbrž jako výzva. Evropská unie by mohla posílit diplomatické vztahy s muslimskými a zeměmi, pozitivně působit na muslimy žijící v Evropě a současně dokázat, že její motto „jednota v rozmanitosti“ není pouhým klišé.

Z **geografického pohledu** leží Turecko prakticky celé mimo evropský kontinent. Jeho dějiny jsou ale s Evropou nerozlučně spjaté. Historický vývoj Turecka i Evropy se po staletí vzájemně prolínal a ovlivňoval (viz. kapitola 2). Oproti ostatním blízkovýchodním státům je Turecko nesrovnatelně více spjato s Evropou. Navíc by pro EU, i přes obavy z nových sousedících států, byla geografická poloha Turecka strategicky výhodná z pohledu globální bezpečnosti i přístupu k fosilním palivům.

Druhou hypotézou bylo tvrzení, že „*Nízká rozvinutost turecké ekonomiky a vysoká míra nezaměstnanosti v Turecku by omezovala ekonomický rozkvět a konkurenceschopnost celé unie*“. První část hypotézy, týkající se úrovně turecké ekonomiky, byla věnována celá 5. kapitola a kapitola 6.1.3. První část hypotézy se podařilo vyvrátit. Úroveň turecké ekonomiky je v mnoha ohledech výrazně nižší, než ekonomická úroveň členských států EU. Srovnáváme-

li však tureckou ekonomiku s některými z nejmladších členů EU, vychází pro ni hodnocení velmi pozitivně. Vzhledem k současné dynamice růstu tureckého GDP, se turecké členství z ekonomického hlediska může jevit jako konkurenční výhoda. Druhá část hypotézy zůstala nevyvrácena. Turecký trh práce je katastrofálním stavu a obavy z masivní migrace levné a nesofistikované turecké pracovní síly do Evropy jsou oprávněné. Na druhou stranu nelze opomenout fakt, že Evropa „stárne“ a v horizontu 25 až 35 let zde bude pravděpodobně nedostatek lidí v aktivním věku. V případě zlepšení tureckého vzdělávacího systému by migrace Turků do Evropy za prací mohla mít nakonec na EU pozitivní efekt.

Třetí hypotéza „*Turecko by se po vstupu do EU stalo nejlidnatější členskou zemí a výrazně by ovlivnilo směr evropské politiky*“ vychází z demografických prognóz vývoje evropské i turecké a evropské populace. Turecko by v době svého vstupu do EU mělo nejvíce obyvatel ze všech členských států, což by v případě zachování současné rozhodovací legislativy mohlo vést k silnému vlivu Turecka v orgánech EU. Evropská unie má však řadu nástrojů, jejichž pomocí může zabránit možnému vlivu Turecka v Radě EU, Evropském parlamentu, Komisi i v Evropské radě. Evropská unie by měla být i po přijetí Turecka schopná efektivně a nezávisle rozhodovat, což ilustruje kapitola 6.1.2. Hypotéza tedy byla vyvrácena.

Poslední hypotéza „*Vysoce rozvinuté diplomatické i obchodní vztahy Turecka s jeho sousedními státy a dalšími islámskými zeměmi by mohlo zvýšit globální bezpečnost Evropské unie*“ nebyla vyvrácena. S odvoláním na kapitoly 6.2.2 a 6.2.5 bylo prokázáno, že Turecko je pro EU v oblasti globální bezpečnosti velmi důležitým partnerem. Turecko je aktivním členem NATO a řadu let se podílí na bezpečnostní politice EU. Díky úzkým vztahům se sousedními zeměmi a neklidnými regiony by turecké členství mohlo posílit důvěryhodnost EU a její vliv v těchto oblastech a současně omezit ilegální obchod s lidmi, drogami a alkoholem. Turecké členství by díky „islámské povaze státu“ mohlo pozitivně působit na muslimy žijící v Evropě i na ostatní islámské státy a omezit hrozbu teroristických útoků.

Ze studie vyplývá, že současné vztahy Turecka a Evropské unie jsou na velmi dobré úrovni. Z velké části je to dáno silnou motivací Turecka ke vstupu do EU a fungování společné celní unie. V posledních pěti letech se mezi představiteli EU množí názory, že turecká přístupová jednání mají otevřený konec a nemusí bezpodmínečně končit vstupem do EU. Tyto polemiky vnesly do vzájemných vztahů jistou formu disharmonie a zpomalily turecký reformní proces.

Posledních čtyřicet let turecko-evropských vztahů přináší poměrně jasný důkaz, že Turecko se intenzivně snaží přiblížit evropskému světu. V rámci snah vstoupit do EU je ochotné podstoupit zcela radikální reformní procesy, překonávat po desítky let zakořeněné kulturní i politické bariéry vnitřního i mezinárodního charakteru. Po ekonomické stránce by přijetí Turecka pro EU díky současné úrovni a dynamice turecké ekonomiky rozhodně nepředstavovalo neúnosnou zátěž. S jeho vstupem by došlo k „hmatatelnému“ propojení islámského a křesťanského světa, což by významně posílilo mezinárodní důvěryhodnost EU i její bezpečnost.

Vstup Turecka do Evropské unie představuje složitou výzvu, k jejímuž zhodnocení je třeba zahrnout nepřehledné množství faktorů a především si udržet nad celou problematikou globální nadhled. Přestože by případný vstup Turecka do Evropské unie přinesl nemalé problémy a vyžadoval řadu změn jak v Turecku, tak i v samotné EU, po desetiletých intenzivních snahách Turecka se autorovi jeví plnohodnotné členství Turecka jako přirozené vyústění dlouhodobých vztahů, které by v konečné fázi mohlo být pro obě strany přínosné.

8. Závěr

Cílem diplomové práce bylo analyzovat **současné evropsko-turecké vztahy**, pomocí komparace s některými členy EU **zhodnotit ekonomickou úroveň** Turecka a definovat **možné následky tureckého členství** v EU. Cíle práce byly splněny.

Diplomová práce ukázala, že současné vztahy Turecka a Evropské unie jsou velice úzké, především v oblasti ekonomické spolupráce, zahraniční politiky a reformních procesů. Turecko je v současné době považováno za jednu z nejdynamičtějších světových ekonomik, především díky rostoucím zahraničním investicím a zvyšující se produktivitě. Na druhé straně v této zemi dosud nebyla vyřešena problematika extrémní nezaměstnanosti. Vstup Turecka do EU by zasáhl většinu oblastí evropské společnosti, míšením jednotlivých kultur počínaje a evropskými rozhodovacími pravomocemi konče. V celkové analýze však možné pozitivní důsledky tureckého členství převýšily vlivy negativní.

„Skutečné bohatství z obchodu nastává, pokud spolu směřují co možná nejrozmanitější lidé - a pokud takových lidí dokáže být co nejvíce. Být různí je dar, ne komplikace. Je to pokladnice, ze které můžeme těžit. Je to základ naší moderní společnosti a tajemství bohatství našich ekonomik“ (SEDLÁČEK 2008).

Úzká spolupráce Turecka a EU by se měla nadále prohlubovat, neboť právě jejich odlišnosti mohou být největší konkurenční výhodou na světovém trhu. Vstup Turecka do EU by měl být považován za přirozené vyústění vzájemných vztahů. Jeho přijetí není nutné uspěchat. Pokud by k němu došlo v delším časovém horizontu, mohly by být na něj oba partneři dostatečně připraveni.

Seznam použité literatury

- [1] AKSIT, S. et.al. Turkey watt EU member state´s perception on Turkey´s accession to the EU. [online]. Ankara: Center for European Studies, 2009. 230 s. ISBN: 978-605-89751-2-5 [cit. 2009-4-15]. Dostupný z WWW: <http://sinan.ces.metu.edu.tr/dosya/turkey_watch_en.pdf>
- [2] AYLIFFE, R. et. al. Turecko. Brno: Nakladatelství JOTA, 2002. 1005 s. ISBN 80-7217-056-2
- [3] BAKANLIGI, D. *Turkey and the European Union: An Overview*. 1st ed., Turkey: The Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, 2001. 156 s. ISBN975-7307-63-7
- [4] BARYSCH, K. et.al. Why Europe Should Embrace Turkey. London: Centre for European Reform, 2005. 82 s. ISBN 1-901-229-63-7
- [5] BUSINESSINFO. Turecko: Souhrnné teritoriální informace [online]. 2009 [cit. 2009-12-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/turecko/1000802/>>
- [6] CIA The Word Factbook. *CIA* [online]. 2009 [cit. 2009-12-5]. Dostupný z WWW: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>>
- [7] DADRIAN V. Dokumenty z oficiálních tureckých a německých archivů. *Konference Arménská genocida* [online]. 2006 [cit. 2009-12-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.jaromirstetina.cz/senat/konference/konference-armenska-genocida.html>>
- [8] DUYNAMAZ, S. Facts about Turkey. Istanbul: Turkish News Agency, 1999. 515 pgs. ISBN975-19-2304-2
- [9] EMWIS. MEDA (Financial and technical measures to accompany the reform of economic and social structures in the framework of the Euro-Mediterranean partnership). [online]. 2007 [cit. 2009-12-07]. Dostupný z WWW: <http://www.emwis.org/MEDA/about_meda.htm>
- [10] EURACTIV. Dohoda mezi Tureckem a Arménií ohrožena sporem o Karabach. [online]. 2009b [cit. 2009-12-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/clanek/dohoda-mezi-tureckem-a-armenii-ohrozena-sporem-o-karabach-006605>>

- [11] EURACTIV. Turecko do Unie? Evropané si nejsou jisti. [online]. 2010 [cit. 2010-03-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.euractiv.cz/budoucnost-eu/clanek/turecko-do-unie-evropane-si-nejsou-jisti-007006>>
- [12] EURACTIV. Unie tlačí Turky k otevření hranice s Arménií. [online]. 2009a [cit. 2009-12-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/clanek/unie-tlaci-turky-k-otevreni-hranice-s-armenii-005880>>
- [13] EUR-LEX. [online]. 2005 [cit. 2009-12-07]. Dostupný z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=cs&ihmlang=cs&lng1=cs,mt&lng2=cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,sl,sv,&val=399493:cs&page=>>>
- [14] EUROBAROMETR. Attitudes towards European Union Enlargement. [online]. 2006 [cit. 2010-04-10]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_255_en.pdf>
- [15] EUROBAROMETR. Views on European Union enlargement. [online]. 2009 [cit. 2010-04-10]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_257_sum_en.pdf>
- [16] EUROPEAN COMMISSION . Accession criteria. [online]. 2009a [cit. 2009-12-07]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/criteria/index_en.htm>
- [17] EUROPEAN COMMISSION . EU-Turkey relations. [online]. 2009b [cit. 2009-12-09]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/turkey/relation/index_en.htm>
- [18] EUROPEAN COMMISSION . Issues arising from turkey's membership perspective. [online]. 2004 [cit. 2009-12-07]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/issues_paper_en.pdf>
- [19] EUROPEAN COMMISSION. IPA Regional Development Programmes in Turkey. [online]. 2010 [cit. 2010-4-14]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/ipa/turkey_development_en.htm>

- [20] EUROPEAN COMMISSION. Společná zemědělská politika. *Europa*. [online]. 2009c [cit. 2010-03-17]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/agriculture/publi/capexplained/cap_cs.pdf>
- [21] EUROPEAN COMMISSION. Turkey – EU Bilateral Trade and Trade With The World. [online]. 2009d [cit. 2010-4-14]. Dostupný z WWW: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113456.pdf>
- [22] Globální hráč: Vnější vztahy Evropské unie. Lucemburk: Úřad pro úřední tisky Evropských společenství, 2005. 22 s. ISBN 92-894-7421-1
- [23] HANSA, K. Hrůzy východu. Praha: [s. n.], 2006. 154 s. ISBN 80-239-8157-9.
- [24] HUGHES, K. Turkey and the European Union: Just Another Enlargement? *Friends of Europe working paper* [online]. 2004 [cit. 2009-12-10]. Dostupný z WWW: <http://www.cdu.de/en/doc/Friends_of_Europe_Turkey.pdf>
- [25] KRÁL, D. et al. *Bulharsko, Rumunsko- a kdo dále? Perspektivy dalšího rozšíření Evropské unie ze strany nových členských zemí a čekatelů*. Praha: Institut pro Evropskou politiku Europeum, 2007. 113 s. ISBN978-80-86993-06-X
- [26] KUPISZEWSKI, M. et. al. Impact of future demographic trends in Europe. *Central European Forum for Migration Research* [online]. 2005 [cit. 2010-4-15]. Dostupný z WWW: <[http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/population/impact pop trends report 2005.pdf](http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/population/impact_pop_trends_report_2005.pdf)>
- [27] MANNERS, I., WHITMAN, G. R. *The Foreign Policies of European Union Member States*. 1st ed. New York: Manchester University Press, 2000. 284 pgs. ISBN 07190-5779-5
- [28] MINISTRY OF ENERGY AND NATURAL RESOURCES OF THE REPUBLIC OF TURKEY. Natural resources. [online]. 2010 [cit. 2010-4-15]. Dostupný z WWW: <http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=en&sf=webpages&b=tabiikaynaklar_N&bn=216&hn=&nm=40718&id=40718>
- [29] NABUCCO. Gas Pipeline Project [online]. 2010 [cit. 2010-04-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.nabucco-pipeline.com/project/project-description-pipeline-route/project-description.html>>

- [30] NUGENT, N. Turkey's Membership Application: Implications for the EU. *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*. 2005, roč. 5, č. 26 [online].[cit. 2010-3-16]. Dostupný z WWW: <<http://www6.miami.edu/eucenter/nugentfinal.pdf>>
- [31] OEZ. Kypr. *EUROSKOP věcně o Evropě* [online]. 2009 [cit. 2009-12-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.euroskop.cz/551/sekce/kypr-v-evropske-unii/>>
- [32] PAHRE, R. The Myths of Turkish Influence in the European Union. *Journal compilation* [online]. Oxford: Blackwell Publishing, 2009, roč. 2, č. 47, s. 298-313 [cit. 2010-4-10]. Dostupný z WWW: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&hid=13&sid=825d8cc3-8db2-4277-9242-6c676c29b609%40sessionmgr14>>
- [33] PIEPER, M. Pracovní dokument o zvláštní zprávě č. 16/2009 Evropského účetního dvora týkající se řízení předvstupní pomoci pro Turecko Evropskou komisí. *Výbor pro rozpočtovou komoru*. [online]. 2010 [cit. 2010-04-12]. Dostupný z WWW: <http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/cont/dt/803/803471/803471cs.pdf>
- [34] PIRICKÝ, G. *Turecko: Stručná historie států*. Praha: Libri, 2006. 198s. ISBN 080-7277-323-2
- [35] PRIME MINISTRY OF REPUBLIC OF TURKEY. *GAP: Latest situation on southeastern Anatolie Project* [online]. 2006 [cit. 2009-12-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.gap.gov.tr/English/Genel/sdurum.pdf>>
- [36] ROUBEN, P. The Armenian Genocide: Context and Legacy. *Social Education: The Official Journal of the National Council for the Social Studies* [online]. 1991 [cit. 2009-11-2]. Dostupný z WWW: <http://www.armenian-genocide.org/Education.56/current_category.117/resourceguide_detail.html#full_text>
- [37] SCHWAB, K. et al. The Global Competitiveness Report 2009 – 2010. *World Economic Forum*. Geneva: SRO-Kundig, 2009. ISBN-13: 978-92-95044-25-8 [cit. 2010-4-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.weforum.org/pdf/GCR09/GCR20092010fullreport.pdf>>
- [38] STEJSKALOVÁ, K. Merkelová je nadále proti vstupu Turecka do EU. [online]. 2010 [cit. 2010-04-15]. Dostupný z WWW: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropskaunie/_zprava/713843>

- [39] TCMB. [online]. 2009 [cit. 2010-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/eng/>>
- [40] TCHOBOIAN H. Evropská unie a popírání genocidy Arménů ze strany Turecka. *Konference Arménská genocida* [online]. 2006 [cit. 2009-12-18]. Dostupný z WWW: <<http://www.jaromirstetina.cz/senat/konference/konference-armenska-genocida.html>>
- [41] TUNKROVÁ, L., ŠARADÍN, P. Turecko a Evropská unie: česká a turecká perspektiva. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. 153 s. ISBN 978-80-244-1875-9
- [42] TURKSTAT. Facts and Figures 2009. *Turkish statistical institute* [online]. 2009 [cit. 2010-03-25]. Dostupný z WWW: <http://webcache.googleusercontent.com/custom?q=cache:3gmVvNSU7qIJ:www.turkstat.gov.tr/IcerikGetir.do%3Fistab_id%3D4+Share+of+sectors&cd=1&hl=en&ct=clnk&client=google-coop-np>
- [43] TURKSTAT. *Turkish statistical institute* [online]. 2010 [cit. 2010-02-25]. Dostupný z WWW: <http://www.turkstat.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=39&ust_id=11>
- [44] YALÇINTAS M. Turkish businessman: Reform process counts more than actual EU accession. *Euractiv* [online]. 2008 [cit. 2009-12-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.euractiv.com/en/trade/turkish-businessman-reform-process-counts-actual-eu-accession/article-174148>>

Citace

- [45] AKULE, D. Členství Turecka v EU z lotyšského pohledu: Proč by nás tato otázka měla zajímat? *Bulharsko, Rumunsko- a kdo dále? Perspektivy dalšího rozšíření Evropské unie ze strany nových členských zemí a čekatelů*. Praha: Institut pro Evropskou politiku Europeum, 2007. 113 s. ISBN978-80-86993-06-X
- [46] BUSINESSINFO. Energetický profil Turecka [online]. 2010 [cit. 2010-4-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/turecko/turecko-energetika-ropa-plyn-uhli-voda/1000802/56779/?page=2>>
- [47] CUPALOVÁ, M. Proces o zrušení vládní Strany Spravedlnosti a rozvoje v Turecku. *Parlamentní institut* [online]. 2008 [cit. 2009-12-15]. Dostupný z WWW:

<<http://www.euractiv.cz/budoucnost-eu/analyza/proces-o-zruseni-vladni-strany-spravedlnosti-a-rozvoje-v-turecku>>

- [48] DOMANIÇ, S. Vstup Turecka do Evropské unie: Výhodný pro obě strany? Možný pro obě strany? *Bulharsko, Rumunsko- a kdo dále? Perspektivy dalšího rozšíření Evropské unie ze strany nových členských zemí a čekatelů*. Praha: Institut pro Evropskou politiku Europeum, 2007. 113 s. ISBN978-80-86993-06-X
- [49] EVROPSKÝ PARLAMENT. Zpráva o pokroku Turecka za rok 2009. [online]. 2010 [cit. 2010-4-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pub Ref=-/EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0025+0+DOC+XML+V0//CS>>
- [50] FILIZTEKIN, A. Regional unemployment in Turkey. *Papers in Regional Science* [online]. Oxford: Blackwell Publishing, 2009, roč. 4, č. 88, s. 863-879 [cit. 2009-12-5]. Dostupný z WWW: <<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=3&hid=13&sid=825d8cc3-8db2-4277-9242-6c676c29b609%40sessionmgr14&b data=JnNpdGU9ZW hvc3QtbGl2ZQ%3d% 3d#db=eoh&AN=1077927>>
- [51] CHUKA, H. Turecko a Kurdové: Nihayet barış? *Euroskop*. [online]. 2009 [cit. 2010-4-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.euroskop.cz/46/13433/clanek/turecko-a-kurdove-nihayet-bar-305/>>
- [52] KUBÁLEK P. Kurkové a Kurdistán. *Econnect* [online]. 2002 [cit. 2009-12-17]. Dostupný z WWW: <<http://kurdove.ecn.cz>>
- [53] LANĚ, T. Spíš partner než kandidát: Turecko a Evropská unie. *Institut pro evropskou politiku EUROPEUM* [online]. 2002 [cit. 2009-11-9]. Dostupný z WWW: <<http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=570>>
- [54] POKLUDOVÁ M. Kypr – Achillova pata Evropy. *Institut pro Evropskou politiku EUROPEUM* [online]. 2002 [cit. 2009-12-17]. Dostupný z WWW: <http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=557>
- [55] RAUS D. Turci, Arméni a Náhorní Karabach. *Český rozhlas 6* [online]. 2009 [cit. 2009-12-17]. Dostupný z WWW: <http://www.rozhlas.cz/cro6/internet/_zprava/645215>

- [56] SEDLÁČEK, T. Na tom chlápkuvi co ho nesnášíme, závisí náš život. *Blog.aktuálně.cz* [online]. 2008 [cit. 2010-02-15]. Dostupný z WWW: <<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/tomas-sedlacek.php>>
- [57] SOULEIMANOV, E. Bezpečnostní aspekty případného členství Turecka v Evropské unii. *Středoevropské politické studie* [online]. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2005, roč. 8, č. 2-3, s. 298-313 [cit. 2009-11-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.cepsr.com/dwnld/soul7.pdf>>
- [58] SOULEIMANOV, E. Ekonomický vývoj v Turecku. *Institut pro Evropskou politiku EUROPEUM* [online]. 2002 [cit. 2009-11-10]. Dostupný z WWW: <http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=535>
- [59] TIOSAVLJEVIČOVÁ, J. Proměny tureckého politického systému v devadesátých letech a jejich vliv na vztahy s EU. *Institut pro Evropskou politiku EUROPEUM* [online]. 2002 [cit. 2009-11-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=571>>